SADİ BORAK

Atatürk Gençlik ve Hürriyet

M

2. BASIM

Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti.nindir.

Birinci Basım: 1960, Anıl Yayınevi
İkinci Basım: Ağustos 1998, Kaynak Yayınları
Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın
Baskı: Sistem Ofset

ISBN: 975-343-237-2

KAYNAK YAYINLARI: 256

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Caddesi 184/4 80070 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 21 56–252 21 99 Faks: 249 28 92

SADİ BORAK

Atatürk Gençlik ve Hürriyet

İÇİNDEKİLER

Başlamadan Önce 12

Bu Kitap Hakkında 13

Atatürk'te Hürriyet Fikrini Doğuran Sebepler 14
Atatürk Müstebitlere Karşı 15

Atatürk ve Bağımsızlık 22

Atatürk Anadoluda 26

Atatürk'ün Bağımsızlık Hakkındaki Söylev ve Demeçleri 33
Yarım Değil Tam Bağımsızlık 34
Son İnsanımıza Kadar 34
Ruşen Eşref'le İkinci Mülakat 35
Tek Başıma Can Veririm 37
Ruhlara Ümit Nefhası Üfleyen Adam 38

Bolşevikler ve Mustafa Kemal 40

1921 Mücadelesi İçinde Mustafa Kemal 42
Hürriyet ve İstiklal Benim Karakterimdir 42
Türk Milleti Uşak Değildir 42
Biz Hür ve Müstakil Yaşamak İstiyoruz 42
Düşmanı Mutlaka Mağlup Edeceğiz 43

Zaferden Evvel ve Zaferden Sonra
Söyledikleriyle Mustafa Kemal 44
Behemehal Muvaffak Olacağız 44
Artık Maskeler Atıldı 45

Zaferden Sonra Mustafa Kemal 45
Milli Hâkimiyet Uğrunda
Canımı Vermek Namus Borcumdur 46
Hayatımız, Namusumuz ve Şerefimiz 47
Millet İstiklaline Bizzat Kendisi Gözcü Olacaktır 48
Hürriyetin Dayanağı Milli Hâkimiyettir 48
Düşman Yalnız Hariçte Değildir 50
İstiklali Bütün Millet Temin Etti 50
1928 51

Atatürk ve Hürriyet 1919-1922 52
Birinci Meclis ve Demokrasi 53
Gericiler ve Meclis 54
Mustafa Kemal ve Demokrasi 55
Millete Dost Görünenler 57
Hepimiz İçin Düstur 58
"Temelden Çatıya Doğru" 58
Milletin Kuvvetine Dayanmak 59
Meclis Reisi Seçildiği Gün 59
Hükümet ve Halk 60
Millete Hizmet Etmek Vardır 60
Maddi Makamlar ve Milletin Sinesi 60
Millet Mukaddesatı 60
Şiarımız Halkçılıktır 61
Rey, Miras Değildir 61

Atatürk ve Hürriyet 1922 63

Silahsız Savaş Devri 64
Dost ve Düşman 65
Biz Müstebit Değiliz 65
Milletin Emrinde 66
Zümrecikler Yoktur 66
Biricik Hâkim: Millet 66
Hayır, Hayır, Hayır! 66

Kur'an Hükmü Gibi 67
Anayasaya Riayet Etmeyenler Haindir 67
Muazzam İrade 68
Müstebitlere Çevrilen Silah Mukaddestir 68
Tam Hürriyet 69
Anayasanın Asıl Ruhu: İstibdada Paydos 69
Hedef: Milletin Refahı 69
Millet, İradesini Gevşetmemeli 70
Her Şeyin Üstünde Olan Kuvvet: Anayasa 70
Hür Seçim 70
Tek Makam: Milletin Kalbi 71
Halk Devleti 71
Kamçısız İrade 72
Milletin Arzusuna Uymayanlar 73
Düşman Ordularını Demokrasi Sayesinde İmha Ettik 73
En Uygun İdare 74
Vatandaşlar Arasında Düşmanlık Yaratmamak Lazımdır 74
Milletin İsteklerine Tabi Olmak 74
Biz Hiçbir Zaman İktidar Mevkiinde Kalacağız Diye İddiada Bulunmadık 75
İnsanın Mukaddes Hissi 76
Halkın Kuvveti 77
Bir Daha Tekrar Ediyoruz 78
Tek Kişi Değil, Hepimiz 78
Güneşe Varacağız 78
Hep Halk İçin 78
Korku Üzerine Hâkimiyet Kurulamaz 79
Başarının Birinci Sırrı: Tarih Bilmek 79

Atatürk ve Adalet 81
Adli Teminat 81
Adalet ve Mahkeme 81
Devlet ve Adliye 81
Kanunlar Hislere Mağlup Olarak Yapılmaz 82

Adli Bağımsızlık 82
Kanunu Hâkim Kılmak 82
Hukuk Prensibini İhmal Eden Liderler
Kurdukları Rejimi Yaşatamazlar 83
Atatürk ve Adli Bağımsızlık 84
Her Şeyin Üstünde Kanun ve Adalet Duygusu 85

Atatürk ve Basın 88
Basın, Bir Milletin Umumi Sesidir 91
İspat Hakkı 92
Basın Hürriyetinden Doğacak Sakıncaları
Giderme Yolu Yine Basın Hürriyetidir 92

Atatürk ve Gençlik 93
Hürriyet ve Gençlik 93
Atatürk'ün Emanetleri İçin 22 Yıl Önce İçilen Ant 95
27 Nisan'dan 27 Mayıs'a 97
27 Nisan'da Büyük Millet Meclisi 98
28 Nisan 1960 100
İlk Ateş 101
Hürriyet Kervanı 103
Sıkıyönetim 104
İnönü'nün Yayım Yasağı Konulmuş
Olan Basın Toplantısı 105
Fatin Rüştü Zorlu'nun Basın Toplantısı 109

Atatürk'ün Gençliğe Öğüt ve Direktifleri 112
Geriye Değil, Daha İleriye 112
İdealleri Bozanlara Çok Şiddetle Hareket Ediniz 113
Sizin Gibi Gençlerle Daha Çok Zaferler Kazanırız 114
İcap Ederse Bileklerinize, Pazılarınıza Müracaat Ediniz 114
Işık Arayan Gençlik 115
"İstikbal Sizsiniz" 116
Rejimin Sahibi ve Bekçisi: Türk Gençliği 116
Gençliğe Hitabe 117

Gençler! Cumhuriyet Prensiplerini Sevdiriniz 118
Gençlik ve Öğretmenler 119
Halka Yaklaşın 120
Ufukların Ötesi 120
Kırşehir Gençleriyle Konuşma 120
Yorulsanız Bile Beni Takip Ediniz 122
Ponçet'le Görüşme 124

Bağımsızlık ve Hürriyet Mücadelesinin 440 Günü 125

SON SÖZ 134

"Millete dost görünüp de ilk fırsatta iktidar mevkiine geçtikten sonra onun hakikî ihtiyaçlarını düşünücek yerde memleketi kendi istediği yolda götüren, lâf anlamıyan, salâhiyetlerin irşatlarına kulak asmıyan, millette mevcut kuvvetleri şahsına bağlamaya çalışan kahraman yüzlü insanlardan çok zarar çekildi."

Atatürk

"Hükümetlerin icraatı menfi olup da millet itiraz etmez ve ıskat etmezse bütün kusur ve kabahatlere iştirak etmiş demektir.

"Milletimiz için dahilî ve daimi bir düşman olan ferdî saltanat ve onun temsil ettiği bir idare şekline çevrilmiş bir silâh mukaddestir."

Atatürk

"TBMM'nin açılışının ferdasında kendi meşruiyetine kavlen, fiilen, tahriren ve her hangi vasıta ile tariz edenleri Meclis hangi hakla vatan haini saydıysa, Millî Misaka aleyhdarlık edenleri hangi siyasî ve içtimai sebeple hain tanıdıksa ve nihayet bütün ihtişam, şevket ve kudretiyle Meclisin ve Milli Misakın aleyhinde vaziyet alan asırdide bir idare ile onun mensuplarını hangi sebepler ve hangi haklarla hiyanetle vasıflandırdıysak bugünkü millî hâkimiyet düşmanlarını da aynı haklar ve aynı sebeplerle hain telâkki ederiz. Millî hâkimiyetin kanunî ifadesi olan Anayasamıza muhalefet edenleri de aynı hakla menederiz, gelecek nesillerimizin selâmeti ve vatanın istikbali namına menederiz."

Atatürk

BAŞLAMADAN ÖNCE

Anıl Yayınevi sahibi Sayın Bürhan Anıl'a, *Atatürk ve Din*'i kitap halinde yayımlamak için müracaatta bulundum. Sayın editör bu müracaatımın üzerine bana şu teklifte bulundu:

> "Atatürk'ün sadece bir cephesini değil, muhtelif cephelerini seri kitaplarla belirtmek daha uygun olur. Bugün demokrasimiz bir buhran geçiriyor. Bu bakımdan Atatürk'ün direktiflerine en ziyade bu devrede muhtacız. O'nun bağımsızlık, ordu, hürriyet, gençlik, devrimler, basın ve millî eğitim konularındaki öğütlerini ve direktiflerini ayrı ayrı kitaplar haline getirmek suretiyle gençliği uyarmamız lâzımdır."

Bürhan Anıl'la vardığımız bu prensip anlaşması, 27 Mayıs Devrimi'nden çok evveldi. Bu serinin birinci kitabı olan *Atatürk, Gençlik ve Hürriyet*'i hazırlarken mutlu 27 Mayıs Devrimi meydana geldi. Böylece yayımını kararlaştırdığımız seri, daha da anlam ve önem kazanmış oldu. Çünkü, Atatürk ilkelerini (prensiplerini) yaymaya ve zihinlerde diri tutmaya, hürriyetlerimizin ve devrimlerimizin bekası bakımından "dün" için olduğu kadar "yarın" için de muhtacız.

Sırf iktidarda kalabilmek ihtirası yüzünden hürriyetlerimizin her sahada alabildiğine boğulduğu bir devrede Atatürk'ün sesini halka, bilhassa Cumhuriyet'i emanet ettiği gençliğe duyurmak ve onları uyarmak amacını güderek 27 Mayıs Devrimi'nden evvel böyle bir serinin yayımına karar vermiş olan idealist editör Bürhan Anıl'ı tebrik etmeyi bir vicdan borcu sayıyorum. Çünkü, "kalabalıklar kâfi derecede gösterilmemiş" diye bir fotoğraf yüzünden gazetelerin kapatıldığı, en ufak bir kelimeden anlamlar çıkartılarak vatandaşa "vatan haini" damgası basıldığı öyle bir devrede Atatürk ağzından hürriyet meşalesini alevlemek, medeni cesaretin ve vatan sevgisinin ifadesidir.

BU KİTAP HAKKINDA

Atatürk'e ait direktif, vecize ve anektotlar şimdiye kadar muhtelif adlar altında yayımlandı. Bunlar, Atatürk'ün değişik konular hakkındaki fikirlerinin –herhangi kronolojik sıraya tabi tutulmaksızın– bazen karmakarışık, bazen de gelişigüzel tek kitap içinde toplanmasından ibaretti. Onun gençlik, bağımsızlık, hürriyet, ordu, eğitim, devrimler, din ve dış politika gibi konulardaki söylev, demeç ve anektotları senteze ve kronolojik bir tasnife tabi tutularak ayrı ayrı kitaplar halinde yayımlanmadı.

Bu serinin birinci kitabı olan *Atatürk, Gençlik ve Hürriyet*'i hazırlamak için, Atatürk'ün muhtelif tarihlerde vermiş olduğu direktiflerle anektotları bir araya getirmek üzere değişik kaynakları geniş bir taramaya tabi tuttuk.

Şurasını da bilhassa belirtelim ki, dil arınması devriminden evvel Atatürk'ün üslubu –mensup olduğu Osmanlı kültür müessesesinin doğal bir etkisi olarak– ağır, ağdalı ve tamlamalıydı. Bugünkü kuşak tarafından anlaşılması güç, hatta imkânsız olan bu dili mümkün olabildiği kadar sadeleştirmiş bulunuyoruz. Bunu yaparken cümle yapılarını aynen koruduk ve Güneş-Dil teorisinden sonra dilimize girmiş kelimeleri kullanmadık.

ATATÜRK'TE HÜRRİYET FİKRİNİ DOĞURAN SEBEPLER

Küçük Mustafa, 1880[1] tarihinde Selanik'te dünyaya geldiği zaman, II. Abdülhamit dört senedir Osmanlı İmparatorluğu tahtını işgal ediyordu. Hürriyetlerin her sahada kösteklendiği bir devirdi bu. Abdülhamit, şahsını ve tahtını muhafaza uğrunda bütün hürriyet müesseselerini felce uğratmıştı. O, hürriyeti, "nasıl kullanacağını bilmeyen bir adama silah vermeye" benzetiyordu. Hürriyetin silah olarak şahsına ve tahtına çevrileceğinden ürktüğü için de "hürriyet"i her sahada boğmuştu.

Mustafa Kemal, Selanik Rüşdiyesi'ni bitirip de Manastır İdadisi'ne devama başladığı zaman (1895) Ömer Naci'nin de teşviki ile bazı kitaplar okumuş, vatan ve hürriyet fikirleri, belirsiz de olsa bir kavram halinde kafasında belirmeye başlamıştır.

Harp Okulu'na girdiği zaman (1899) hafta tatillerinde gizlice *Maten, Pöti Parizyen* gazetelerini ve bilhassa Fransa İhtilali'ni okuyordu. Böylece Manastır İdadisi'ndeki şekilsiz ve belirsiz hürriyet fikirleri kafasında şekillenmeye, açıklık kazanmaya başlamıştır. Burada Mustafa Kemal'i monarşik rejimin Jön Türk harekâtının ve Batıcılık akımlarının etkisi altında görüyoruz. Artık, hürriyetlerden, insan haklarından, adalet müesseselerinden ve basından çekinmeden bahsedebiliyor.

Harp Okulu'ndaki bu fikri hazırlık, Harp Akademisi'nde (1902) hürriyetsizlikten duyduğu ıstırabın cesaretle ifadesine sebep olmuştur. Ayrıca, Abdülhamit istibdadına karşı talebeleri harekete geçirmek için arkadaşlarıyla birlikte gizlice çıkarmış olduğu el gazetesi de bu fikri hazırlığın meyvesidir.

1 Atatürk'ün doğum tarihi birçok eser ve biyografilerde 1881 olarak gösterilmektedir. Atatürk'ün doğum tarihi 1881 değil, 1880'dir. Bu hususu 10 Kasım 1959 tarihli *Akşam* gazetesinde yayımladığımız makalede vesikalara dayanarak ispat etmiş bulunuyoruz. (S.B.)

Mustafa Kemal, Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra da (1904) istibdada karşı olan mücadelesine devam etmiştir. Arkadaşlarıyla kiraladıkları bir apartmanda sık sık buluşuyor ve mücadelelerini teşkilatlandırmak hususunda çareler arıyorlardı. Bu faaliyet, hafiyeler tarafından sezildiği için Mustafa Kemal Suriye'ye sürülmüştür.

Yirmi dört yaşındaki bu yüzbaşı, Suriye'deki menfasında* da istibdatla mücadele yolunda cemiyetler kurmak için hummalı bir faaliyet halindedir. O biliyordu ki, altı aşınmış papuçlarıyla "hürriyet" diye diyar diyar dolaşan, bir kısmı "Zat-ı Şahane"den "atıye" koparmak yolunda olan Jön Türkler, memleketi hürriyete kavuşturacak yolun uzağındadır.

O, memleketin kurtuluşunu aktif hareketlerde buluyordu. Şam'da tanıştığı Dr. Mustafa Cantekin'le yaptığı görüşme, ihtilal komitesinin ilk adımı oldu. Buna ait anektodu (Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, s.49) aynen alıyoruz:

Atatürk Müstebitlere Karşı

"Erkânıharbiye mektebini bitirir bitirmez, staj bahanesiyle Şam'daki beşinci ordu merkezine sürülmüştü. O sırada mensup olduğu suvari alayı Havran'da patlak veren bir isyanı bastırmaya sevkedilirken Mustafa Kemal Şam'da alıkonmak istenmişti. Bu hareket çok ağırına gitti. Kıtasiyle beraber sevkini istemek için Alay Kumandanına müracaat etti. Alay Kumandanı:

"'Siz bu alayda stajyersiniz. Kumanda ettiğiniz bölüğün asıl kumandanı vazifesi başına geçmiştir. Harekâta o gidecektir. Zaten siz erkânıharp zabitisiniz. Böyle çetin işlere gelemezsiniz. Biz sizi istirahat edesiniz diye Şam'da bıraktık. Merak etmeyin, maaşınız verilecektir' deyince büsbütün sinirlenmiş. Fırka Kumandanından da bir şey çıkmıyacağını düşünerek Ordu Kumandanı Müşir Hakkı Paşaya başvurmak teşebbüsünde bulunmuş, fakat onun tarafından da kabul edilmediğini görerek arkadaşı Müfit'le beraber atına binip Havran'a gitmişlerdir. Harekâta iştirak ederek büyük yararlıklar göstermiştir.

* Menfa: Sürgün yeri

"Şam'a dönüşlerinde, maruz kaldığı muameleyi bir türlü hazmedemiyen Mustafa Kemal, bir gün çarşıda dolaşırken tesadüfen girdiği dükkânda tanıştığı - bu dükkân sahibi tüccardan, bilâhare Çorum mebusu olan Doktor Mustafa Cantekin ile ahbaplığı ilerletince doktorun kendisine:

"'İhtilâl yapmak lâzım. Bu idareden başka türlü kurtulunamaz. Ben Tıbbiyenin son sınıfında iken bu emeli takip ettiğim için hapse tıkıldım, sonra işte böyle sürüldüm; benim kafamda birçok arkadaşlar var. Behemehal ihtilâl yapmak lâzım. Bu yolda ölmekten bile çekinmem' deyince Atatürk şu cevabı verir:

"'Hayır, mesele ölmekle bitmez, asıl ölmeden evvel idealimizi yaratmak, tahakkuk ettirmek ve yerleştirmek şarttır.'

"Bu, 1906 senesinde oluyordu. Ve o gece orada Atatürk, üç kafadar arkadaşiyle inkılâp yolundaki ilk adımını atarak: 'Vatan ve Hürriyet' cemiyetini kurmuştu."

Ferdi saltanatı yıkmak, yurdu hürriyet nimetlerinden faydalandırmak için bu cemiyeti diğer bölgelere de yaymak istiyordu. Bunun için de en müsait ortam olarak Selanik'i düşünüyordu. Fakat menfasından Selanik'e gidebilmek hemen hemen imkânsızdı. Bunun için de çareler aradı ve buldu.

Selanik'e geldiği zaman, "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin bir merkezini de burada açmak için girişimlerde bulundu. Vatanseverliklerine inandığı Ömer Naci, Hakkı Baha, Mustafa Necip ve Hüsrev Sami beylerle temas etti, onlarla fikir birliğine vardı. Hareketlerini planlaştırmak için bir akşam Hakkı Baha'nın evinde toplandılar. Mustafa Kemal, bu toplantıda arkadaşlarına şu hitabede bulundu.[2]

"'Arkadaşlar, bu gece burada sizleri toplamaktan maksadım şudur: Memleketin yaşadığı vahim anları size söylemeye lüzum görmüyorum. Bunu cümleniz müdriksiniz. Bu bedbaht memlekete karşı mühim vazifelerimiz vardır. Onu kurtarmak biricik hedefimizdir. Bugün, Makedonya'yı ve tekmil Rumeli Kıtasını

2 Hüsrev Sami, "Vatan ve Hürriyet İttihat ve Terakki", *Belleten*, sayı 3-4, s.619.

vatan bütünlüğünden ayırmak istiyorlar. Memlekete yabancı nüfuz ve hâkimiyeti kısmen ve fiilen girmiştir. Padişah zevk ve saltanatına düşkün, her zilleti yapacak menfur bir şahsiyettir. Millet zulüm ve istibdat altında mahvoluyor.

"Hürriyet olmıyan bir memlekette ölüm ve çöküntü vardır. Her terakkinin ve kurtuluşun anası hürriyettir. Tarih bugün biz evlâtlarına bazı büyük vazifeler yüklüyor. Ben Suriye'de bir cemiyet kurdum. İstibdat ile mücadeleye başladık. Buraya da bu cemiyetin esasını kurmaya geldim. Şimdilik gizli çalışmak ve teşkilâtı yaymak zaruridir. Sizden fedakârlık bekliyorum.

"Kahredici bir istibdada karşı ancak ihtilâlle cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak, milleti hâkim kılmak, hülâsa vatanı kurtarmak için sizi vazifeye dâvet ediyorum.'

"Odayı derin bir sessizlik kaplamıştı. Lambanın solgun ışıkları içinde Mustafa Kemal'in mehip sesinin akisleri hâlâ dalgalanıyordu. Ömer Naci ayağa kalkarak Mustafa Kemal'in hitabesine karşı o tatlı şivesiyle;

"'Mustafa Kemal, arkandayız. Seni takibedeceğiz. Ölümler, cellâtlar, işkenceler bile bizi bu azmimizden çeviremiyecektir. Hürriyet verilmez, o ancak alınır. Zulüm ve istibdat altında inleyen bu biçâre milleti kurtaracağız. Yaşasın hürriyet ve ihtilal' sözleriyle derin sessizliği bozmuştu. Mustafa Necip, inkılabın o fedakâr evladı gizli hıçkırıklarla yanımda göz yaşlarını zapt etmeye çalışıyordu. Mustafa Kemal tekrar söze başladı:

"'Arkadaşlar, gerçi bizden evvel birçok teşebbüsler yapılmıştır. Fakat onlar muvaffak olamadılar. Çünkü, teşkilâtsız işe başladılar. Biz, kuracağımız teşkilât ile bir gün mutlaka ve behemehal muvaffak olacağız. Vatanı, milleti kurtaracağız.'

"Bu hitabeden sonra teşkilat işi görüşüldü. Nihayette Atatürk bana bakarak:

"'Hüsrev, tabancanı çıkar, bu masanın üzerine koy, kararımızı yeminle de teyit edelim' dedi. Taşıdığım brovnik tabancasını

masanın üzerine koydum. Hepimiz ellerimizi bu tabancanın üzerine koyarak ölünceye kadar bu mukaddes dâva uğrunda çalışacağımıza and içtik."[3]

1908 Devrimi'nin çekirdeği böylece atılmış oldu.

"Vatan ve Hürriyet"in gizli faaliyetleri Abdülhamit hafiyeleri tarafından sezildiği ve cemiyet hakkında gizlice soruşturma yapıldığı sırada Mustafa Kemal Yafa'ya gitmiştir. Yafa'da bulunduğu sırada, evvelce Kurmay Albay Hüsnü Bey tarafından yapılmış olan teklif semere vermiş ve Mustafa Kemal, 1907 Eylül'ünde Selanik'teki Üçüncü Ordu'ya nakledilmiştir. (Mustafa Kemal daha evvel, 20 Haziran 1907 tarihinde kolağası* rütbesine terfi ettirilmiştir.)

Büyük bir sevinçle Selanik'e dönen Mustafa Kemal hayal kırıklığına uğramıştır. Çünkü, büyük ümitlerle kurduğu "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" üyelerinin "İttihat ve Terakki Cemiyeti"ne katıldıklarını görmüştür. Arkadaşları, Mustafa Kemal'i, bu cemiyetin, kendi cemiyetlerinin bir istihalesi** olduğuna inandırmışlar, kendisini de "İttihat ve Terakki"ye kaydettirmişlerdir.

Oysa İttihat ve Terakki, Vatan ve Hürriyet'in bir devamı değil, 1889'da Tıbbiye'de kurulan "Terakki ve İttihat Cemiyeti"nin bir istihalesiydi. İsmail Canbolat, Rahmi, Talât, Bursalı Tahir, Kâzım Nami, Mithat Şükrü ve Naki beylerin "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" adı altında kurdukları ihtilalci komitanın üyeleri arasında "Terakki ve İttihat Cemiyeti" kurucuları da vardı. Kıyafet değiştirerek Paris'ten gizlice Selanik'e gelmiş olan Dr. Nazım'ın teklifiyledir ki, cemiyetin adı "İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir.

Münevverlerin ve gençliğin sesine daima kulak vermiş, sesini onlarla beraber yükseltmiş, silahı ile, fikri ile aynı mücadeleye katılmış olan ordu, bu idealistlerle de el ele vermiş, işbirliği yapmıştır.[4] Bu işbirliğinin neticesi olarak Niyazi Bey bir piyade birliğinin başına geçti, dağa çıktı ve böylece ilk isyan bayrağını açmış oldu. Onu, Binbaşı Enver Bey (Paşa) takip etti. Hürriyet mücadelesi artık fiilen başlamıştı.

3 Hüsrev Sami, "Vatan ve Hürriyet İttihat ve Terakki", *Belleten*, sayı 3-4, s.619, 625.

* Kolağası: Kıdemli yüzbaşı.

** İstihale: Biçim değiştirme.

4 Ordunun hürriyet mücadelesindeki mühim rollerine, bu kitabı takip edecek olan *Atatürk, Ordu ve İhtilalimiz* eserinde geniş suretle yer verilecektir.

Abdülhamit, bu hürriyet mücadelesine engel olmak ve cemiyetle ilgili olanları "tenkil"* etmek için en güvendiği adamlarından Manastır Kumandanı Şemsi Paşa'yı bu işe memur etti. Alınan mukabil bir tedbirle Şemsi Paşa, Teğmen Atıf (Kamçıl) tarafından katledildi. Hürriyetçiler tarafından başarı ile sonuçlandırılmış olan bu siyasi suikast, Abdülhamit'i ciddi surette ürküttü.

Bu olaylardan kısa bir müddet sonra (10 Temmuz 1324-23 Temmuz 1908) cemiyet, Selanik Hükümet Binası'nı ele geçirerek hürriyeti ve Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girdiğini ilan etti. Abdülhamit de bu oldubitti karşısında 24 Temmuz tarihinde Kanun-i Esasi'yi ilan etmek zorunda kaldı. Seçimler yapıldı ve "Meclis-i Mebusan" merasimle açıldı (17 Aralık 1908). İttihatçılar Meclis'te çoğunluğu teşkil ediyordu.

Halk coşkun tezahüratla "hürriyet, müsavat ve uhuvvet"i kutluyordu. Bu arada "padişahım çok yaşa" avazeleri de gökleri inletiyordu. Bu "padişah"lı hürriyet karşısında ve "Enver'ler, Niyazi'ler" velveleri arasında Kolağası Mustafa Kemal'i düşünceli ve durgun buluyoruz. O, bütün bunları sükûnet ve dikkatle takip ediyor, hürriyet sevincinin kavramdan şahıslara doğru istikamet değiştirmesini endişe ile karşılıyordu.

Bu yirmi sekiz yaşındaki genç Kolağası, cemiyet toplantılarında, yüksek rütbeli ordu mensupları karşısında dahi fikirlerini sakınmadan söylüyor, bir "şamata" ve "velvele" havası içinde gerçek hürriyetin temellerinden nasıl uzaklaştığını celadet** ve cesaretle haykırmaktan çekinmiyor; bu ateşli kurmayın ileri fikirleri en yakın arkadaşları arasında bile ürküntü yaratıyordu. Çünkü, ileriye sürdüğü inkılapçı fikirler o tarihte en ileri düşünceli olanların bile zihinlerinde canlandıramayacakları kadar yenilikler ve hususiyetler taşıyordu. Esasen ordunun fiilen siyasetin içine gömülmesine taraftar olmayan Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla siyasi bağlarını kopardı ve kendi mesleğinin gereklerine döndü.

Meşrutiyet ilan edileli aylar geçmiş olmasına rağmen, meşruti nizamın gerektirdiği sosyal düzen bir türlü kurulamıyordu. Bu arada *Serbestî* gazetesinde İttihatçıların tutumunu şiddetle tenkit eden Hasan Fehmi'nin köprü üzerinde arkasından kurşunla vurdurulması ve katilin yakalattırılmaması havayı büsbütün elektriklendirmiş, bu surette "hür düşünce" ve "tenkit" müessesesi de işlemez hale getirilmişti.

* **Tenkil**: Uzaklaştırma.
** **Celadet**: Yiğitlik, kahramanlık.

Buna paralel olarak dış siyasette de bir çözülme görülüyordu: Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan edişi (5 Ekim 1908), Girit'in, Yunanistan'a ilhakını ilan edişi (6 Ekim 1908), Avusturya'nın Bosna-Hersek'in ilhakını ilanı (6 Ekim 1908) gibi dış siyasada da beceriksizlikler birbirini kovalıyordu.

Bütün bu olayları, 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) irtica hareketi takip etmiştir. Tarihin ne garip cilvesidir ki, bu irtica hareketi, İttihatçıların hassa ordularına itimat etmeyip de Resne'de Niyazi Bey'le dağa çıkmış olan "Kahramân-ı Hürriyet" taburlarının "şeriat isteriz" avazeleriyle başlamıştı. Alaylıların "mektepli" subaylara karşı tahrik edilmesi olarak da vasıflandırabileceğimiz bu gerici olay üzerine Selanik'ten yola çıkarılan Hüseyin Hüsnü Paşa'nın kumanda ettiği ve Kolağası Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanlığı'nı üzerine aldığı "Hareket Ordusu" İstanbul'a girdi, isyanı bastırdı ve Abdülhamit'i tahttan indirdi (27 Nisan 1909).

Bu tarihten sonra birtakım gazetelerde ve yayın vasıtalarında Abdülhamit ve etrafındakiler hakkında bir yayın kampanyası başladı. Hürriyeti anarşi sananların veya menfaati öyle gerektirenlerin körüklediği şantaj ve iftira kasırgası arasında tarafsız, makul ve namuslu basının sesi boğuluyordu. Vatandaş şereflerine pervasız ve dayanaksız bir seferberliğe girişmiş olan bu yayınlara paralel olarak yüz kızartıcı bir uçkur edebiyatı da alabildiğine sahayı boş bulmuştu. Bu suretle basın, bir kamu menfaati müessesesi halinden çıkmış, heyecan ve menfaat istismarcılığı mahiyetini almıştı.

Bundan sonra zincirleme bir felaket halinde olaylar birbirini kovaladı. Bu hadiseler aynı zamanda Atatürk'ün hayatını çevrelemesi ve mücadelesine dayanak oluşturması bakımından da önemlidir.

İç ve dış idaresizlikler, muhalefeti boğmak için fedai taburları oluşturmak, basını susturmak gibi terör hareketlerine Birinci Dünya Harbi macerası da eklendi.

İttihat ve Terakki yöneticileri böylece, devraldıkları koskoca imparatorluğu on sene içinde tamamen batırmış, "hürriyet getireceğim" derken, milleti bağımsızlığından mahrum etmiştir. Çünkü, getirdikleri Meşrutiyet, "ilmi fikir sisteminden" mahrum olduğu gibi, yöneticileri de herhangi fıtri,* hatta kisbi** hasletlerden yoksundu, "baş"sızdı. Kısacası hesapsız, plansız bu hareketler yüzünden:

* Fıtri: Doğuştan, yaratılıştan.
* Kisbi: Sonradan kazanılmış.

"Osmanlı Devletinin dâhil bulunduğu grup, Umumî Harbde mağlûp olmuş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir mütarekename imzalanmış, Büyük Harbin uzun seneleri içinde millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Umumî Harbe sevkedenler, kendi hayatları endişesine düşerek memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin müstereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği denî tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşanın riyasetindeki kabine âciz, haysiyetsiz, korkak, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını koruyabilecek her hangi bir vaziyete razı.

"Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

"İtilâf Devletleri Mütareke hükümlerine riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana Vilâyeti Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngiliz'ler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalya askerî kıtaları, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı zabit ve memurları ve hususi adamları faaliyette. İtilâf Devletlerinin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihraç ediliyor."[5]

Ve böylece millet aşağılanmış, hor görülmüş, esir olmuş. Ve herkes kurtuluş ümidini tamamen kaybetmiştir.

Ne hürriyet kalmış, ne ferdi haklar, ne özgürlük, ne şeref... Hürriyet perisinin umacısı, kaybedilmiş bağımsızlıklardır... Vatan damlarında artık baykuşlar ötüyor... Yurdun çeşitli bölgelerinde ve İstanbul sokaklarında yabancı muştası ve tekmesi var.

5 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, eski harf, s.3.

ATATÜRK VE BAĞIMSIZLIK

Bu mahzun vatan, kurtarıcısını bekliyor. Hayır beklemiyor. Çünkü, kurtarılmaktan, bağımsızlığa kavuşmaktan ümitler kesik. Yedi düvelin çizmeleri İstanbul kaldırımlarında ve çelik zırhlıların namluları Türkün bağrına çevrili. Sadece, bir büylük devletin himayesini arayanlar, onların koltuğu altında bir "manda" olabilmeyi ve bu suretle yarıhürriyete kavuşabilmeyi candan temenni edenler var. Bir yabancı devlet tarafından sömürülerek yaşamayı bile şerrin ehveni sayanların bütün ümitleri bu.

Millet aşağılanmış, hor görülmüş ve herkes bağımsızlık ümidini tamamen kaybetmiş.

Fakat bir adam var ki, yedi düvelin askerlerine ve çelik zırhlıların İstanbul'a çevrilmiş namlularına dişlerini gıcırdatarak bakıyor, bakıyor da:

> "Gördünüz ya, diyor; şu süngüleri. İstanbul işgal altındadır... Biz ve memleketimiz artık işgal altındayız... Bunda hiç şüphe yok. Bunun başka mânası da yok. Birkaç gün daha müsaade... Anadolu'ya bir geçebileyim, görüşürüz."[1]

İşte, ümidini kaybetmiş milyonlarca insan arasında Türk milletinin yedi düvelin kahredici pençesinden, tekrar bağımsızlığa kavuşabileceğine inanan tek adam: Gözleri şimşek şimşek çakan, altın saçlı, narin elli, 39 baharını henüz doldurmuş Mustafa Kemal Paşa.

Mustafa Kemal'i, o şartların altında dahi bağımsızlığı düşünebilen ve bunun için çareler arayan milyonların içinde "tek adam" olarak kabul etmekte asla tereddüdümüz yoktur. Bununla beraber onun, "gayri mümkün"leri uygulama safhasına koymayı aklına yer etmiş bir "sergüzeştçi" olmadığı, hadiselerin seyriyle de sabittir. Bunu, bu satırların yazarı tarafından yayımlanmış, bir olay ile de doğrulayabiliriz. Anekdot şudur:

1 Ruşen Eşref Ünaydın, *Özleyiş*, s.125.

"Şanlı Çanakkale müdafaasının muzaffer kumandaniyle röportaj yapmak isteyen gazeteciler arasında biri vardır ki Paşa'yı takdir etmekle beraber O'nun, tatbik ve icrası gayrımümkün fikirler taşıdığını sanmakta ve bu yüzden hususi meclislerde kendisinden 'deli paşa' diye bahsetmektedir. Sahibi bulunduğu günlük gazete için mülâkat yapan bu muharrir, Paşa'ya birçok sualler sorar, O'nun harita üzerinde verdiği izahları dinler ve soracağı başka sual kalmayınca ayrılmak üzere müsaade ister. Bunun üzerine Mustafa Kemal sorar:

"–Bana soracağınız sualler bitti mi?

"–Evet Paşam.

"–İçinde bulunduğumuz şu esaretten nasıl kurtulacağımızı, bu zincirleri ne suretle kırabileceğimizi, bu uğurda neler yapmaklığımız lâzım geleceğini merak etmez misiniz?"

Gazeteci, böyle bir şeyi hatırından bile geçirmemiştir. Cevap veriyor:

"Mağlûp olmuş, elinden silâhı alınmış, dünyanın en büyük devletleri tarafından toprakları işgal edilmek bahtsızlığına uğramış bir milletiz. Bu vaziyet karşısında ne yapabilir ve bendeniz ne sorabilirim paşam!"

Mustafa Kemal, gazetecinin gözlerinin içine bakarak cevap verir:

"Beni dinleyiniz, fakat söylediklerimi yazmayınız. İngiltere, tarihinin hiçbir devresinde bugün olduğu kadar büyük gaileler içinde değildir."

Gazeteci, Paşa'yı dikkatle dinlemektedir. Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'ni ayrı ayrı ele alarak hepsinin zayıf noktalarını ve aralarındaki anlaşmazlıkları tahlil ettikten sonra sözlerini şu hükümle bağlar:

"İtilaf Devletlerinin bu zayıf anından istifade etmek lâzımdır. Anadolu'ya geçmek, oradaki dağınık kuvvetleri organize etmek ve derhal mücadeleye başlamak için en müsait zamandır. Yurdumuzun kurtulması buna bağlıdır."

Gazeteci, dinlediklerinin şaşkınlığı içinde sorar:

"Ya onların kuvvetleri?"

Mustafa Kemal'in ince dudaklarında çizgi halinde bir tebessüm beliriyor:

"Onlar, izah ettiğim sebepler dolayısiyle Anadolu'ya bir tek asker çıkaramazlar."

Gazeteci, bütün bu sözleri hayretten büyüyen gözlerle dinliyor. Gazetesine geldiği zaman koymuş olduğu teşhisin doğruluğuna inanmış olanların sevinciyle haykırıyor:

"Ben dememiş miydim size 'delidir' diye. Yok Anadoluya geçmeli, kuvvetleri organize etmeli, milleti esaretten kurtarmalıymışız! Görüyor musunuz hayal genişliğini?"

Bu gazeteci halen sağdır ve Mustafa Kemal'in dediklerini yaptığına şahit olmuştur.

Bu fıkrada, adını vermediğimiz gazetecinin koyduğu teşhis üzerinde durmak istiyoruz. Üstat Yakup Kadri Karaosmanoğlu da *Atatürk* eserinde böyle bir teşhiste insanı yanıltan psikolojik faktörler üzerinde durmuştur. Eserin bu konu ile ilgili kısmını[2] aynen alıyoruz:

"Büyük Yunan filozofu hikmetin (sagesse) yegâne düsturu olarak 'kendi kendini öğren, bil' vecizesini söylemiş. Mustafa Kemal Paşa hassaten 'Çanakkale' imtihanından sonra kendini çok iyi öğrenmiş, nefsine emniyeti âzami haddine ermişti. Muharip kaabiliyetinin nelere kaadir olduğunu biliyordu. Bundan başka Türk askerlerinin fedakârlığına da büyük bir itimadı vardı. Fakat, bu iki 'malûm'dan yüzlerce 'meçhul'ün keşfine giden yollar epeyce dolaşıktır. Bahusus ki 1919 yılında mevzuubahsolan dâva, yalnız askerî ve sevkulcelşî bir dâva olmaktan çok uzaktı. Türk Milleti yalnız harb kaybetmiş değil, politik, ekonomik ve sosyal bir inhidama da uğramıştır. Mukadderatı, galip imparatorlukların haşin ve çetin pençesinde bir kırık oyuncak haline girmiştir. Avrupa'nın diğer iki büyük imparatorluğu (bizim eski müttefiklerimiz) bu pençenin içinde sessizce ezilip hurdahaş olalı daha bir yıl geçmemiştir. Bu pençe, kürreiarzı, bir yumuşak pasta gibi dilim dilim

2 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s.60.

koparıp durmakta ve bir semavi âfet halinde kâinatı şekilden şekile sokmaktadır. Bu müthiş iradeye öteden beri ram olmaya alışmış Osmanlı Devletinin enkazı arasından bir Türk generalinin çıkıp da bir avuç 'bakıyyetüssüyufla' buna karşı koymayı düşünmesi ne tehlikeli bir deliliktir. İşte bu noktada, Mustafa Kemal'i yakından tanımıyanlar Lombroso'ya kolaylıkla hak verirler ve dehanın cinnetle bir olduğuna hükmedebilirler. Fakat, biz ki O'nun ne kadar realist, ne kadar ölçülü bir zekâya sahip olduğunu biliriz. Bu basit ve ampirik hükümden tevakki edeceğiz ve O'nun akla hayret verici bu cüretini izah için 'cinnet' kelimesinin yerine yine dehanın en tipik vasıflarından biri olan 'intuition' tabirini kullanacağız. Önceden seziş hassası, bize Mustafa Kemal'in yalnız bu cüretini izah etmez, onu takibeden daha birçok tehlikeli işlerdeki muvaffakiyetinin kemer kilidini verebilir."

Bu fıkra ile, Mustafa Kemal'in karşısındakinin zayıf ve kuvvetli taraflarını tartarak ne derece planlı ve hesaplı hareket ettiğinin birçok delilinden en dikkate değer olanını vermiş olduk.

ATATÜRK ANADOLUDA

Mustafa Kemal, İtilaf devletlerinin içinde bulundukları zayıf noktaları ve birbirlerine karşı olan menfaat çekişmelerini dikkat ve hassasiyetle takip ediyordu. Anadolu'da başlayacak milli bir harekete karşı onları seyirci kalmaya mecbur eden sebepleri pek iyi kestirmişti. Pek belli etmemeye çalışmalarına rağmen İngilizlerin içinde bulundukları zorlukların büyüklüğünü biliyordu.

Büyük zaferimizden sonra İngiltere'de yayımlanan ve Ömer Rıza tarafından 1928 yılında Türkçeye çevrilmiş olan *Türkiye Nasıl Doğdu?* eserinde Harron Armstrong, İngiltere'nin o tarihte içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi zorlukları pek cesurane bir surette belirtmektedir. Armstrong, İstanbul'da İngiltere Fevkalâde Komiserliği Muavinliği'nde, Ataşemiliterlikte, Müttefik Orduları Başkumandanlığı Genelkurmayı'nda ve nihayet Jandarma müfettişliğinde bulunduğu için birçok mahrem hadisenin içine girmiş ve sebeplerine nüfuz etmiş bulunuyordu. Bu bakımdan *Türkiye Nasıl Doğdu?*'da temas ettiği konular bizim için muteber bir kaynak teşkil etmektedir. Şimdi hep beraber Armstrong'u dinleyelim:

> "...İki asırdan fazla bir zamandan beri İngilizlerle Fransızlar birbirine rakiptirler. Müşterek bir düşman karşısında bulunmak tehlikesi, onları bir müddet için birleştirmiş, ikisi birden Almanya'yı ezmişlerdi. Fakat tehlike geçer geçmez 1913'te bıraktıkları yerden eski kavgalarına dönmüşlerdi. Umumî Harb, Yakın Şark'taki bütün müşküllere nihayet verecekken Türkiye, birbirine tahakküm etmek isteyen rakîpler için bir sahne olmuştu. (s.72.)
>
> "...Bütün Şark ayaklanmıştı. Her tarafta alevler fışkırıyordu. Hindistan kaynamakta idi. Hind Müslümanları, İngiltere idaresine karşı isyanlarını ifade etmek için akın akın Kâbil'e hicret ediyordu.

Afganistan Emîri, Hindistan'ın karışıklık içinde yüzdüğünü zannederek ve ecdadının ananesine uyarak İngiltere'ye harb ilân etmiş ve Hindistan'ı yağma için ilerlemişti. Mısır'da isyan ve ihtilâl başlamıştı. Velhasıl bütün Şark ateşler içindeydi. (s.83.)

"...Muvakkat refahın arkasında tehlike vardı. Amele kaynıyordu. Yabancı propagandalar ve 'Kızıl Bayrak' fikirleri revaç bulmakta idi. Rehberler, ameleleri ihtilâle sevk etmek istiyorlardı. (s.107.)

"...Ticaretin verdiği bütün refah ekimde yok oldu. Ortalığa müthiş bir durgunluk hâkim olmuş, birçok tacirler iflâs etmişti. (s.108.)

"...Bunun için İngiltere Hükümetinin hariçle meşgul olmaya hiç vakti yoktu. Ve Yakın Şark'a hiç ehemmiyet verilmiyordu. Esasen halktan hiçbir kimse Türkiyede olup bitenle alakadar olmuyor, alâkadar olanlar yeni bir Türkiye'nin doğduğunu, Müttefiklere mukavemet edecek bir kuvvetin vücut bulduğunu anlamıyorlardı. (s.108.)"

Hadiselerin içinde bulunan Armstrong'un seneler sonra yaptığı bu ifşaatı, 38 yaşındaki Mustafa Kemal Paşa, daha 1919 tarihinde biliyordu. Mustafa Kemal'i bağımsızlık mücadelesine atılmaya sevk eden faktörler muhakkak ki, sadece bu hususiaki bilgilerine dayanmıyordu. O, her ne pahasına olursa olsun ve hangi şartlar içinde bulunulursa bulunulsun yurdunu düşman çizmesi altından kurtarmaya karar vermiştir. Biliyordu ki, bağımsızlıktan mahrum bir milletin "ölü"den farkı yoktur. İşte bunun içindir ki, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastıktan sonra ilk verdiği parola şu olmuştur:

"Türkün haysiyet, izzet-i nefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır. Binaenaleyh *ya istiklâl ya ölüm.*"

Artık istiklal mücadelesinin parolası verilmiştir. On senedir durmadan harp etmiş ve vatan uğrunda evladını, kardeşini, babasını ve dedesini yurt yoluna vermiş olan bu fedâkar milleti yeni bir mücadeleye hazırlamak için düşmanların caniyane planlarını millete anlatmak, izah etmek lazımdır.

İşte bunun içindir ki, Mustafa Kemal, 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi'ni açarken memleketin içinde bulunduğu felaket tablosunu şöyle çiziyor:

"Vatanın parçalanması mevzuubahis ve karar olarak şark vilâyetlerimizde 'Ermenistan', Adana ve Kozan havalisinde 'Kilikya' namlarında Ermenistan, Batı Anadolu'nun İzmir ve Aydın havalisinde Yunanistan, Trakya'da payitahtımızın kapısına kadar keza Yunanistan Karadeniz sahillerimizde 'Pontus Krallığı' ve ondan sonra geri kalan vatan kısımlarında da yabancı işgal ve himayesi gibi artık 650 seneden beri müstakillen saltanat sürmüş, adalet ve cesaretini vaktiyle Hindistan hududuna, Afrika'nın ortasına ve Macaristanın batısına kadar yürütmüş olan bu milleti esarete, köleliğe indirilmesi ve nihayet bu devletin tarih sayfalarını kapatarak ebediyet mezarına gömmek gibi insaniyet ve medeniyetle ve bilhassa milliyet esaslariyle uyuşmıyan emeller, kabul ve tasvip görmüş ve görülüyor ki tatbikat devresi de başlamıştır.

"Bu tatbikat bu anda gözümüzün önünde hazin bir surette cereyan ediyor. İzmir, Aydın, Bergama ve Manisa havalisinde şimdiye kadar binlerle anaların, babaların, kahramanların ve çocukların akan temiz kanı, Aydın gibi Anadolu'nun en güzel bir şehrinin Yunanlıların zalim ve ateşli tahribatına kurban oluşu, memleketin muhtelif kısımlarının İtalyan vesaire işgali altına alınışı ve içeriye doğru elîm bir surette muhaceret yapılması elbette gayretullaha ve millî gayrete dokunmuştur."

Daha sonra yine aynı kürsüden bütün milleti mücadeleye davet ediyor:

"Efendiler!

"Malûm hakikatlerdendir ki tarih, bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Binaenaleyh böyle bir bâtıl perdenin arkasından vatanımız ve milletimiz aleyhine verilen hükümler, kanaatler muhakkak iflâsa mahkûmdur. Ve işte bütün bu menfur zulümlerden ve bu bedbaht acizlerden, tarihimize karşı reva görülen haksızlıklardan müteessir olan millî vicdan nihayet

uyanış safhasını yükseltmiş ve 'Müdafaa–i Hukuk-i Milliye', 'Müdafaa-i Vatan', 'Muhafaza-i Hukuk-i Milliye' ve 'Redd-i İlhak' gibi muhtelif namlarla ve fakat aynı mukaddesatın korunması gayesiyle beliren millî cereyan, bütün vatanımızda artık bir elektrik şebekesi haline girmiş bulunuyor. İşte bu azimkâr şebekenin vücude getirdiği celâdet ruhudur ki mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtarmıya ve korumaya dayanan son sözü söyleyecek ve hükmünü tatbik edecektir."

4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'ni toplayan Mustafa Kemal, bu kongre ile de *"ya istiklal, ya ölüm!"* parolasını "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında bütün memleket sathına yaymış bulunmaktadır.

Daha Temmuz'un sekizinden itibaren bütün rütbe ve yetkilerini terk etmiş ve milletin bağrında bir fert olarak bağımsızlık bayrağını açmış olan bu korkusuz önder bütün dünyanın dikkatini daha o tarihte üzerinde toplamıştır.

Kuvvetini sadece milletinden ve tutkun olduğu bağımsızlık aşkından alan Mustafa Kemal'i dikkat ve hayretle takip edenler arasında General Harbord da vardır. Sivas Kongresi'nin toplandığı Eylül ayında Sivas'a gelen Harbord'un maksadı, bu "asi general"e hakikati bütün çıplaklığıyla anlatmak, onu uyarmak ve sağduyuya davet etmektir. İşte 22.9.1919'da Mustafa Kemal'e yaptığı ve pek makul gibi görünen tavsiye şudur:

"Ben bu vazifeye getirildiğim zaman Türk tarihini okudum. Gördüm ki milleti̇niz büyük ordular hazırlamış, büyük kahramanlar yetiştirmiştir. Bunu yapan bir millet, mutlaka bir medeniyet sahibi olmalıdır. Bunu takdir ederim. Fakat bugünkü vaziyetinize bakalım: Başta Almanya olmak üzere dört müttefiktiniz. Dört sene muharebe ettiniz. Neticede mağlûp oldunuz. Dördünüz birarada yapamadığınız bir şeyi, bu vaziyetinizde tek başınıza yapmayı nasıl düşünebilirsiniz? Fertlerin intihar ettiğini vakit vakit görürüz. Şimdi de bir milletin intiharına mı şahit olacağız?"

Çok inandırıcı ve haklı gibi görünen bu tavsiyeye Mustafa Kemal'in verdiği cevabı şimdi hep beraber okuyalım:

"Generale teşekkür ederim. Tarihimizi okumuş, milletimizin büyük ordular, büyük kahramanlar yetiştirdiğini, bunun için milletimizin medeniyetine sahip olması lâzım geleceğini takdir ve kabul ediyor. Fakat şunu bilmesini isterim ki biz, emperyalistlerin pençesine düşen bir kuş gibi yavaş, sefil bir ölüme mahkûm olmaktansa babalarımızın oğlu sıfatiyle vuruşa vuruşa ölmeyi tercih ediyoruz."

Mustafa Kemal, son sözleri söylerken avucuyla, bir pençeye düşmüş bir kuş işareti yapıyor ve avucunu sıkarak tedrici ve sefil ölümün şeklini gösteriyor.

General Harbord suallerine devam ediyor:

"Peki, bu kadar büyük işe girişmek istiyorsunuz girişiyorsunuz. Paranız var mı? Bütçeniz nerede ve nedir? Bu parasızlıkla ve bu vasıtasızlıkla işe girişmek, memleketi feci bir âkıbete sürüklemek değil midir? Bu mesuliyeti üzerinize alıyorsunuz?"

Mustafa Kemal şöyle diyor:

"Doğrudur. Fakat yapacak başka ne iş vardır. Bir milletin mevcudiyeti ve istiklâlini temin için tasavvuru kaabil olan teşebbüsleri ve fedakârlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. 'Ya muvaffak olamazsa' demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Binaenaleyh millet yaşadıkça ve fedakârane teşebbüslere devam eyledikçe muvaffakıyetsizlik bahis konusu olamaz."

Sonra sinirinden, elinde oynamakta olduğu tespihi o kadar kuvvetle çekiştirmiş ki, ip kopmuş ve taneler yerlere dağılmış... Eğilip o tanelerden birkaçını bir araya toplayarak ipe dizmiş ve sözlerine şöyle devam etmiş:

"Görüyorsunuz General, bu ip kopmuştur ve taneler dağılmıştır. İşte ben şimdi yaptığım gibi o taneleri birer birer toplayacağım ve tekrar ipin üzerine birarada dizeceğim. Bu dağılanı toplarsam ben toplarım. İşte görüyorsunuz, o zaten dağılmış. Öldürürsem ben öldürürüm. Yabancı elinde öleceğine evlâdının elinde can versin. Fakat ben onu öldürmem. Toplıyacağım, biraraya getireceğim; yeniden kuracağım."

General Harbord, Mustafa Kemal'in yanından ayrıldıktan sonra bu görüşmede kendilerine tercümanlık yapmış olan Hüseyin Pektaş'a şöyle diyor:

> "Söz aramızda. Mustafa Kemal'in hakkı vardır. Ben de O'nun yerinde olsam öyle yapardım."[1]

Bir Mustafa Kemal olmasaydı, bu tespih taneleri birleştirilemez, bu suretle millet gücü bir noktada toplanamayacağı için vatan da bağımsızlığına kavuşamazdı. O tespih tanelerini bir araya toplayabilmek, yüzyılların ender yetiştirdiği büyük çapta bir "deha" ile mümkün olabilmiştir. Milli mücadelemizin içine derinlemesine girmiş ve pek büyük hizmetler ifa etmiş olan Sayın Rauf Orbay'ın da doğruladığı gibi, Mustafa Kemal Paşa mücadeleye atılmasaydı bu memleket kurtulamazdı. Anadolu'nun tehlikeye düşen yerlerinde batıda, doğuda ve güneyde başlayan bir yurtsever düşüncenin mahsulü olan zayıf milli mukavemet hareketleri Mustafa Kemal Paşa tarafından birleştirilmeseydi, her biri ayrı ayrı kolayca bastırılabilirdi."[2]

Artık Mustafa Kemal'i aynı mücadelenin hummalı atmosferi içinde görüyoruz. Milleti uyarmak uğrunda söz ve fiil olarak durmadan hareket halindedir.

Tarihte hiçbir "şef", Mustafa Kemal'in milli mücadelesi devresinde içine düştüğü ağır ve zorlayıcı şartların altında kalmamış, bu derece büyük sorumluluklar taşımamıştır. Yunan ileri harekâtı, dahili isyanlar, padişahın idam fermanları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bir hizbin azgın muhalefeti ve nihayet Birinci Dünya Harbi'nin galip devletleri karşısında bir "Tek Adam"ın her şeye rağmen "Ya istiklal ya ölüm" diye direnmesi, yoktan ordular var ederek modern Yunan ordusunu yenmesi ve diğer bütün güçlükleri ortadan kaldırılması, hiçbir milletin tarihinde eşi olmayan müstesna bir olaydır.

Onun Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs 1919 tarihi ile Sevr Antlaşması'nın imzalandığı 10 Ağustos 1920 tarihi arasındaki sadece 14 ay 24 günlük süre içinde karşılaştığı dev cüsseli olaylara bir göz atmak bile insanı hayrete düşürüyor.

1 10 Kasım 1952 tarihli *Vatan* gazetesinde çıkmış olan makale. Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları* eserinin 52. sayfasındaki bahisle ve *Nutuk*'un 135. sayfasındaki malumatla birleştirilerek genişletilmiştir.

2 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, s.9.

Bu 14 ay 22 günlük hadiselerden bir kısmı tarih sırasıyla kitabın sonuna eklenmiştir.

Sadece ana hatlarıyla belirtilen Mustafa Kemal'in bu 449 günlük insanüstü mücadelesi, 10 Ağustos 1920 tarihinden sonra da aynı sıklıkla devam etmiştir. Milli mücadele başarıyla sonuçladıktan sonra ebedi şefi, bu defa da devrimler yolunda aynı hummalı faaliyet içinde ayrı ayrı kitaplarda inceleyeceğiz.

Uğraş devresi içinde milletin ruhundaki bağımsızlık aşkını taze tutmak için her vesileden faydalanarak durmadan söylev ve demeçlerde bulunmuş olan Mustafa Kemal'in bu öğütleri, kıymetlerini hâlâ koruyan ve ilelebet koruyacak olan ölümsüz vecizelerdir. Şimdi, bunları hep beraber takip edeceğiz.

ATATÜRK'ÜN BAĞIMSIZLIK HAKKINDAKİ SÖYLEV VE DEMEÇLERİ

"İstiklâlin neticesini alıncaya kadar tamamiyle milletle birlikte fedakârane çalışacağıma mukaddesatım namına yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek katîdir."

Nutuk, Mayıs 1919.

"Ne kadar engin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet medeni insanlar karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye liyakat kesbedemez."

Nutuk, 1919.

Yenigün gazetesinin Sivas'ta bulunan hususi muhabiri, Mustafa Kemal Paşa'ya soruyor:

"Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilâtının kuvvet ve şümul derecesi nedir?"

Paşa cevap veriyor:

"Mütarekeden sonra millet iki büyük felâket altında kalmıştı. Bunların birincisi vatan ve milletin duçar olduğu haksız muameleler. İkincisi de sabık hükümetin bu taarruzlar esnasında âdeta Yunanlılarla iş birliği eder gibi hareket etmesidir. Bu iki büyük sebep memleketin her tarafında bir uyanıklık ve galeyan husule getirmiştir. Memleketimizin her kısmında tesir yapmış olan aynı sebepler, aynı maksatlar uğrunda her yerde millî teşkilât vücude getirilmesini intaç etmiş ve nihayet bu dağınık teşkilât birleşerek memlekete şamil olmuştur."

11.10.1919.

Yarım Değil, Tam Bağımsızlık

"Biz, yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bir hataya uymak yüzünden bu vasıflardan mahrum kalmıya tahammül edemeyiz. Âlim, cahil, istisnasız bütün millet fertleri, belki içinde bulunduğu müşkül şartları idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, tam istiklâlimizin temini ve idamesidir.

"'Tam istiklal' denildiği zaman bittabi siyasi, malî, iktisadi, adlî, askerî, harsi ve ilh... Her hususta tam istiklâl tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın her hangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin hakiki mânasiyle bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir."

Ekim 1919.

Bu söylevin ikinci paragrafı Atatürk'ü karakterize etmesi ve gelecekteki devrimleri müjdelemesi bakımından harikulade değerlidir.

Son İnsanımıza Kadar

"Dünya, milletimizin hayatına ya hürmet edip onun bütünlük ve istiklâlini tasdik edecektir, ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kaniyle suladıktan sonra bütün bir milletin na'şı üstünde merdut istilâ hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır. Bu türlü bir vahşete ise bugünkü insanların sinirleri artık tahammül edemez."

Amasya'da Ruşen Eşref'le mülakat, 25.10.1919.

"Biz mağlûbiyetlerimizin hesabını çok ağır ödedik. Elimizden köyler, vilâyetler değil, ülkeler alındı. Fakat son lokmasını da ağzından kapmak için bir milletin hayatına kıymak caniyane bir harekettir."

Aynı mülakat, 25.10.1919.

Ruşen Eşref'le İkinci Mülakat

Amasya'da bulunan *Tasviriefkâr* muhabiri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey, 1919 senesi Ekim ayının 24-25 günü Mustafa Kemal Paşa ile beraberdir. Paşa, birçok güç şartın içindedir. Bir yandan Babıâli'nin baskısı, diğer yandan Ali Galip tarafından tutuklanma olayları etrafını sarmıştır. Fakat her şeye rağmen milletin ruhundaki bağımsızlık meşalesini alevlemek ve dağınık kuvvetleri bir araya toplamak için insanüstü bir çaba harcamaktadır.

Diğer taraftan da bazı İstanbul gazeteleri şahsı hakkında birtakım iftira ve isnatlarda bulunmaktadır. Ruşen Eşref Bey, bütün bunlar hakkında kendisinden açıklama istemiştir. Mustafa Kemal söze şöyle başlıyor:

> "Dün akşam siz yorgundunuz, biz de meşguldük, iyi görüşemedik. Bu harekâtın başından beri bizimle beraber olsaydınız çok mühim şeyler ve hâdiseler görecektiniz. Sizin için faydalı bir tetebbu sahası olacaktı. Şimdilik ilk safha kapanmıştır."

Ruşen Eşref cevap veriyor:

> "Hakkınız var efendim. Bu yalnız benim için değil, millî harekâtın esasını bilmek ihtiyacında olan bütün millet için, bilhassa İstanbul için çok faydalı olurdu. Hem de böyle bir vakanın safhalarını tesbit edebilmek, tarih için de lüzumlu olabilirdi. Fakat o vakit imkân bulunmadı. Bununla beraber yine bazı şeyler öğrenilebilir, görülebilir."

> "Doğrudur. Fakat daha evvelden anlaşılsa ve anlatılsaydı daha iyi olurdu. Meselâ bu hareketle meşgul olduğumuz için bundan bir iki ay evvel bizi maceraperestlikle itham eden bir iki İstanbul gazetesi, isterdim yakından temas etseydi de işin hakikatini ona göre tarif etseydi. Milletin hakkını aramasına bir iki kişi 'maceraperestlik' dediler. Fakat durup dururken macera yaratmıya, maceraperest olmıya bilmem ki lüzum ve ihtiyaç var mıydı? Bu maceraperest denilen insanların rütbeleri mi eksikti? Şahsi haysiyetleri mi haleldar olmuştu? Aç mı kaldılardı, yoksa şahsi istikballerini karanlık mı

görüyorlardı? Hayır, değil mi ya? Her şeyleri yerli yerindeydi. O halde, bilhassa bir harb yorgunluğundan sonra istirahate muhtaç bir kimsenin böyle kalkıp da maceralar, gaileler yaratmıya ihtiyacı yoktu. Halbuki milletin ve memleketin şerefi mevzuubahsoluyordu. Bu mesele her düşüncenin üstündedir. Millet ve memleketin sayesinde kazanılan rütbe ve refahın, bir ehemmiyeti, bir kudsiyeti vardır. Biz bunlardan yine bu aziz millet ve memlekete borçlu olduğumuz son bir namus vazifesini ifa için ayrıldık. Milletin kendi hayatını kurtarmak, kendi meşru hakkını müdafaa etmek için çıkardığı sese iştirak etmek her kendini bilen vatandaşın vazifesidir. Eğer bu millet, bu memleket parçalanacak olursa umumi şerefsizliğin enkazı altında şunun bunun şahsi şerefi de parça parça olur. Biz, o umumi şerefi kurtarabilmek için harekete gelen millete ruhumuzla iştirak ettik. İştirakimize mâni olabilecek şahsi rütbeleri, mevkileri de umumi şerefi kurtarmak gayesi uğruna feda ettik. Milletin hayat hakkını ve istiklâlini istemesi birkaç kişi tarafından, âleme gûya hükümete karşı bir isyan mahiyetinde yutturulmaya çalışıldı. Bir iki kişiyi de müşevvik olarak gösterdiler. Halbuki geçtiğiniz yerlerde de bizzat görmüşsünüzdür. Hükümet nüfuzu, hükümet kanunları her yerde muta değil midir?

"Eğer konuştunuzsa ahalinin arzusu nedir? Bizzat kendi ağzından duymadınız mı? Şu halde bu, şahsi bir isyan, bir siyaset manevrası telâkki edilemez, değil mi ya? Bu hareket milletin bir arzusudur. Hattâ bir ihtiyacıdır. Bu arzu ve ihtiyacı doğuran şey de şahıslar değil bizzat hâdiselerdir. Devletin vahdet ve istiklâlini tehdit eden meşru olmıyan birtakım ihtiraslar, topluluklarımıza, hiçbir hakka dayanmaksızın vuku bulan taarruzlar, tehlike karşısında millete birleşmek lüzumunu duyurmuştur. Böyle bir harekete 'macera' demek, bu hareketi takdir edenlere maceraperest lâkabını verme gafillik, garazkârlık değil midir? Fakat böyle şahsi şeylerle uğraşılacak vakitlerde değiliz. Böyle birtakım âdi, bayağı şeylere zamanın nezaketi müsait değildir. Bence muhalefet hürmete şayandır. Çünkü o da bir tetebbu bir içtiha mahsulüdür. Fakat edilecek itirazlar makul mutedil ve meşru sebeplere müstenit olmazsa muhalefet müptezel olur."

Bu mülakatta Mustafa Kemal'i, İstanbul gazetelerinden bazılarının hakkındaki haksız hücum ve iftiraları karşısında üzgün ve elemli buluyoruz. Aynı zamanda yurdun içine düştüğü felaketten duyduğu acı, kelimelerden ruhumuza dökülüyor.

Şimdi de Mustafa Kemal'i, "1920"nin bağımsızlık olayları içinde takip edeceğiz:

Tek Başıma Can Veririm

23 Nisan 1920... Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Memleketin her tarafından birçok mebus gelmiştir. Bu yeni Meclis'e gelenler, Ankara'da hiçbir şey olmadığını görünce üzülmüşler, hatta korkmuşlardır. Bahsedilen Yeşil Ordu yok, hazine yok, yatacak otel yok, velhasıl hiçbir şey yok. Sadece Mustafa Kemal var.

Bazılarına bu dava çürük gelmiş olacak ki, memleketlerine dönmeye karar veriyorlar. Bunlar memleketlerine dönerlerse Meclis'te huzur kalmayacağını ve geride kalanların morallerine tesir edeceğini düşünen Mustafa Kemal, kürsüye çıkıyor; bir mitoloji kahramanı gibi heybetlidir:

> "Arkadaşlar, işittim ki bazı arkadaşlar yoksulluğumuzu bahane ederek memleketlerine dönmek istiyormuş. Ben, kimseyi zorla Millî Meclise dâvet etmedim. Herkes kararında hürdür; bunlara başkaları da katılabilir. Ben, bu mukaddes dâvaya inanmış bir insan sıfatiyle buradan bir yere gitmemeye karar verdim. Arzu ederseniz hepiniz gidebilirsiniz. O takdirde asker Mustafa Kemal mavzerini eline alır, fişeklerini göğsüne dizer, bir eline de bayrağı alır, Elmadağına çıkar, orada tek kurşun kalıncaya kadar vatanı müdafaa eder, kurşunlarım bitince bu âciz vücudumu bayrağıma sarar, düşman kurşunlariyle yaralanır, temiz kanımı mukaddes bayrağıma içire içire tek başıma can veririm. Ben buna and içtim."

Meclis'i bir heyecan dalgası kaplıyor, mebuslar gözyaşlarını ve hıçkırıklarını tutamıyorlar. Ve Mustafa Kemal, Meclis'in dağılmasına engel oluyor.

Ruhlara Ümit Nefhası* Üfleyen Adam

Yunan ileri harekâtı neticesinde bazı topraklarımız elden çıkmıştır. Büyük Millet Meclisi üyeleri üzüntü içindedir. Hatta moralleri bozulmuş, ümitlerini kaybetmişlerdir. Kürsüye gelen milletvekilleri "artık yapılacak bir şey kalmadı" diye feryat ediyorlar. Bu genel üzüntü havası cepheye kadar etki edebilir. İçleri kan ağlayan, ümitlerini kaybeden milletvekillerinin ruhlarına ancak Mustafa Kemal ümit nefhası üfleyebilir. Büyük adam kürsüye geliyor ve daha konuşmasının ilk paragrafında damarlarına hayat suyu girmiş gibi Meclis birden canlanıyor, hayatiyet buluyor, ümitle doluyor. Şimdi biz de Mustafa Kemal'i dinleyelim:

> "Şimdi beyanat ve mütalâalarda bulunan arkadaşımız da 'memleket işgal olunduktan, tahribedildikten sonra yapılacak bir şey kalır mı?' gibi gayet zayıf bir mütalâada bulundular ve kendilerinin müsaadeleriyle buna 'zayıf' diyorum. Bir defa bu mütalâa hakiki meseleyi ifade eder ve mütalâa değildir. Efendiler, biz bir maksat takibediyoruz. Bu maksadımız öteden beri muhtelif vesilelerle ifade edilmiştir. Ben şimdi de onu tekrar ediyorum: Milletin, devletin istiklâlini muhafaza etmek. Bunun içinde namus ve şeref tamamiyle vardır. Müstakil olarak milletimizin muayyen hudutlar içindeki tamamiyetini muhafaza etmektir. Bunun için muharebe ediyoruz. Efendiler, memletimizin ellide biri değil, baştanbaşa tahribedilse, her yer ateşler içinde bırakılsa biz, bu toprakların üzerinde bir tepeye çıkacağız ve oradan mudafaa ile meşgul olacağız *(gayet şiddetli alkışlar)*. Binaenaleyh iki karış yer işgal edilmiş, üç-beş köy tahribedilmiş diye burada feryada lüzum yoktur *(alkışlar)*. Ben size açık söyliyeyim: Efendiler, bazı yerler işgal edilmiştir ve bunun üç misli daha işgal olunabilir. Fakat bu işgal hiçbir vakitte bizim imanımızı sarsmıyacaktır *(alkışlar)*. Efendiler, maksadımız müdafaa için yapılan askerî harekâttır. Burada Erkânı Harbiye Reisinin (İsmet

* Nefha: Güzel koku, esinti.

İnönü) size verdiği malûmat askerî harekâtın fen dairesinde sevk ve idaresinden ibarettir. Asker olanlar pekâlâ bilirler ki kuvvet, aslî hedefi teşkil eder."

8.7.1920'de Meclis'te, Zabit Cerideleri.

BOLŞEVİKLER VE MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemal, milli mücadeleye atıldığı sıralarda Rusya da, Çarlığa karşı bir ihtilal savaşına girişmişti. Onların insan ve her türlü materyal kaynakları bize göre çok zengindi. İhtilallerinin rengi "kızıl"dı. Buna rağmen bir Ankara heyeti yardım konusunda görüşmeler yapmak üzere Rusya'da bulunuyordu. (24 Temmuz-11 Eylül 1920.)

Bütün bir husumet dünyasına karşı bağımsızlık savaşına girmiş olan Türkiye'nin amacına ulaşmak için her araca başvurmasını, hatta Ruslara karşı aynı gaye uğrunda mücadele ediyormuş gibi gözükmesini o devrede mazur görmek ve meşru saymak lazım gelir. İşte bu devrede, Mustafa Kemal'in muhalifleri Meclis'te Moskova'daki görüşmeyi bahane ederek, "Bolşevik mi oluyoruz?" diye bağırıyorlardı (14.8.1920). Bu soruyla Meclis Reisini çok güç duruma sokmak istiyorlardı. Rusya'da görüşmelerin devam ettiği bir sırada Mustafa Kemal'in böyle nazik bir meseleye dokunması hiç de uygun değildi. Bir beygir nalçasına bile şiddetle ihtiyaç olduğu o devrede yapılacak beyanat Rusların üzerinde olumsuz etki yapar, hatta görüşmelerin seyrini bile etkileyebilirdi. Şimdi Mustafa Kemal'i dinleyelim:

> "Efendiler, her münasebet düştükçe arzetmiştim ve bu münasebetle bir defa daha tekrar ve teyit etmek isterim ki biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve istiklâlimizi kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize tabi bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize istinat ediyorduk. Hiç kimseden ders almadık, hiç kimsenin iğfalkâr vaadlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz cümlece malûmdur ki bolşevik prensipleri değildir ve bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bu-

lunmadık. Bizim itikadımıza göre, milletimizin hayatını temin etmesi ve yükselmesi kendi hazım kabiliyetiyle mütenasip olan noktai nazarlardır. Fakat esas itibariyle tetkik olunursa bizim noktai nazarlarımız –ki halkçılıktır– kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır."

14 Ağustos 1920, Meclis Zabıtları.

Meclis kürsüsünden bütün dünyaya duyurulmuş olan bu cevap, daha o tarihte bile Mustafa Kemal'in bağımsızlıktan hiçbir surette taviz vermediğinin ve kendi prensiplerinden başka hiçbir prensip tanımadığının şahane bir örneğidir.

1921 MÜCADELESİ İÇİNDE MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemal'i bağımsızlık mücadelesi yaptığı devrede adım adım takip etmeye ve çeşitli vesilelerle bu konuda söylemiş olduklarından karakteristik cümleler almaya devam ediyoruz. Onu şimdi de 1921 senesi içinde izleyeceğiz:

Hürriyet ve İstiklâl Benim Karakterimdir

"Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir. Ben milletimin en büyük ve ecdadımın en kıymetli mirası olan istiklâl aşkı ile dolu bir adamım." (1921.)

Türk Milleti Uşak Değildir

"Bütün cihanın bilmesi lâzımdır ki Türkiye halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti uşak muamelesine tahammül edemez." (1921.)

Biz Hür ve Müstakil Yaşamak İstiyoruz

"Biz milli hududumuz içinde hür ve müstakil yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz. Biz, Avrupa'nın diğer milletlerinden esirgenmiyen hukukumuza tecavüz edilmemesini istiyoruz." (1921.)

Düşmanı Mutlaka Mağlup Edeceğiz

"Zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları behemehal mağlûp edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada, bu tam inanışımı heyet-i celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim."

Nutuk, 1931.

Kendine, davasına ve Türk milletine inanışın, bu sarsılmaz azmin heybeti karşısında insan heyecana kapılıyor. Yine Mustafa Kemal'i dinleyelim:

"...Efendiler! Bu milleti bugün idam sehpası karşısında bulunduran fiil ve hareketin sebebi hayaldir, hissiyattır. Uzaklara gitmeye hacet yok. Bu milletin umumi seferberliğinin hangi hakikate, hangi hakiki hesaba dayandığını bir defa düşününüz. Bunun sebebi hissiyattır. Umumi Harbe ne ile girdik? Vaktinden evvel Umumi Harbe bu milleti sevk eden nedir? Hangi hakikattir? Histir. Daha ilerisine gidelim, mazimize dönelim. Küçük bir tarihi vaka: Sadrazam Kara Mustafa Paşa bu milleti Viyana kapılarına sevkederken bütün Kuzey Almanya'yı zapt ve fethederek cihanşümul bir Osmanlı İmparatorluğu yapmak hülyasına düşmüştü. Fakat, fakat zavallı babamız düşünmüyordu ki bütün bu fütuhat emelleri peşinde dolaşırken bu teşebbüsler, kendisinden sonra geleceklere, pederden miras yerlerini kaybettirmek için zemin hazırlıyordu."

Aralık 1921, Meclis Zabıtları.

ZAFERDEN EVVEL VE ZAFERDEN SONRA SÖYLEDİKLERİYLE MUSTAFA KEMAL

"Düşmanlarımız bizi, zecri tedbirler tatbik edecekleri tehdidiyle, istiklâlimizi teminat altına almıyan şartlar dahilinde sulh yaptırmaya mecbur edebileceklerini zannediyorlarsa bunda çok aldanıyorlar. Düşmanlarımız, Türkiye halkını mukaddesatını müdafaa için giriştiği harbde yorgun düştü zannediyorlarsa bunda da çok aldanıyorlar.

"Düşmanlarımız bizi, evvel ve âhır esarete sokabilecek şartları reddetmekte tereddüt göstereceğimizi zannediyorlarsa bunda çok ve çok aldanıyorlar. Düşmanlarımızın bu bâtıl zandan henüz kurtulmamaları, hakikaten hâlâ gafil olduklarının delilidir."

1 Mart 1922'de Meclis'te.

Behemehal Muvaffak Olacağız

"Efendiler, geçen iki senenin yavaş fakat emin meyvalarını önümüzdeki çalışma günleri için mikyas tutarsak sevinçli günlerden uzak bulunmadığımızı görürüz. Bu yeni seneye her zamandan ziyade emin, her zamandan ziyade sakin ve vakur bir vaziyetle giriyoruz. Endişeden, yorgunluktan uzak olarak giriyoruz. Nihayetsiz bir azim ve imanla yüklü olarak giriyoruz. Bizim için hayat ışığı, gelecek nesiller için kurtuluş ümidi olan mukaddes gayemize yorulmadan yürüyeceğiz. Allahın inayetiyle behemehal muvaffak olacağız.

"Ölmez bu vatan farzı muhal ölse de hattâ çekmez kürenin sırtı o tabutu cesimi."

1 Mart 1922'de Meclis'te.

Artık Maskeler Atıldı

"Efendiler! Türkiye halkı asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış ve istiklâli hayat lâzimesi telâkki etmiş bir kavmin kahraman evlâtlarıdır. Bu millet isitklâlsiz yaşamamıştır. Yaşayamaz ve yaşamıyacaktır.

"Fakat bu milletin tarihini ellerine alan birtakım insanlar keyfî, müstebitçe ve kötü idareleriyle onun hayatını imhaya kasdetmiş düşmanların icradan geri kalmadığı nüfuz ve tesirat ile âdeta onu şaşırtmışlardır. Miletimiz istiklâline vurulan darbeler ve mevcudiyetine açılan rahneler karşısında göz yaşları döküyordu. Dostla düşmanı ayıramıyacak bir hale getirilmişti. Bu manzara karşısında elîm düşüncelere boğularak kalmıştı. İşte milletimizin bu halini son bir imhakâr darbe vurmak fırsatını bekleyen düşmanlarımız vesile ittihaz etti ve lüzumlu anın geldiğini sandı. Karar verildi, hareket başladı. Artık maskeler atıldı."

18.6.1922'de, İzmit'te, Claude Farrarre'e verilen çay ziyafetinde.

Zaferden Sonra Mustafa Kemal

Mustafa Kemal, 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'la Yunanlılara kesin darbeyi indirmiş, yabancı uzmanların "altı ayda aşılamaz" dediği düşman tahkimatını dört günde paramparça etmiş, yüz binlerce orduyu önüne katarak İzmir'e kadar kovalamış ve tarihte eşi kaydedilmemiş bir taktik ustalığı ve yıldırım hızıyla "Büyük Zafer"i elde etmiştir. Öyle ki:

"Avrupa devletlerinin öteden beri bir hükümranlık-nüfuz mücadele bölgesi ilan edilmesi âdet olmuş bir dünya parçasında, Asya'lı küçük bir devlet, iki yüz seneden beri devam eden kötü idare ve fâsılasız bozgunların kendisini tam ortadan kaldıracağı bir sırada, kendiliğinden, hiçbir dostu ve vasıtası olmadığı halde, hazırlıksız ve âdeta bir gecenin içinde, Cihan Harbinin cihanı ellerinde tutan galiplerine karşı koymayı gözüne kestirerek bu cesaret ve cüretinde, bütün haklarını ve bütün hürriyetlerini silâhla geri almak kuvvetini bulmuştur. İşte bu hareketin Asya'lı milletlere verdiği örnekte, eşsiz bir tesir ve ikna kuvveti vardır."[1]

Düşman orduları Anadolu'nun her karış toprağından atıldıktan sonra dahi Mustafa Kemal Paşa'nın vesilelerden faydalanarak "bağımsızlık" konusu üzerinde durduğunu görüyoruz. Çünkü "Misak-ı Milli" ile tespit edilmiş hudutlarımız diğer devletler tarafından bir antlaşma ile (Lozan) resmileşmemiştir. Mudanya Mütarekenamesi'nden (11 Ekim 1922) Lozan'a henüz mesafe vardır. Barış konuşmalarında anlaşmazlık olursa ordularımıza yeni görevler düşmesi de ihtimal dahilindedir.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzasından sonra dahi (24 Temmuz 1923) Mustafa Kemal'i zaman zaman bu konuya getiren sebepler, "bağımsızlık" kavramını zihinlerde diri tutmak içindir.

Şimdi Ata'nın bağımsızlık konusundaki bu öğütlerine ve uyarmalarına tarih sırasıyla tekrar dönüyoruz:

Milli Hâkimiyet Uğrunda Canımı Vermek Namus Borcumdur

"Validemi kaybetmekten şüphesiz çok müteessirim. Fakat bu teessürümüzü gideren ve beni müteselli eden bir husus vardır ki o da anamız vatanı mahv ve harabiye götüren idarenin artık bir daha dönmemek üzere yokluk mezarına götürülmüş olduğunu görmektir.

1 Nobert Von Bischoff, *Ankara*, Burhan Belge çevirisi, s.157-158.

"Validem bu toprağın altında; fakat millî hâkimiyet ilelebet payidar olsun. Beni müteselli eden en büyük kuvvet budur. Evet, millî hâkimiyet ilelebet devam edecektir. Validemin ruhuna ve bütün ecdat ruhuna ahdettiğim vicdan yeminimi tekrar edeyim: Validemin kabri önünde ve Allahın huzurunda and ve peyman ediyorum, bu kadar kan dökerek milletin elde ettiği hâkimiyetin muhafaza ve müdafası için icabederse validemin yanına gitmekte asla teredüt etmiyeceğim. Milli hâkimiyet uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun."

21.1.1923 tarihinde, Karşıyaka'da, annesinin mezarı başında yaptığı konuşma.

Hayatımız, Namusumuz ve Şerefimiz

"Bir insan, belki kendi arzusiyle şahsi hürriyetini yok etmek ister, fakat bu teşebbüs koca bir milletin hayatına ve hürriyetine zarar verecekse muazzam ve şerefli bir millet hayatı bu yüzden sönecekse ve o milletin nesilleri bu yüzden mahvolacaksa bu teşebbüsler hiçbir vakit kabule şayan olamaz. Ve hele böyle bir harekete hiçbir vakit hürriyet namına göz yumulamaz.

"Hiç şüphe yok ki devletimizin ebed müddet olması için; memleketimizin kuvvetlenmesi için; milletimizin refah ve saadeti için; hayatımız, namusumuz, şerefimiz, istikbalimiz için behemehal en kıskanç hislerimizle, açık teyakkuz ve intihablarımızla ve bütün kuvvetimizle millî hâkimiyeti muhafaza ve müdafaa edeceğiz.

"...Efendiler, nihayetsiz bir hürriyetin tasavvuru mümkün değildir. Hakların en büyüğü olan hayat hakkı bile mutlak değildir. İntihara karar veren bir zatın cürmünün neticesi, hududu yalnız şahsına ait olduğu halde zabıta onu men ile mükelleftir. Aynı zatın aynı hareketini biraz daha büyük mikyasta tasavvur eder ve düşündüğümüz cürmü bir şahıstan bir aileye teşmil edersek müteşebbisin mevkii derhal hunhar bir cani manzarası arzeder. Binaenaleyh

millî hâkimiyet düşmanlığı, müstesna bir şerefi haiz bulunan bir milletin her şeyine bir anda kasdetmek cürmünden başka bir şey değildir."

1 Mart 1923'te, Meclis'te.

Millet İstiklaline Bizzat Kendisi Gözcü Olacaktır

"Efendiler, kurtuluşumuzun düsturu olan millî misakı tarihin safhalarına yazan, milletin demir elidir. Alınacak neticeye de milletin kendisi gözcü olacaktır.

"Millet yalnız kendi kolları ve kendi kaniyle değil, aynı zamanda kendi başı ve kendi dimağiyla kazandığı hâkimiyet ve istiklâl cevherini, son felâkete kadar büyük bir saffet ve gafletle kendisine rehber tanıdığı ve derin bir teslimiyetle 'hafız-ı hayat' addeylediği eşhas ve eşkâle artık emniyet edemez. Millet bundan sonra hayatına, istiklâline ve bütün varlığına bizzat kendisi gözcü olacak ve bütün vatanda yine yalnız kendisi ve kendi iradesi hükümran olacaktır."

Aynı konuşmadan.

Hürriyetin Dayanağı Milli Hâkimiyettir

"Efendiler, cemiyette en yüksek hürriyetin, en yüksek müsavat ve adaletin temini ve korunulması ancak ve ancak tam ve katî mânasiyle millî hâkimiyetin müesses bulunmasiyle daimdir. Binaenaleyh hürriyetin de, müsavatın da, adaletin de dayanağı millî hâkimiyettir.

"Cemiyetimizde, devletimizde hürriyet sonsuzdur. Ancak onun hududu, onu hudutsuz yapan esasların korunmasiyle kaimdir.

"Efendiler, sözlerim burada en hayati bir noktaya geliyor. 'Hayati' diyorum ve bunu söylerken kelimenin en mutlak mânasını kasde-

diyorum. Efendiler, geçirdiğimiz millî yılın çalışma meyvasını en mütevazı bir dille arzeylediğimi zannederim. Bütün noksanlarımıza rağmen her haksever insaf sahibi insan bu neticeler önünde kâfi bir memnuniyet hissi duyacaktır. Bugün dahil bulunduğumuz yeni senenin başındaki umumi vaziyetimizi yalnız bundan üç buçuk, dört sene evvelki hal ile değil, belki ona tekaddüm eden asırlarda Osmanlı devletinin haliyle mukayese edecek olursak ve bu mukayesemizi ciddi bir tetkika istinat ettirirsek alacağımız netice şudur:

"Bugün maziden kuvvetliyiz. Bugün maziye nisbetle daha büyük bir kabiliyet ve hayati kudrete malikiz. Bu rüçhanı yapan nedir? Bunu gayet açık olarak tekrar ve tekrar etmek mecburiyetindeyiz. Bunun hakiki sebebi iki düsturun mefhumunda vardır. Bu düsturlardan birisi 'misak-ı milli', ikincisi hâkimiyeti kayıtsız ve şartsız milletin elinde tutan Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzdur.

"Millet ancak millî hâkimiyetini eline alarak kurduğu yeni devlet ve yeni mahiyetteki idare sayesinde kendi hayatı ve memleketin muhafazası için zaruri olan şartları ve pek büyük olan zaferleri temin eylemiştir.

"Fakat bugüne kadar elde edilmiş olan esaslı noktaları mahfuz bulundurmak ve istikbalde yükseliş ve terakki ümitlerinin emniyetle mahfuz bulunduğundan kani olmak için evvelemirde millî hâkimiyetimizin her şeyden masun olarak milletin vicdanında, kalbinde ve bütün maneviyatında izalesi gayrikabil bir surette mahkûk olduğunu görmek ve bilmek lâzımdır.

"Benim bildiğime göre millet bu hayati hakikatı bütün mânasiyle idrak etmiştir.

"Efendiler, millî hâkimiyet ve onun koruyucusu olan bugünkü şekil ve idaremiz yalnız müstakbel saadetimizi değil, belki şerefimizi, namusumuzu ve bütün manevi vasıflarımızı temin eder."

1 Mart 1923'te Meclis'te.

Düşman Yalnız Hariçte Değildir

"Haricî düşman artık bizim için düşman olmaktan çıkmıştır. İstiklâlimizi mahva çalışanlar artık bizim için korkunç değildir. Onun tehlikeli olmaması için icabeden tedbirler alınmıştır. Biz haricî düşmanı bu hale milletin birliğiyle getirdik. Lâkin düşman yalnız hariçte değildir. Dahilde de bu milletin hayatiyle oynamak isteyen düşmanlar var. Haricî düşmana karşı aldığımız tedbirleri, gösterdiğimiz birliği dahilî düşmana karşı da daha şiddetle, daha uyanık olarak göstermeliyiz. Süngü ile silâhla, kanla elde ettiğimiz zaferden sonra irfan, ilim, fen, iktisadiyat gibi sahalarda muzaffer olmak için çalışacağız. Milleti refah ve ikbale götürecek bu sahalarda emniyetle, muvaffakıyetle yürüyebilmek ise yalnız bir şarta bağlıdır. Bu şart bulunmazsa o sahalarda muvaffakıyetimiz imkânsızdır. Bu şart şudur: *Milletin doğrudan doğruya kendi hâkimiyetine kendi sahip olmasıdır."*

20.3.1923 tarihinde Konya'da, *Hâkimiyeti Milliye,* 23 Mart 1923.

"...Hepimizin, halkın en tenha tabakaları içinde dahi, bizzat müşahede ve temasımızla tezahür eden bu hakikat, cumhuriyet yolunda ufak veya büyük engele karşı, milletimiz tarafından behemehal müdafaa olunacağına en inandırıcı delildir."

1 Mart 1924'te, 2. dönem 1. toplanma yılını açarken.

İstiklali Bütün Millet Temin Etti

"Cumhuriyet nedir ve sultanlıktan farkı nedir:

"Cumhuriyet ahlâk, fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuskâr insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayandığı için korkak, zelil, sefil ve rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bunlardan ibarettir.

"Biz Millî Mücadelede muvaffak olduk mu, niçin muvaffak olduk?

"Millî mücadeleyi yapan doğrudan doğruya milletin kendisidir, milletin evlâtlarıdır: Millet analariyle, babalariyle, hemşireleriyle mücadeleyi kendisine ideal yaptı. Biliyorsunuz ki asırlarca yapılan mücadeleler ve bunların neticeleri olarak da yüksek tarihî zaferler vardır. Fakat o zaferlerin sebepleri, kendi idealleri olarak değil şunun bunun hırsı peşinde kul köle olarak bulunmuşlardır. Halbuki Millî Mücadelede şahsi hırs değil, bir ideal, millî izzeti nefis hakiki sebep olmuştur."

14.10.1925'te İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda, *Hakimiyeti Milliye*, 15 Ekim 1925.

1928

"İstiklâl ve hürriyetlerini her ne bahasına olursa olsun ihlâl ve kayıt altına alınmaya müsaade etmeme; ve bunun için icabederse son ferdinin, son damla kanını akıtarak beşer tarihini şanlı misal ile süslemek... İşte istiklâl ve hürriyetin hakiki mahiyetini, şâmil mânasını, yüksek kıymetini vicdanında idrak etmiş milletler için esasî ve hayatî prensip..."

20.5.1928 tarihinde Ankaraplas'ta, Afganistan Kralı Emanullah ve Kraliçesi Süreyya şereflerine verilen ziyafette söylenmiştir. *Hâkimiyeti Milliye*, 21.5.1928.

ATATÜRK VE HÜRRİYET
1919-1922

Birinci Dünya Harbi sonundaki bahiste "millet istiklalini kaybettiği için istiklal mücadelesinin birinci plana alındığını, istiklal olmayan bir yerde hürriyet de olamayacağını" belirtmiştik. Fakat 1919-1922 devresinde, yani Batı Anadolu'nun düşman çizmeleri altında çiğnendiği, dahili isyanların Ankara varoşlarına kadar dayandığı, Osmanlı hükümetinin idam fermanları çıkardığı o buhranlı ve kritik devrede dahi Mustafa Kemal'in milli iradeye dayanmayı ön planda tuttuğunu görüyoruz.

Mustafa Kemal, 9. ve 3. Ordu Müfettişliği (30 Nisan-8 Temmuz 1919), Doğu Anadolu'daki mücadeleleri (24 Ağustos-11 Eylül 1919), Anadolu ve Rumeli Temsil Heyetleri Reisi (11 Eylül 1919-24 Nisan 1920), Büyük Millet Meclisi Reisi (24 Nisan 1920-29 Ekim 1923) ve Başkumandan (5 Ağustos 1921-23 Ağustos 1923) bulunduğu devrelerde bağımsızlık mücadelesiyle demokrasiyi bağdaştırabilmek hünerini göstermiştir.

Mustafa Kemal'in eseri olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, demokratik dünya parlamentolarında ender görülür bir hür düşüncenin adeta mabedi olmuştur. Meclis üyeleri çeşitli partiler etrafında toplanmadıkları için mensup oldukları parti prensiplerini değil, kendi şahsi kanaatlerini savunuyorlar; eleştirilerini bu yönden yürütüyorlardı. Millet Meclisi'ni 300-350 üye teşkil ettiği için, Meclis'i 300 partili bir parlamentoya benzetmek de hata olmaz. Çünkü, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" da bir fikir birliği gösteremiyordu. Çeşitli encümenleri teşkil eden üyelerin meclis kürsüsünde kendi aralarında tartıştıkları bile görülüyordu.

Kürsüye çıkan hatipler şahısları namına saatlerce konuşuyor, her şeyi en ince teferruatına kadar kurcalıyor, akla gelmedik hurda me-

selelere temas ediyorlardı. Bazen de sorular ve gensorular birbirini takip ediyor, Meclis adeta işleyemez hale geliyordu. Şimdi buna ait birkaç örneğe değinmekle yetineceğiz:

Birinci Meclis ve Demokrasi

25 Aralık 1920... Karahisar Mebusu Şükrü Bey bir önerge veriyor. Ve diyor ki:

> "Saruhan Mebusu Süreyya ve Kozan Mebusu Mustafa beyler, Anadolu Demiryollarının yedek eşyasını satın almak için İtalya'ya gönderildi. Bu işe, orada bulunan mümessillerimizi memur etseydik de bunlara lüzumsuz yere yolluk vermeseydik daha iyi olmaz mıydı? Hem, bu heyet gönderilirken Meclisin muvafakati de alınmamıştır."

O tarihte Nafia Vekili olan Mustafa Fazıl Paşa kürsüye geliyor, bu heyetin gönderilmesindeki haklı sebepleri birer birer sayıp döküyor, esasen İtalya'da bir heyetimiz bulunduğundan bilgisi olmadığını, gönderilenlere verilen yol parasının da birkaç bin liradan ibaret bulunduğunu ilave ediyor. Bu makul izahlara rağmen tartışmalar oluyor, neticede güvenoyuna başvurulup –Meclis'ten müsaade almadan İtalya'ya heyet gönderildiği ve bunlara yolluk verilmek suretiyle millet parası israf edildiği için– 26 güvenoyuna karşı 71 güvensizlik oyu ile Mustafa Fazıl Paşa Nafia Vekilliğinden düşürülüyor.

Milletin kuruşları ve Meclis'in yetkisi bahis konusu olunca üyelerin hassasiyetinin zirveye çıktığını görüyoruz. Yasama ve yürütme güçlerini nefsinde toplamış olan bu Meclis, kendilerinden "Kemalistler" diye bahsedilmesine bile tahammül gösteremiyor. Bu suretle bir "baş"tan değil, milletin iradesinden kuvvet aldıklarını ifade etmek istiyorlar.

Bu hacılı, hocalı, dervişli, askerli, münevverli, yarımünevverli, doktorlu, mühendisli, aşiret ağalı karmakarışık bir oluşum halindeki Meclis'te üyelerin inanış, fikir, anane ve kültür seviyeleri ayrı ayrı olduğu için birçok müzakere çetin, dalgalı ve bazen de gülünç oluyor. İşte bir örnek daha:

Gericiler ve Meclis

Tarih 26 Aralık 1920... 122. Oturum... Frenginin bulaşmasının önüne geçilmesi hakkındaki kanun tasarısı görüşülüyor... Frengili bir kadının, gerekirse avret yerinin de muayene edilebileceğini duyan gericiler ve kafası örümcekli sarıklılar (Meclis'te sarıklı, fakat kafası aydın birçok üye de vardı) başkaldırıyor. Erzurum Mebusu Hacı Nusret Efendi diyor ki:

> "Efendim, kasabalarda doktorların oturması fayda temin etmez. Dispanserler teşkil etmelidir."

Ne güzel, ne isabetli, ne makul teklif değil mi? Şimdi beyanatın alt tarafını dinleyelim:

> "Bu dispanserlerin başına hocalar geçmelidir. Meselâ cuma günlerinde pazar yerlerinde toplanacak bütün ahaliyi muayene etmelidir. Tırnaklarına bakmalı, saçlarına bakmalıdır."

Nusret Efendi'nin bahsettiği "hoca"ları sakın üniversite hocası zannetmeyin. Bunlar bildiğimiz sarıklı hocalar ve hacılardır. Ve frengi teşhisini bunlar yapacaktır. Şimdi de Yozgat Mebusu Hulûsi Efendi'yi dinleyelim:

> "Frengili olmıyanların ırzını, namusunu niçin meydana döküyoruz? *(gürültüler.)* Öyle gürültü ile olmaz efendiler! Irz her şeyden mukaddestir. Biz ne için cihat ediyoruz? On beş yaşında kız kendisini hiç kimseye göstermemiş. Nasıl olur da doktora muayene ettirebilir?.. Avret yerini keşfetmek caiz değildir. Efendiler rica ederim, bununla oynamıyalım. Meclis bunu kabul ederse Allah indinde mesuliyet altında kalır."

Bursa Mebusu operatör Emin Bey cevap veriyor:

> "Efendim, bu mesele uzunboylu gürültüleri mucip olmuştur. Bugün hiçbir bakirenin kapalı yerleri muayene edilmez. Boynundaki yerlere bakılır, ağzını açarak boğazına bakılır, bir de dirseklere bakılır. Mesele bundan ibarettir. Niçin bunu bu kadar gürültüye boğuyoruz?"

"Daha ne kaldı Emin bey? Bizim orada kadınlar çarşıya, pazara bile çıkmaz."

Şu "Daha ne kaldı Emin Bey?" şeklindeki müdahale, yakın tarihimizde toplumumuzun hangi seviyede olduğunun tipik bir örneğidir.

Bir de Batum Mebusu Ali Rıza Efendi'yi dinleyelim:

"İntihap dairemde doktor olmıyan yerlerde kocaya gidecek bir kızı 'doktora muayene ettireceğiz' deseler doktoru öldürürler."

Operatör Emin Bey (Bursa):

"Efendim en ziyade itiraz olunan nokta bakireler meselesi olduğuna göre bakireler hakkında bir kayıt koyarız, 'bakirelerin yalnız boyun ve boğazlarına bakılacaktır' deriz."

Bir mebus:

"Burnunu bile göremezsiniz doktorlar!"

O tarihte bazı bölgelerde frengi almış, yürümüştür. Bütün Anadolu için tehlike arz edecek kadar vahim bir mahiyet göstermektedir. Frengiyi hiç olmazsa bloke etmek, her tarafa bulaşmasına engel olmak lazımdır. Bu kanun tasarısı da esasen onun için getirilmiştir. Fakat Meclis'teki gerici hacı-hoca grubu ayaklanıyor, "istemezük" diye direniyor.

Bu gerici gruba paralel olarak bir de hilafet ve saltanatçılar vardır ki, bunlar doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in şahsını hedef tutmaktadır. Saltanatı diriltmek ve Mustafa Kemal'i evrak havale eden bir kâtip durumuna düşürmek için teşebbüse geçtiler (1 Aralık 1921, Meclis Zabıtları). Bunda muvaffak olamayınca bir başka önerge ile (beş sene aynı yerde oturmayanların mebus seçilmemesi hakkında) Büyük Kahraman'ı mebus olmak hakkından dahi mahrum etmek için manevralar çevrilmek istendi.

Mustafa Kemal ve Demokrasi

Bütün bunlara kısaca değinmekteki maksadımız, herkesin inanış ve kanaatlerini –doğru veya yanlış– olduğu gibi açıkça söyleyebildiğini,

hatta Mustafa Kemal'e "çekil" diye, "sen de mesulsün" diye bağırabilecek kadar pervasız, korkusuz bir düşünme ve söyleme hürriyetinin o Meclis'e nasıl hâkim olduğunu belirtmek içindir.

Şimdi:

Mustafa Kemal, yasama ve yürütme kuvvetlerini nefsinde toplamış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Reisi, yani Devlet Başkanı idi;

Mustafa Kemal, Vekiller Heyeti Reisi, yani Başvekildi;

Mustafa Kemal, Meclis'in bütün yetkisini nefsinde toplamış Türk Orduları Başkumandanı'ydı. Ve kendisine verilmiş yetki dolayısıyla ağzından çıkan her söz kanun değerindeydi.

Bu derece geniş yetkiye sahip Devlet Reisi, Başbakan, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, o devrede, yani düşmanın Türk yurdunu adım adım çiğnediği, dahili isyanların Ankara varoşlarına kadar dayandığı, şahsı hakkında idam fermanları çıkarıldığı ve Meclis'te teskin edilemez coşkun bir muhalefet hüküm sürdüğü o devrede bile "huzur ve sükûn" bahanesiyle demokrasiyi ve milli iradeyi kösteklemek yoluna gitmemiştir.

Hem ihtilal hem demokrasi... İşte belirtmek istediğimiz budur: Büyük Asker ve Devlet Adamı, istiklal mücadelesini demokrasi prensiplerine sadık kalarak yürütebilmiş, hatta bu milli iradeden kuvvet almıştır.

Şimdi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın, yukarıda belirtilen şartlar içinde dahi kişisel ve siyasal hürriyetler üzerine nasıl titrediğini, bu hususta neler dediğini ve direktiflerini hep beraber takip edelim:

Millete Dost Görünenler

Sene 1919:

> "Millete dost görünüp de ilk fırsatta iktidar mevkiine geçtikten sonra onun hakiki ihtiyaçlarını düşünecek yerde memleketi kendi

istediği yolda götüren, lâf anlamıyan, salâhiyetlerinin irşatlarına kulak asmıyan, millette mevcut kuvvetleri şahsına bağlamıya çalışan kahraman yüzlü insanlardan çok zarar çekildi."

Amasya'da *Tasviriefkâr* muhabiri Ruşen Eşref Ünaydın'la 24/25.10.1919'da yaptığı mülakatta.

Hepimiz İçin Düstur

Muzaffer Kılıç anlatıyor:

"Erzurum'dan Sivas'a geldiğimizde Mustafa Kemal'in karargâhı olarak Sivas İdadisi'ni hazırlamışlardı. Paşa, kendisine hazırlanan odaları dolaşırken yatak odasında karyolanın arkasında bulunan sarı atlas yastık gözüne ilişti. Yastığın üzerinde koyu renk bir ibrişimle işlenmiş şu beyit vardı:

"Cihanın cahına mağrur olup incitme insanı
Süleyman-ı cihan olsan bırakırsın bu eyvanı."

Atatürk yazıyı okuduktan sonra durdu, merhum Mazhar Müfit Bey'i çağırttı. Beyti ona okuttu. Mazhar Müfit, "Paşam" dedi; "bu beyit sizin için yazılmış".

Atatürk: "Bu ihtar hepimiz için, her şey için bir düstur olmalıdır" cevabını verdi. (*Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk*, c.1.)

Sene 1920:

"Millî teşkilâtın husule getirmiş olduğu dahilî ve haricî vaziyet ile eski vaziyet arasında fevkalâde farklar vardır. Dahilen emniyet ve asayiş bakımından kıyas kabul etmiyecek değişiklikler vardır. Haricen, yabancıların hakkımızda verdikleri ve verebilecekleri imha ve idam kararının pek yanlış olduğu artık bütün İtilâf Devletlerince takdir olunmuş, millî teşkilâtın kıymet ve ehemmiyeti inkâr kabul etmez bir şekilde görülmüştür.

"İtilâf Devletlerinden ihtimal bazısı henüz hususi menfaatlerini temin için milletten başka bir yerde istinat noktası arıyor. Millet birlik ve azminde sebat ettikçe bu gibilerin de hakikati kabul edeceklerinde şüphe yoktur. Şimdi lâzım olan, milletimizin azminde sebat etmesidir.

"İstanbul'da yakında toplanacak mebuslarımızın teşriî vazifelerini hakkıyle yapabilmesi lâzımdır. *Herhalde millet hükümetin gözcüsü olmak lazım gelir. Çünkü hükümetlerin icraatı menfi olup da millet itiraz etmez ve ıskat etmezse bütün kusur ve kabahatlere iştirak etmiş demektir."*

28.12.1920'de Ankara Ziraat Okulu'nda.

"Temelden Çatıya Doğru"

"Bir milletin mevcudiyeti ve hukuku için bütün kuvvetiyle, bütün maddi ve fikri kuvvetiyle alâkadar olmazsa, bir millet kendi kuvvetine dayanarak mevcudiyet ve istiklâlini temin etmezse şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Millî hayatımız, tarihimiz ve son devirde idare tarzımız buna pek güzel delildir. Bu sebeple teşkilâtımızda *Kuvayı Milliyenin âmil ve iradei milliyenin hâkim* olması esası kabul edilmiştir.

"Bugün bütün cihanın milletleri yalnız bir hâkimiyet tanırlar: *Hâkimiyet-i Milliye...* Teşkilâtın diğer teferruatına bakacak olursak iş köyden, mahalleden ve mahalle halkından, yani fertten başlıyor. Fertler mütefekkir olmadıkça kütleler istenilen istikamete, herkes tarafından iyi veya fena istikametlere sevk olunabilirler.

"Kendini kurtarabilmek için her ferdin, mukadderatiyle bizzat alâkadar olması lâzımdır. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir müessese elbette kuvvetli olur."

1920'de Ziraat Okulu'nda kendini ziyaret edenlere.

Milletin Kuvvetine Dayanmak

"Mebuslar, milletin kuvvetine istinat etmekten korkan mebuslar, hiçbir kimsenin indinde muteber olamaz."

24 Nisan 1920'de Meclis'te.

Meclis Reisi Seçildiği Gün

"Efendiler! Yüksek Meclisinizin riyasetine intihap edilmek suretiyle hakkımda ibzal buyurulan itimat ve teveccühün müteşekkiri ve minnettarıyım. Hayatımın bütün safhalarında olduğu gibi, son zamanların buhranları ve felâketleri arasında da bir dakika geçmemiştir ki, huzur ve istirahatimi, her nevi şahsî duygularımı milletin selâmetine ve saadeti namına feda etmekten zevk duymayayım. Gerek askerî hayatımın, gerek siyasi hayatımın bütün devir ve safhalarını işgal eden mücadelelerimde daima hareket düsturum millî iradeye dayanarak milletin ve vatanın muhtaç olduğu gayelere yürümek olmuştur.

"Bugün muhterem heyetinizin umumi reyleriyle tecelli etmiş olan millî itimadı liyakatimin çok üstünde görmekle beraber şahsım için bir gaye olarak değil, müştereken giriştiğimiz mukaddes mücadelenin, hedef tuttuğu neticelere varmak için milletin bahşettiği bir istinatgâh olarak telâkki ediyorum. Bu millî birliğin bana yüklediği mesuliyet, biliyorum ve hepiniz de bilirsiniz ki pek ağırdır. İçinde yaşadığımız misli nadir dakikaların vehametine rağmen bu ağır millî mesuliyetin altında ancak muhterem heyetinizin muavenet ve yardımlarının, daima ve daima hak yolundaki mücadelelere rağmen, avn-i iniyet-i suphaniyeden ümitvar olarak çalışacağım."

Meclis reisi seçilmesi üzerine 24 Nisan 1920 tarihinde Meclis kürsüsünde.

Hükümet ve Halk

"Bugünkü mevcudiyetimizin asli mahiyeti, milletin umumi temayülünü isbat etmiştir, o da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir."

12 Temmuz 1920, Meclis'te.

Millete Hizmet Etmek Vardır

Sene 1921

"Millete efendilik yoktur; hizmet etmek vardır."

Aralık 1921, Meclis'te.

Maddi Makamlar ve Milletin Sinesi

Mustafa Kemal, kendisine Başkumandanlık vazifesinin verilmesi dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde (1921) şu hitabede bulunmuştu:

"Milletin sinesinde serbest bir fert olmak kadar dünyada bahtiyarlık var mıdır? Hakikatleri bilen, kalbinde, vicdanında manevi ve makûs hazlardan başka zevk taşımıyan insan için ne kadar yüksek olursa olsun maddi makamların hiçbir kıymeti yoktur."

1921, Meclis'te.

Millet Mukaddesatı

"Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi millet mukadderatını fiilen eline aldığı gün bulduğu idare makinesinin mazinin istibdat fikirleri ve esasları üzerine kurulmuş çürük bir makine olduğunu izaha lüzum görmem. Yüksek Meclisiniz ve hükümetiniz işte

böyle bir makinenin ıslahına çalışmakta bulunmuştur. Koyduğu ve bir yandan da koyacağı esaslar ile umumi idareyi nisbeten emniyete şayan bir hale getirmeye muvaffak olacaktır."

1 Mart 1921, Meclis'te.

Şiarımız Halkçılıktır

"...Dahili siyasetimizde şiarımız olan halkçılık, yani milleti bizzat kendi mukadderatına hâkim kılmak esası Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzla tesbit edilmiştir. Bu kanun ve bu kanunla alâkalı olan kanunları bir an evvel çıkararak hüsnü tatbika çalışacağız."

1 Mart 1921, Meclis'te.

Rey, Miras Değildir

"Efendiler, millet bizi buraya gönderdi. Fakat biz burada hayatımızın sonuna kadar bu milletin idaresini ve hâkimiyetini miras mal gibi temsil etmek için toplanmış değiliz."

1 Aralık 1921, Meclis'te.

***

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde mevcudiyetine daha evvel dokunduğumuz bir hizip vardı. Bu hizbin, bir önerge ile saltanat ve hilafeti yaşatmak istediğine ve Mustafa Kemal'i yetkilerinden mahrum etmeyi hedef tuttuğuna da temas etmiştik. Mersin Mebusu Salâhaddin ve Erzurum Mebusu Hüseyin Avni beylerin de imzasını taşıyan bu önergede "Kanun-i Esasi" savunuluyor, saltanatın devam ve bekası isteniliyor; Mustafa Kemal, sadece evrak havale eden bir kâtip durumuna düşürülüyordu. Çünkü bu grup, Mustafa Kemal'in cumhuriyeti getireceğini sezmiştir. İşte onun içindir ki, bütün kuvvetleriyle buna engel olmaya çalışmışlardır.

"Heyet-i Vekilenin Vazife ve Salâhiyetlerine Dair Kanun Lâyihası" adı altında, Kasım 1921 sonlarına doğru verilen bu önerge bir hafta görüşme ve tartışma konusu olmuştur. Bu görüşmeler esnasında, çok iyi hazırlanmış olan önerge sahipleri Meclis'i etkileri altında bırakmışlardır. Önerge kabul edildiği takdirde Mustafa Kemal'in "hürriyet" yolundaki bütün düşünceleri ve çabaları suya düşecektir.

Bu tehlikeyi önlemek için 1 Aralık 1921 tarihinde Meclis kürsüsüne çıkan Mustafa Kemal, 4 360 kelime kadar tutan çok uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında hükümdara, Millet Meclisi'ni kapatma yetkisini de veren "Kanun-i Esasi"yi her bakımdan tahlil etmiş ve eleştirmiştir. Bu arada Jean Jak Rousseau'nun *Contra Social*'ine de (Toplum Sözleşmesi) dokunmuş, meşrutiyeti savunmuş olan bu eseri, o günün şartları içinde kötülemiştir. Mustafa Kemal'i bunda haklı görmek lazımdır. Çünkü, o, bütün ferdi ve siyasi hürriyetleri felce uğratmış, imparatorluğu "hasta" edinceye kadar geriletmiş olan bu otokrat kurumu yıkmak, devirmek, devrim yapmak istiyordu.

Bu devrim "cumhuriyet"ti; cumhuriyeti takip edecek olan devrimlerdi. Böylece Türkiye'yi mistisizmden kurtarmak, Batı pozitivizmine yüceltmek... Hedef buydu. Ta Sivas Kongresi'nden beri –üstü kapalı da olsa– her vesile ile tekrar ettiği gibi bu köhne imparatorluk enkazından "asri ve medeni bir Türkiye" yaratmak istiyordu.

Bunu sezmiş olan hilafet ve saltanatçılar bütün güçleriyle buna engel olmaya çalışıyorlardı. Mustafa Kemal'e, şimdi tarihi bir görev düşmüştü: Kürsüye çıkmak, saltanatçıların ve hürriyet düşmanlarının bütün demagojilerini çürütmek, Anayasayı savunmak, Meclis üyelerine kendi davasını fikir yoluyla kabul ettirerek önergeyi geri çevirmek.

Hürriyet kuramlarını, kuvvetlerin birleştirilmesi ve dağıtılması gibi konuları da içine alan ve devrim tarihimizde pek önemli yeri olan bu meşhur "Hürriyet Müdafaası"nı yapmış ve böylece "İçtimai Mukavele"ye* karşı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun zaferini temin etmiştir.

* İçtimai Mukavele: Toplumsal sözleşme.

ATATÜRK VE HÜRRİYET
1922

Mustafa Kemal'i şimdi 1922 yılı içindeki "hürriyet"e dair olan öğüt ve direktiflerinden takip edeceğiz.

"Efendiler, Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türkiye'nin ve Türkiye halkının beka ve istiklâlini temine çalışıyor. Çünkü Türkiyenin asli sahibi, meşru sahibi ve hakiki sahibi olan Türkiye halkının arzu ve katî iradesi bu yoldadır. *Millî iradenin dışında harekete cüret edenler millete karşı âsi, bağî ve haindirler. Bu gibi günahkârlar millî iradenin adaletinden kurtulamazlar."*

1 Mart 1922, Meclis Zabıtları.

"Mukadderatını kendini zincire vuran şahıslara bırakan milletler, o şahısların keyif ve emellerine oyuncak olmıya karar vermiş, razı olmuş addolunurlar. Bu türlü milletler, talihlerini ellerine bırak-tığı insanlar muvaffak oldukça, o insanların daha kuvvetli istibdadı altında kalırlar. Muvaffak olamazlarsa felâket ve yıkılış yalnız o insanlara değil, onlara tabi olan içtimai heyete arız olur. O halde her iki ihtimalde de böyle bir millet felâkete maruz ve mahkûmdur.

"...Türkiye halkı da aynı suretle, aynı istibdat ve zulüm altında sevk ve idare edilmiştir. Bunun sonunda içine düştüğü zaaf sebebiyle haricin de ihtirasını çekti. Dahilden ve hariçten imhakâr tehditler altında kaldı. Bunun üzerine Meşrutiyete kavuşmak emeliyle ihtilâl, inkılâp yaptı. Ve muvaffak olduğunu zannetti. Maateessüf yine birtakım insanların keyfî hareketleri ve müstebitçe idareleri altında kalmaktan kurtulamadı.

Hâkimiyeti Milliye, 4 Ocak 1922.

SİLAHSIZ SAVAŞ DEVRİ

Burada kapadığımız 1922 yılı, Mustafa Kemal'in vaat ettiği "istiklal"i gerçekleştirdiği senedir. Çünkü, "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir" direktifi başarıyla sonuçlamış, bundan sonra "ikinci hedef" savaşları başlamıştır. Bu ikinci hedef, bütün ortaçağ kurumlarıyla ayakta olan Osmanlı cemiyetini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak savaşıdır.

> "Mustafa Kemal'e göre, yalnız Dumlupınar, yalnız Lozan Sulh Muahedesi gerçek istiklâlimizin hücceti olamazdı. Hilâfet ve saltanat müesseseleriyle, Meşihat Kapısiyle, medreseleri ve tekkeleriyle bir Ortaçağ Türkiyesi ergeç yine esarete düşebilirdi. Çünkü yüzlerce yıldan beri yarı sömürge şartları altında ezilip bunalışımızın illeti, sadece 'Düvel-i Muazzama'nın Ehl-i Salip siyaseti değil, bu çürümüş müesseselerin bizi içimizden kemiren kurtlarıydı.
>
> "İşte Atatürk ancak bunları bünyemizden söküp atmakladır ki istiklâl mücadelemizi tamamladı. Biz buna: 'Kurtuluş savaşımızın silâhsız safhası' da diyebiliriz. Zira, Mustafa Kemal maziyi tasfiye ederken aynı maksat uğruna bir harb açmış; medenileşme, yenileşme cehdini başarırken yine aynı maksat yolunda bir meydan muharebesi kazanmış sayılır ve bence O'nun Avrupa emperyalizmine karşı giriştiği cidalın en müsbet zaferi Türkiye'yi Avrupalılaştırmış olmasıdır. Aksi takdirde Millî Mücadelemizin –gerçi çok daha büyük ölçüde– bir Mehdi hareketinden farkı kalmazdı. Ortaçağ karanlığı, yurdumuzun yeniden sinsi bir istilâya uğramasına fürce verebilirdi.
>
> "Sömürgeci milletler, boşuna mı her gittikleri yerde bu karanlığı devam ettirmek için ellerinden geleni yaparlar. Bu siyasete 'yerli

1 Y.K. Karaosmanoğlu, *Atatürk'ün Gerçek Siması*, s.5.

halkın dini hislerine hürmet' veya 'geleneklerine riayet' adını takarlar. Hattâ çok defa aydın kafalı ekalliyetin aleyhine kara ekseriyetin taassup damarlarını gıcıklarlar."[1]

Mücadele yıllarının "hürriyet"i bazı dalları noksan bir gövde gibiydi. Bu gövdenin toprağı verimini kaybetmiş, dalları kurumuştu. Onu söküp atmak, "hürriyet" filizini yeniden dikmek, yeşertmek ve kuvvetlendirmek lazımdı.

Şimdi Atatürk'ü 1923-1938 devresinde, çağdaş Batı anlamında bir hürriyetin gereklerini kurmak ve kökleştirmek yolunda "silahsız savaş"ını verirken takip edeceğiz. Ata'nın bu devrede yaptıkları kadar söyledikleri de önemlidir. Kurduğu ilkelere ayak uydurmak, bu yoldaki öğüt ve direktiflerini zihinlerde daima diri tutmak için şimdi hep birlikte kulaklarımızı Atatürk'e verelim:

Dost ve Düşman

"Bir memleketin, bir memleket halkının düşmandan zarar görmesi acıdır. Fakat kendi ırkından, büyük tanıdığı insanlardan vefasızlık, felâket görmesi ondan daha acıdır. Bu, kalb ve vicdanlar için umulmaz yaradır."

1923.

Biz Müstebit Değiliz

"Biz keyfî hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımızda bütün faaliyetimiz memleket işlerinde keyfî hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir."

Vakit, 5 Ocak 1923.

Milletin Emrinde

"Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnız ve yalnız milletindir. Milletin seçtiği vekillerden mürekkeptir. Bu Meclis yalnız ve yalnız milletin emrine boyun eğmek mecburiyetindedir. İsmi ve makamı ne olursa olsun millet bu hakkını bir şahsa tevdi ve teslim edemez."

22.1.1923, Bursa Şark Sineması'nda.

Zümrecilik Yoktur

"Partiden maksat, millet evlâdından bir kısmına ahali sınıflarından bazılarına diğer evlât ve sınıfların zararına menfaat temin etmek değildir."

Ocak 1923, S.D. II.

Biricik Hâkim: Millet

"El birliğiyle çalışmak ve halka, şimdiye kadar kaçırılan fırsatların, o memleketin maruz kaldığı elîm akıbetlerin biricik sebebi mülk ve milletin idaresinin daima ihmale uğratılıp âtıl bırakılmış bulunmasından ileri geldiğini telkin ve millî hâkimiyete karşı vaki olacak en küçük bir taarruz ve tecavüzü cesaretle karşılamak lâzım geldiğini yine elbirliğiyle tenvir ve irşat etmeliyiz.

"Halk, hâkimiyeti milliyeyi benimsemeli ve memlekette biricik hâkim ve âmilin kendisinden ibaret olduğunu unutmamalıdır."

16.1.1923'te Arifiye'de Harun Efe'nin hitabesine cevaben.

Hayır, Hayır, Hayır!

"Ordularımız ve ordularımızı vücuda getiren milletimiz kuvvetlidir. Ve bu milleti yaşatan vatan, sonsuz servet menbalarına sa-

hiptir. Bu kuvvetlerin üstünde bir kuvvetimiz vardır ki o da idrak edip bilfiil elimizde bulundurduğumuz ve bulunduracağımızı fiilen isbat eylediğimiz millî hâkimiyetimizdir.

"'Millî hâkimiyetimiz için tehlike var mıdır' dediler. Buna cevap olarak en katî bir surette derim ki hayır, hayır, hayır! Millî hâkimiyetimiz için tehlike yoktur ve olamaz. Çünkü milletimiz asırların çok acı darbelerinden ve felâketlerinden uyanmıştır."

18.1.1923, İzmit'te halkla konuşma.

Kur'an Hükmü Gibi

"Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz esasen bunu teminat altına almıştır. O kanun ki alelâde şunun ve bunun vazettiği bir kanun, bir nüsha olmayıp yazılmadan evvel bir milletin ef'al ve hareketiyle ve bunların neticeleriyle ifade ve tesbit olunduktan sonra üç buçuk seneyi geçen bir zamandan beri muvaffakıyetle tatbik edilmekte olan bir kanundur. Bu kanunun esas maddelerini bozan her hangi bir makama hak ve salâhiyet vermek mümkün değildir. Teşkilâtı Esasiye Kanununun birinci maddesi mucibince hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. Milletimiz için hiçbir noktasının her ne şekil ve mânada olursa olsun değiştirilmesine müsaade edilmek imkânı yoktur.

"Bu düstur milletçe Kur'an hükümleri mertebesinde mühimdir. Çünkü Kur'an hükümleri dahi bunu teyit eder."

30.1.1923, İzmir'de gazete yazarlarına.

Anayasaya Riayet Etmeyenler Haindir

"...Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının ferdasında meşruiyetine kavlen, fiilen, tahriren ve her hangi vasıta ile tariz edenleri Meclis hangi hak ile vatan haini saydıysa, Millî Misaka aleyh-

darlık edenleri hangi siyasi ve içtimai sebep ile hain tanıdıksa ve nihayet bütün ihtişam şevket ve kudretiyle Meclisin ve Millî Misakın aleyhinde vaziyet alan asırdide bir idare ile onun mensuplarını hangi sebepler ve hangi haklarla hiyanetle vasıflandırdıysak bugünkü hâkimiyeti milliye düşmanlarını da aynı haklar ve aynı sebeplerle hain telâkki ederiz. *Millî hâkimiyetin kanuni ifadesi olan teşkilâtı esasiyemize ve onu teyit eden bir senet olan 1 Kasım 1922 kararına muhalefet edenleri aynı hakla menederiz. Gelecek nesillerimizin selâmeti ve vatanın istikbali namına menederiz.*

1 Mart 1923, Meclis'te.

Muazzam İrade

"Efendiler, millet önünde, onun hak ettiği istiklâl önünde, onun lâyık olduğu terakki ve teceddüt önünde her kuvvet, ancak milletin irade ve emeline uymak suretiyle yaşayabilir.

"Milletin irade ve emeline uymıyanların talihi husrandır, izmihlâldir.

"Efendiler, bu muazzam iradenin huzurunda kemali hürmet ve inkıyat ile eğilelim."

1 Mart 1923, Meclis'te.

Müstebitlere Çevrilen Silah Mukaddestir

"Milletimiz için dahilî ve daimi bir düşman olan ferdi saltanat ve onun temsil ettiği bir idare şekline çevrilmiş bir silâh mukaddestir."

1 Mart 1923'te Meclis'in 4. toplanma yılını açarken.

Tam Hürriyet

"Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün programlarının temeli şu iki esastır:

"Tam istiklâl, kayıtsız ve şartsız millî hâkimiyet.

"Birinci umdesinin ifadesi 'Misakı Milli'dir. İkinci ve hayati olan umdesinin beyanı 'Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'dur."

Anayasanın Asıl Ruhu: İstibdada Paydos

"Teşkilât-ı Esasiye Kanununun asıl ruhu ise bu kanunun kitaplara geçmesinden evvel milletin dimağında ve vicdanında yer etmiş olmasiyle ve ancak bunun ifadesi olmak üzere tesis ettiği Meclise verdiği aslî vazife ile, ve senelerden beri hükümlerini fiilen tatbik edegelmiş olmasiyle ve en nihayet kanun şeklinde dünyanın gözleri önüne koymasiyle tahakkuk eylemiştir. Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. Ve arzu ve hakiki millî iradeyi tatbik eder ve ancak bu sayede millet, mukadderatına sahip olur. *Hâdiseler ve tarihi tecrübelerimiz bize, milleti koyun sürüsü halinde keyfin, arzu ve ihtirasların ve hiçbir suretle tatmin edilemiyen menfaatlerin istihsaline sürüklemekle mahva sürükleyen idare tarzlarının artık memleketimizde yeri kalmadığını göstermiştir.*

"Millet, hâkimiyetini değil, hâkimiyetin bir zerresini dahi başkalarına terketmenin mucip olabileceği felâketin, izmihlâlin, husranın elemini her an kalb ve vicdanında hissetmektedir."

İzmit'te 16.1.1923'te basın temsilcilerine; *Vakit*, 21.1.1923.

Hedef: Milletin Refahı

"Arkadaşlar, bir hükümet iyi midir, fena mıdır? Hangi hükümetin iyi ve fena olduğunu anlamak için hükümetten gaye nedir? Bunu

düşünmek lâzımdır. Hükümetin iki hedefi vardır: Biri, milletin mahfuziyeti; ikincisi milletin refahını temin etmek. Bu iki şeyi temin eden hükümet iyi, edemiyen fenadır."

Mart 1923, *S.D.*, c.II.

Millet, İradesini Gevşetmemeli

"Efendiler, millî misak neticeleri alındıktan sonra dahi millî iradeyi gevşettiğimiz dakikada bu büyük neticenin elden gitmesi muhakkaktır.

"Millet bunu biliyor ve bu hayat iksirini keşfetmiştir. Binaenaleyh 1 kasım kararı (Teşkilâtı Esasiye Kanununun kabulü tarihî) ebedidir."

1 Mart 1923, Meclis'te.

Her Şeyin Üstünde Olan Kuvvet: Anayasa

"Efendiler, Misakı millî, yalnız elde edilinceye kadar bir düstur mevkiindeyken, onun neticesi olarak kazanılan istiklâl ancak 1 kasım 1922 kararının (Anayasa) bekasının temini ile ebediyete kavuşabilir. Binaenaleyh 1 kasım 1922 kararı kanunların ve bütün kararların üstünde bir kıymet ve kuvveti haizdir."

1 Mart 1923, Meclis'te.

Hür Seçim

"Muhterem çiftçiler,

"Yeni seçimi çok mühim bir vatan meselesi olarak telâkki ediniz. Çünkü bundan sonra toplanacak olan Meclisin memlekete, millete yapmaya mecbur olduğu vazifeler çok güç, çok ağır, çok mühim-

dir. İçinizde memleketi ve milleti en çok seven, aklına, ferasetine, vicdanına en çok güvendiğiniz insanları intihap ediniz. Ancak bu suretle Meclis sizin arzularınızı, lâyık olduğunuz refahı temin kudretine malik olacaktır. Bana gelince, millet beni tekrar intihap ederse bu yeni Meclise dahil olurum."

16.3.1923, Adana çiftçilerine, *Hâkimiyeti Milliye*, 21.3.1923.

Tek Makam: Milletin Kalbi

"Bütün cihan bilmelidir ki artık devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır, o da millî hâkimiyettir. Yalnız bir makam vardır, o da milletin kalbi, vicdanı ve mevcudiyetidir."

1 Nisan 1923, Meclis'te.

Halk Devleti

"...Bir kelime ile ifade etmek lâzım gelirse diyebiliriz ki yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir. Mazinin müesseseleri ise bir şahıs devletiydi, eşhasın devletiydi.

"Bu milletin dünya yüzünden tamamen silinmesi için, bir milletin dünya cemiyeti içinde tamamen yok olabilmesi için Nuh Tufanı kadar harikulâde musibetler ve hâdiseler lâzımdır. Fakat şahıslar kendiliğinden yok olmıya mahkûmdur. Binaenaleyh halk müessesesi ile şahıs müessesesi arasında hayat ve zeval prensipleri de bunun aynıdır."

23 Ağustos 1923, Meclis'te.

Kamçısız İdare

Ata, İzmir'de bulunduğu sıralarda bir aralık geceleri uyuyamıyordu. Doktorlar sakin bir hayat tavsiye ediyorlardı. Ata, bu tavsiyelere ancak birkaç gün riayet edebilmişti. Bir türlü uyuyamadığı bir gece, saat ikide; eşi ile aralarında şu konuşma geçiyor:

"*–Lâtife ben şimdi tramvaya binmek istiyorum, demiştir.*
–İstirahat etseniz daha iyi olmaz mı? Vakit de oldukça geç, dedi.
–Ben de vaktin geç olmasından istifade ederek gezmek istiyorum ya.
–Peki öyle ise, temin edelim."

Saat ikide telefon edilerek atlı bir tramvay hazırlattırıyor.

"–Tramvay hazır... Emrinize âmade."

Atatürk, Lâtife Hanım ve yaverleri tramvaya çıkıyorlar.
Ata tramvaycıya soruyor:

"*–Sen atları kamçı ile mi idare edersin?*
–Evet Paşam, kamçısız idare edilir mi?
–Neden edilmesin?
–Biz görmedik."

Ata, tramvaycının yerine geçerek dizginleri eline alıyor ve kamçısız atları sürmeye başlıyor.

"–Nasıl, iyi idare edebiliyor muyum?
–Benden daha iyi Paşam.
–Ben de senin gibi idareciyim. Ben de yüzbinlerce insanı idare ediyorum. Onları ölüme giden yola seve seve sevkettim. Fakat bir tanesine kamçı kullanmadım."

Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, c.1, s.32.

Milletin Arzusuna Uymayanlar

"İlham ve kuvvet membaı milletin kendisidir. Milletin müşterek temayülünü, umumi fikri olduğunu inkâr edenler de vardır. Bu gibileri cümleniz çok işitmişsinizdir. Memleketimizin başına gelmiş olan bunca felâketler hiç şüphe etmemelidir ki gafil insanların memleketin talih ve iradesini ellerinde tutmuş olmalarından ileri gelmiştir."

Eylül 1924, *S.D.*, c.XI.

Düşman Ordularını Demokrasi Sayesinde İmha Ettik

"Türkiye Cumhuriyetinin kıymetli matbuat erkânını bir arada görmekten, onlarla bir sofrada bulunmaktan çok memnunum. Büyük, mühim bir inkılâp oldu. Bu inkılâp milletin selâmeti namına, halk namına yapıldı. *Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek sayesinde düşman ordularını imha etti.* Vatanı istilâdan kurtardı. Kahraman ordumuzun şehamet meydanlarında kazandığı zaferi siyaset sahasında da meyvalandırdı. Türkiye'nin yeni idaresi fiilleriyle, muvaffakıyetiyle mahiyetini tanıttıktan sonra dünyaca maruf ve malûm unvaniyle mevcudiyetini tasrih ve teyit etti. Bazılarının telâkki ve tefsir etmek istedikleri gibi geri dahi gitmesi muhtemel bir intizar, bir tereddüt vaziyetinde bulunmadığını isbat etti; Türk tarihinde bir cumhuriyet devri açtı.

"Muhterem efendiler, sultanların boğdukları zannolunan millet ruhu, saltanat, taç ve tahtı parçalanarak dirildi. Milletin uyanıklığına, milletin terakki ve tekâmül ve istidadına güvenerek, milletin azminden asla şüphe etmiyerek cumhuriyetin bütün icaplarını yapacağız."

İzmir'de tertip edilen harp oyunları vesilesiyle İzmir'e gelen gazete başyazarlarına 5.2.1924 tarihinde verilen ziyafette söylenmiştir. *Hâkimiyeti Milliye*, 7.2.1924.

En Uygun İdare

"Türk Milletinin tabiat ve şiarına en uygun olan idare, cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat bu hakikati bütün açıklığiyle ispat etmiştir. Türk Milleti, hâkimiyetini en geniş surette tecelli ettiren yeni idareye kavuşuncaya kadar daima, mevcut siyasi müesseseye yabancı kalmıştır. Bunda ne kadar haklı olduğunu anlamamış kimse yoktur zannederim. Çünkü mazinin müesseseleri başından nihayete kadar milletin başında yumruk tutan bir sürü müstebitler kadrosundan başka bir şey değildir."

31.10.1924, *Vakit* muhabirine demeç.

Vatandaşlar Arasında Düşmanlık Yaratmamak Lazımdır

"Siyaset sahasında karşılıklı faaliyetin feyizli inkişafları ancak vatandaşlar arasında düşmanlık husulüne yer verilmemesiyle temin olunabilir."

1 Kasım 1930, Meclis'te.

Milletin İsteklerine Tabi Olmak

"Hakikat halde ihtiras olmadan büyük iş meydana getirilemez. Fakat onun her halde millet yolunda bir hizmet gayesini gütmesi lâzımdır. Reis olan kimsenin milletin mefkûresine göre hareket etmesi ve milletin ruhiyatına vâkıf olduktan sonra o milletin isteklerine tâbi olması icabeder."

1930.

Atatürk'ün başamaçlarından biri de çokpartili bir rejime girmekti. Meclis içinden seçilmiş bir "müstakil grup"un maksadı temin edemeye-

ceğini kendisi de biliyordu. Memleketin tanınmış namuslu şahsiyetlerini içine alan "Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırkası" çokpartili rejimin tahakkuku maksadıyla kurulmuştu. Fakat sonraları birtakım gayri memnunlar ve fırsatçılar da içine sızdığı için gayesinden uzaklaşmıştı. Din istismarcılığından İzmir suikastına kadar gerici ve ihtilalci bir hüviyet taşıyan parti kapatıldıktan sonra Atatürk 1930 senesinde tekrar çokpartili rejime dönmek istedi. Fethi Okyar'ı teşkiline memur ettiği Serbest Fırka da bu amaçla kurulmuştu. Fakat kanlı İzmir olayları ve bazı gerici olaylar gösterdi ki, çokpartili rejimin vasatı henüz olgunlaşmamıştır.

Şimdi bununla ilgili bir anekdot sunuyoruz:

Biz Hiçbir Zaman İktidar Mevkiinde Kalacağız Diye İddiada Bulunmadık

Serbest Fırka zamanında idi. Umumi Kâtip Hasan Rıza Bey olup biten hadiseler hakkında memleketin muhtelif yerlerinden gelen telgrafları Atatürk'e arz ettiği zaman, o, bu telgrafların bildirdiği haberlerden memleket nam ve hesabına üzülmüştü. Bu konuda Hasan Rıza Bey'le Atatürk arasında geçen konuşma demokrasi tarihimiz için pek dikkate şayandır. Atatürk şöyle diyor:

"–Fethi Bey; bu işi yapamadı. Meseleyi hemen ayak takımlarına intikal ettirdi. Mamafi olan olmuştur. Biz şimdi işimize bakalım."

Hasan Rıza Bey bu vesile ile bazı endişelerini ileri sürüyor:

"Paşam, görülüyor ki vaziyet vahim ve tehlikeye doğru gidiyor. Bu vaziyet karşısında acaba ne yapmak lâzım gelecek?"

Ata, sükûnetle şu cevabı veriyor:

"–*Bu bir anarşi manzarasıdır. Biraz daha ilerler ve önüne geçilemez bir hal alırsa o zaman ben derhal fırkanın başına geçece-*

ğim. Fethi Beyi ikaz ederek ve onunla müştereken evvelâ karşımıza çıkan irtica ve anarşiyi bertaraf etmeye çalışacağım. Evvelâ onlarla mücadele edeceğim.

"–Paşam ya onlar (Fethi Bey ve arkadaşları) vaziyetten istifade ederek iktidarı ele geçirirlerse?

"–Olabilir. Biz hiçbir zaman iktidar mevkiinde kalacağız diye bir iddiada bulunmadık.

"–Paşam, ya onlar iktidara geçtikten sonra inkılâp yolundan ayrılırlarsa?

"–(Kaşlarını çatarak) Ha... İşte o zaman sen, ben ve inkılâba taraftar olanlar birleşir, böyle bir teşebbüsü derhal bertaraf ederiz. Bundan asla şüphen olmasın. "

İnsanın Mukaddes Hissi

Atatürk hürriyeti daima ön planda tutmuştur. Bunu her vesile ile tekrarlamaktan usanmamıştır. "Bir Atatürkçü" takma adını kullanan Münir Hayri Egeli'nin anlattığı şu fıkra bu realiteyi bir kere daha perçinlemektedir:

Bir gün Atatürk şu suali sordu:

"İnsanın en mukaddes hissi nedir?"

Kimi namustan, kimi şereften, kimi vatan duygusundan bahsetti. Bazıları da aşkı ileri sürdü. Atatürk şöyle dedi:

"Bunların hepsi doğrudur. Bu hislerin hepsini köküne kadar doğru tahlil ederseniz hepsi bir noktaya varır. Bu noktada hürriyet duygusu vardır. Milletin ulaştığı seviye ne kadar yüksek olursa hürriyet hissi de o kadar önemli olur. Onun içindir ki Türk Milletinin 'hürriyet'ine kimse dokunamamıştır."

İnsan hak ve hürriyetlerine daha geniş bir ufuk açacağı vaadi ile milleti kandırıp iktidara gelmiş olanlar, fertleri en basit hürriyetlerden mahrum etmişlerdir. Fakat Atatürk'ün teşhisi bir kere daha gerçekleşmiş, "Türk milletinin hürriyetine dokunanlar" tarihin şaşmaz ve değişmez hükmü karşısında iflasa uğramışlardır.

Halkın Kuvveti

Atatürk, bağımsızlık mücadelesine girişti̇ği 1919 yılından vefatına kadar kuvvetini daima halktan almış, halka dayanmış ve toplumun arzularına her zaman kulak vermiştir. Atatürk'ün bu derece beşeri ve ölümsüz ol-masının ve büyük yığınların kalbini fethetmiş bulunmasının sebep-lerinden biri de budur.

İşte, *Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk*'ten (c.2, s.45) naklettiğimiz bir fıkra:

"1935 senesiydi. Dünyanın bazı yerlerinde olduğu gibi memleketimizin de bazı bölgelerinde Museviler aleyhinde bir hareket ve ayaklanma baş göstermişti. O tarihlerde Atatürk, Çanakkale'ye gelmişti. Israrla huzura çıkmak isteyen bir Musevi vatandaşa muhafızlar mani oluyorlardı. Bunu haber alan Ata, *'Bırakın gelsin'* dedi. Bu Musevi vatandaş, Atatürk'ün önünde ellerini açtı, omuzlarını yukarıya kaldırarak:

"'Paşam' dedi; 'bizi koğuyorlar, biz ne yapacağız?'

"Atatürk, bu şekilde önüne atılan bu adamın ne demek istediğini ve kim olduğunu derhal anlamıştı. Buna rağmen sordu:

"–Sen kimsin?

"–Ben, Çanakkale Musevilerinden Avram Palto.

"–Sizi kim kovuyor? Hükümet mi, kanun mu? Polis mi, jandarma mı?

"–Hayır paşam, diye cevap verdi Musevi; hiçbiri değil. Bizi halk kovuyor.

"Atatürk gülümseyerek cevap verdi:

"–Halk isterse beni de kovar.

"Böyle demekle beraber Avram Palto'nun ferdi hürriyetinin korunması hususunda gerekli tedbirlere de başvurdu."

Bir Daha Tekrar Ediyoruz

"Ferdî saltanata ve onun temsil ettiği meşum idare şekline çevrilen silâh mukaddestir."

1923.

Tek Kişi Değil, Hepimiz

"Esas kaide noktasından, her noktai nazardan, bu Meclis, devlet muamelât ve işlerini, bir adama itimatla ve o adamın intihap ve itimat edeceği insanlarla tedvir edemez. Biz tedvir edeceğiz."

1923.

Güneşe Varacağız

"Millet yürüdüğü yolu pek büyük isabetle intihap etmiştir. Bu yolun nihayetinde parlayan saadet güneşini bütün açıklığı ile görmektedir. Bu millet o güneşe varacaktır. Ve hiçbir kuvvet ona mâni olamıyacaktır."

1921.

Hep Halk İçin

"Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin dahilî idare ve siyasette düsturu, Anayasamızın birinci ve beşinci maddelerinde katî ve açık olarak gösterilmiştir. Buna göre idare usulümüz kayıtsız ve şartsız hâkimiyetine sahip olan halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanmaktadır."

"Bugünkü varlığımızın aslî mahiyeti milletin umumi temayüllerini isbat etmiştir. O da halkçılık ve halk hükümetidir."

*

"Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."

*

"Milletimizi şimdiye kadar söylediğim sözler ve hareketlerimle aldatmamış olmakla övünüyorum."

*

"Fikirler cebir ve şiddetle, top ve tüfekle asla öldürülemez."

*

"Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlere yol göstermektir."

Korku Üzerine Hâkimiyet Kurulamaz

"Kapıda duran nöbetçi bile benden korkmaz. İsterseniz kendisine sorunuz. Korku üzerine hâkimiyet kurulamaz. Toplara istinat eden hâkimiyet yaşayamaz.

"Ben bir halk adamıyım. Düşündüklerimi daima halk huzurunda söylemeliyim. Yanlışım varsa halk beni tekzip eder."

Mart 1937, *S.D.*, c.II.

Başarının Birinci Sırrı: Tarih Bilmek

"Bir milletin ne gibi haslet ve kabiliyetlere malik olduğunu takdir ve tayin edebilmek için o milletin sevk ve idaresine memur edilen kimselerin insanlık tarihini ve bilhassa millî tarihini çok okumuş ve hazmetmiş olmaları şarttır. Muvaffak olmanın birinci sırrı bunda saklıdır. Aksi takdirde, idare edenler hüküm ve kararlarında daima hüsrana mahkûmdurlar."

Kasım 1937, *Vakit*, 1947.

"Şuna emin olabilirsiniz ki dünya üzerinde yaşamış ve yaşayan milletler arasında ruhan demokrat doğan yegâne millet Türklerdir."

Vakit, Kasım 1937.

Görülüyor ki, Atatürk ne demişse, milletine ve idare başına geçeceklere ne direktiflerde bulunmuşsa, DP yöneticileri on senelik iktidarları zamanında bunun tam tersini yapmışlardır. Ve Atatürk'ün de işaret ettiği gibi milletin arzu ve iradesine uymadıkları ve Anayasa'yı ihlal ettikleri için tarihin şaşmaz hükmünden kurtulamamışlardır.

ATATÜRK VE ADALET

Adli Teminat

Atatürk'ün adalet müessesesi ve basın hakkında vermiş olduğu direktiflere ayrı ayrı yer verdik.

E. Laculaye, "Matbuat şimdiki kavmin forum meydanıdır. Matbuatı kaldırınız, aynı zamanda hürriyeti de kaldırmış olursunuz" diyor. Bu, adalet için de aynen böyledir. Bu müesseseyi baskı ve etki altında bulundurmak, hürriyeti yok etmek demektir. İşte Atatürk'ün adli müesseselerin bağımsızlığına karşı gösterdiği titizlik bu yüzdendir.

Şimdi Büyük Ata'yı dinleyelim:

Adalet ve Mahkeme

"Bu memlekette hükümsüz vatandaş öldürülemez. Vatandaş ancak mahkeme kararıyle cezalandırılır."

1919.

Devlet ve Adliye

"Milletin 'Hakk-ı kaza'sı istiklâlinin birinci şartıdır. Kuvve-i adliyesi müstakil olmıyan bir milletin devlet halinde mevcudiyeti kabul olunamaz."

Nisan 1920, *S.D.*, c.I.

Kanunlar Hislere Mağlup Olarak Yapılmaz

"Kanun yapan insanlar birtakım yüksek vasıflara sahip olmak mecburiyetindedirler. O vasıflardan birincisi şudur efendiler: Kanun teklif eden, kanun yapan, kanun vazeden bir insan beşeriyetin bütün hislerine bütün ihtiraslarına herkesten daha çok nafiz ve vâkıf olur. Fakat nefsini herkesten ziyade ve tamamen bütün şümuliyle bunlardan tecrit etmek kudret ve kabiliyetine malik olmalıdır. Bu mümtaz hassalara malik olmıyan insanlar beşer cemiyeti için kanun yapmak hak ve salâhiyetinden memnudur. Efendiler! Kanunlar hislere mağlûp olarak yapılmaz."

1 Aralık 1921, Meclis'te.

Adli Bağımsızlık

"Mücadelemizin gayesi olan tam istiklâl mefhumunda adlî istiklâlimizin de mündemiç bulunduğu tabiidir. Binaenaleyh her müstakil devletin ayrılmaz bir hakkı olan adalet vazifesine kimseyi karıştıramayız."

Mart 1922, *S.D.*, c.I.

Kanunu Hâkim Kılmak

"Efendiler, hükümet memlekette kanunu hâkim kılmak ve adaleti iyi bir surette dağıtmakla mükelleftir.

"Mücadelemizin hedefi olan tam istiklâl mefhumunda 'tam adlî istiklâl' de vardır."

1 Mart 1922'de 3. toplanma yılını açarken, Meclis'te.

Hukuk Prensibini İhmal Eden Liderler Kurdukları Rejimi Yaşatamazlar

1950'den 27 Mayıs Devrimi'ne kadar "hukuk prensipleri" her defasında bir başka bahane ile çiğnendi. İnsan hak ve hürriyetlerine pervasızca tecavüz edildi. Bu kanunsuzluk rejimine, gençliğin tepkisi ve ordunun müdahalesiyle son verildi.

Bu tarihi ve mukaddes akıbeti Atatürk, Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışı vesilesiyle 5 Kasım 1925 tarihinde pek veciz bir surette ifade etmiştir. Sayın Muzaffer Kılıç'ın anlattığı bu olayı, *Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk* eserinin ikinci cildinin 14. sayfasından alarak aynen naklediyoruz:

"Ankara Hukuk Fakültesinin açılışında Atatürk şu hitabede bulunmuştu:

"'Cumhuriyetin müeyyidesi olan bu ilmî müesseseyi açtığım şu anda duyduğum mânevi zevki hiçbir teşebbüsümde duymadım.'

"Akşam yemeği toplantısındaydı. Kendisinin bu sözleriyle Napoleon'un Saint Helene'de menfada söylediği sözleri mukayese etmek istedim.

"–Paşam, dedim; Napoleon da: 'Hakiki zaferim, şimdiye kadar kazandığım 40 dan fazla meydan muharebesi değildir. Çünkü bir Vaterlo, bütün zaferlerimi silip süpürdü. Ama bir zaferim var ki onu hiçbir kuvvet silemeyecektir. O da benim eserim olan ve ebediyen yaşayacağına inandığım Medeni Kanundur' demiş ve hukuk anlayışını dünyaya ilân etmiştir. Ama bir fark var. Siz, hukukî düşüncenizi askerî bir zaferden sonra ilân ediyorsunuz; Napoleon ise bu sözleri esarette söylemiştir. Onun için onun samimiyeti beni şüpheye düşürüyor.

"Paşa, 'Çocuk' dedi; 'esarette olmasına rağmen belki Napoleon da bu sözlerinde samimi idi. Hukuk prensiplerini ihmal ve ihlâl eden ve buna kıymet vermeyen liderler, kurdukları rejimi yaşatamazlar."

Atatürk ve Adli Bağımsızlık

Atatürk kişisel hürriyetlere her sahada hürmetkârdı. Bu arada adli bağımsızlığın zedelenmesine asla göz yummazdı. Bir devletin bekasının ve ilerlemesinin, fertlerin emniyet ve huzur içinde yaşamalarının birinci şartı olan adli bağımsızlık onun için kutsaldı. En yakın arkadaşları bile mahkemeler karşısında hesap verirken adalet mekanizmasını etki altında bırakmamaya bilhassa önem verirdi. Sayın Münir Hayri Egeli, *Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları*'nda bize şu anektdotu naklediyor:

"Atatürk 7 şubat 1923 tarihinde yaptığı Balıkesir seyahatinde kendisine Millî Mücadelede yakın hizmetler etmiş bir kimsenin müracaatı ile karşılaştı. Bir mevzuda haksız olarak mahkûm olduğunu söyliyerek şikâyet etti.

"Atatürk, *'Haklısın meseleyi ben de biliyorum'* dedikten sonra, refakatindeki adliye müfettişini çağırdı. Mevzuu anlattı. Kararın tashihini istedi.

"Müfettiş hikâyeyi dinledikten sonra, 'Efendimiz', dedi; 'karar bütün adlî sıralardan geçtikten sonra tekemmül etmiş, hükmün infazından başka çare yoktur.'

"*'Ben söylüyorum, bu iş haksızdır. Çünkü ben bu işin içyüzünü biliyorum.'*

"Adliye müfettişi ısrar etti: 'Efendimizin bu beyanı kanun nazarında bir değişiklik yapamaz. Adliye Vekâletinin de bir şey yapmasına imkân yoktur.'

"Ortada soğuk bir hava esiyor. Bir fırtınanın kopması bekleniyordu. Oysa Atatürk soğukkanlılıkla cevap verdi:

"*'Peki, bir adlî hata olursa bunun düzeltilmesi yoluna gidilemez mi?'*

"'Yeni bir delille muhakemenin tekrarı istenebilir.'

"Atatürk, kendisine müracaat eden zata döndü: *'Beni şahit olarak göster. Onda yeni deliller olduğunu haber aldım, diye iddia et. Ben mahkemeye gider, şahitlik ederim.'*

"Sonra Adliye Müfettişine döndü: *'Size teşekkür ederim.'*

"Müracaat sahibine de, *'Neden, dedi; bana vaktiyle müracaat etmedin? Zamanında gelir şahitlik ederdim. Boş yere mahkemeleri de, kanunları da işgal etmezdin. Her vatandaş, hattâ reisicumhur dahi olsa adalete hürmetle mükelleftir."*

Adalete hürmet ve bu kurumun bağımsızlığına titiz bir hassasiyetle riayet eden Büyük Atatürk'ten ders almamış olanlara millet, layık oldukları karşılığı vermiştir.

Atatürk'ün en büyük hususiyetlerinden biri de kin, düşmanlık ve gücenme gibi beşeri hislerin üstüne çıkabilmiş, kanun ve adalet kavramını her şeyin üstünde tutmuş olmasıdır.

Her Şeyin Üstünde Kanun ve Adalet Duygusu

Kendi saflarında olmadıkları için birçok kişiyi haklarından ve hürriyetlerinden mahrum ederek insan haklarını her sahada zedelemiş olanları düşündükçe, Atatürk'ün, şahsına yöneltilmiş ağır suçlarda bile gösterdiği tarafsızlık, iktidarlar için daima düstur kabul edilmesi gereken uyarıcı bir realitedir.

Bu satırların sahibinin, bizzat kahramanının ağzından dinlediği olayı tarihin ibret levhası olarak aynen kaydediyoruz:

Genç bir öğretmen, akrabasından birinin İzmir suikastında mahkûm edilmiş olmasının hıncını taşımaktadır. Bu acının etkisi altında Atatürk hakkında çok ağır ve hakaretlerle dolu bir manzume kaleme almış, bunu birçok yerde önüne her gelene okuyarak kin ve hakaret tohumlarını saçmaya başlamıştır. Ata hakkında pek ağır ithamları taşıyan bu manzume üzerine adalet temsilcileri harekete geçmiştir.

Genç öğretmen suçunu inkâr etmemiş, bu manzumenin tarafından yazıldığını mahkeme huzurunda da itiraf etmiştir. Neticede hapse mahkûm edilen öğretmen mesleğinden de çıkarılarak hapishaneye yollanmıştır.

Mahkûmiyetin ilk birkaç ayında imdadına yetişen 1933 umumi affı ile hürriyetine kavuşan öğretmen, derhal Maarif Bakanlığı'na başvu-

rarak memuriyetine iadesini istemiştir. Vekâletten olumsuz cevap alınca Devlet Şûrası'na müracaat etmiş ve "cevaz-ı istihdam: memuriyetine alınabilir" kararı almıştır. Bu kararı alan öğretmen ikinci defa Bakanlığa müracaat etmiştir.

Günlerce bekler, dilekçesine cevap alamaz. Bir yolunu bulup Maarif Bakanının huzuruna çıkar. Devlet Şûrası'ndan karar aldığı için kendisini tayin etmek mecburiyetinde olduklarını söyler. Vekil genç öğretmeni sükûnetle dinler ve yine aynı sükûnetle cevap verir:

–Devlet Şûrası'ndan karar almış olmanız mutlaka tayininizi gerektirmez. Çünkü "cevaz-ı istihdam kararı" "vücub-i istihdam kararı" demek değildir. Bu karara rağmen sizi tayin etmeyebiliriz.

Öğretmen ısrar eder:

–Benim, henüz tamamlanmamış mecburî hizmetim vardır. Beni tekrar vazifeye alacaksınız, ben de bu suretle borcumu ödemiş olacağım.

–Sizi bu borcu ödemekten affediyorum.

Öğretmen hırçın ve hiddetlidir.

–Benim borcum şahsınıza değil devletedir. Onun için siz, devlet borçlarını affetmek yetkisine sahip değilsiniz.

Vekil yine sakindir:

–Vekâletimce hakkınızda yapılacak başkaca bir muamele yoktur.

–Niçin?

–Oğlum, suç doğrudan doğruya Atatürk'ün şahsına aittir. Biz, başlı başına karar veremeyiz.

Vekil son sözünü söylemiştir. Öğretmen buna rağmen ayak direr:

–O halde ben bizzat Atatürk'e çıkacağım.

Öğretmenin sesi burgu gibidir. Kapıya doğru hızla yürür.

Vekil, peşinden seslenir:

–Dur gitme. Pek de inatçı imişsin. Sen bana bir hafta sonra tekrar gel.

***

Atatürk'ün sofrası... Bu, akademik meselelerin de bir nevi ziyafet sofrası... Maarif Bakanı da sofradadır. Bir aralık fırsat bulup Ata'nın kulağına eğilir:

–Paşam, hani hakkınızda ağır bir manzume yazmış olan bir öğretmen vardı.

–Evet.

–Aftan istifade ettiği için tekrar öğretmenliğe tayinini istiyor.

–Tayininde kanuni bir engel var mı?

–Hayır paşam.

–O halde niçin bana soruyorsunuz?

–İşlediği cürüm zat-ı devletlerine ait de.

–Suçunun şahsıma karşı işlenmiş olması, bu gencin kanuni haklarını çiğnemek için bir sebep teşkil etmez. O öğretmeni hemen ilk açılacak memuriyete tayin ediniz.

Bu, Atatürk'ü karakterize eden ve hislerinin üzerine nasıl çıkabildiğini gösteren en beliğ örneklerden biridir.

Bu öğretmen Sabahaddin Ali, o zamanın Maarif Bakanı da Hikmet Bayur'dur.

ATATÜRK VE BASIN

Yasama, yürütme ve yargı müesseselerinin hizasında basının dördüncü kuvvet olduğu ve demokrasinin ayrılmaz bir dalı bulunduğu malumdur. E. Laboulay'nın da dediği gibi, basın hürriyeti hem şahsi bir haktır, hem sosyal bir haktır, hem de bütün genel ve şahsi hürriyetlerin teminatıdır. Basın hürriyeti olmazsa diğer hakların hiçbiri emniyet altında bulunmaz.

Atatürk de bu dördüncü kuvvete gereken önemi vermiştir. Bu vesile ile şurasını da cesaretle belirtelim ki, Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nun köhne kurumlarını yıkar ve yepyeni, modern bir cumhuriyet kurarken yaptığı sosyal devrimler esnasında basını bazı kayıtlar altına almıştır. "Takrir-i Sükûn Kanunu" bu büyük devrimlerin uygulandığı devrede geçici olarak getirilmiş ve pek haklı olarak bazı olağanüstü tedbirlere başvurulmuştur. Fakat bunları yaparken asla bir hürriyet havarisi gibi gözükmemiş, sıkıyönetimin nedenlerini millete açıklamıştır. İşte "Takrir-i Sükûn Kanunu"nun getirilmesini gerekli kılan sebepler:

> "Muhterem efendiler, ciddi icaplar üzerinde hükümetçe fevkalâde tedbirler alınması lüzumuna dair ilk kanaat izhar ettiğimiz zaman bunu iyi karşılamıyanlar vardı. Takrir-i Sükûn Kanununu ve istiklâl mahkemelerini istibdada vasıta olarak kullanacağımız fikrini ortaya atanlar ve bu fikri telkine çalışanlar oldu.
>
> "Şüphe yok ki zaman ve vakalar, bu nefrete şayan fikri telkine çalışanları elbette utançlı mevkie düşürmüştür.
>
> "Biz, fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanuni olan tedbirleri hiçbir vakit ve hiçbir suretle kanunun üstüne çıkmak için vasıta olarak kullanmadık. Bilâkis memlekette sükûn ve asayişi tesis için tatbik ettik. Devletin hayat ve istiklâlini temin için kullandık. Biz, o tedbirleri milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık.

"Efendiler, aldığımız fevkalâde tedbirlerin tatbikına lüzum kalmadığı görüldükçe onların tatbikından vaz geçilmekte tereddüt gösterilmemiştir. Nitekim, istiklâl mahkemeleri zamanında faaliyetlerini tatil eyledikleri gibi Takrir-i Sükûn Kanunu da yürürlük müddeti sonunda tekrar B. M. M. nin tetkikına arzolundu.

"...Efendiler, Takrir-i Sükûn Kanununun yürürlükte ve istiklâl mahkemelerinin faaliyette bulunduğu müddet içinde yapılan işleri göz önüne getirecek olursanız Meclisin ve milletin emniyet ve itimadının tamamen yerine sarfedildiği anlaşılır.

"Memlekette yapılan büyük isyan ve suikastler bertaraf edilerek temin olunan asayiş ve huzur umumca memnuniyeti mucip olmuştur.

"Efendiler, milletimizin başında cehil, gaflet, taassubun, terakki ve medenileşme düşmanlığının alâmeti gibi telâkki olunan fesi atarak onun yerine bütün dünyaca serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle Türk Milletinin medeni cemiyetten, zihniyet itibariyle de, hiçbir farkı olmadığını göstermek bir lâzime idi. Bunu Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükteyken yaptık. Bu kanun olmasaydı yine yapacaktık. Fakat bunda kanunun yürürlükte oluşu kolaylıklar bahşetti denirse, bu, çok doğrudur. Hakikaten, Takrir-i Sükûn Kanununun yürürlükte oluşu bazı mürtecilerin milleti geniş şekilde zehirlemesine meydan bırakmamıştır.

"...Efendiler, tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlerle şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük ve türbedarlık ilh... gibi birtakım unvanların men ve kaldırılması da Takrir-i Sükûn Kanunu devrinde yapılmıştır. Bu hususdaki icraat ve tatbikat, cemiyetimizin hurafeci, iptidai bir millet olmadığını göstermek bakımından ne kadar elzemdi: bu, takdir olunur.

"Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, muskacılara talih ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir topluluğa medeni bir millet gözü ile bakılabilir mi?

Milletimizin hakiki mahiyetini yanlış mânada gösterebilen ve asırlarca göstermiş olan bu gibi müesseseler, yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde devam ettirilmeli miydi? Buna ehemmiyet vermemek, ilerleme ve yenileşme namına, en büyük ve telâfisi gayrikabil hata olmaz mıydı? İşte biz, Takrir-i Sükûn Kanununun yürürlükte oluşundan istifade etti isek bu tarihî hatayı işlememek için, milletimizin nasıyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için, milletimizin müteassıp ve Ortaçağ zihniyetinde olmadığını isbat etmek için istifade ettik.

"Efendiler, milletimizin içtimai, iktisadi, hülâsa bilcümle muamelât ve münasebetlerinde feyizli neticelerin koruyucusu olan yeni kanunlarımızda; kadın hürriyetini temin ve aile hayatını kuvvetlendiren Kanun-i Medeni de bu bahsettiğimiz devrede vücude getirilmiştir. Binaenaleyh biz, her vasıtadan yalnız ve ancak bir noktai nazardan istifade ederiz. O noktai nazar şudur: *Türk milletini medeni dünyada lâyık olduğu mevkie yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha ziyade takviye etmek ve bunun için de istibdat fikrini öldürmek.*"[1]

Atatürk'ün tekkeler, zaviyeler, Arap harfleri ve şapka alanlarında yaptığı devrimlerden sadece biri, gelmiş geçmiş Osmanlı padişahlarından herhangi birine telkin edilseydi dehşete düşer ve kafası çatlardı. Yüzyılların yerleştirip kökleştirdiği ve adeta Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir gereği sanılan bu müesseseleri yıkmak –hem de kansız olarak– bağımsızlık savaşımız kadar önem taşıyan sosyal bir zaferdir. Türk milletini ileri Batı ulusları hizasına getirmek yolunda yapılan bu devrimler için geçici olarak uygulanan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ve bu arada basına uygulanan bazı kayıtların bir savunması olarak kabul edeceğimiz yukarıdaki beyanlar, hem bir kefaret hem de basın hürriyetinin toplum için mutlak olduğunun bir ifadesini oluşturur.

Kalem sahiplerini demir parmaklıklar arkasına yığan, en hatıra gelmez baskı usulleriyle basının sesini boğan, sonra da "Memlekette alabildiğine basın hürriyeti vardır" diye bar bar bağıran DP güdücüleri yıllardır bu milletin sağduyusuyla alay etmişlerdir. Hem Atatürk'ün

1 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, eski harf, s.540-542.

izinden yürümek gereğini duymamışlar, hem de onun bütün devrimlerini baltalama yoluna sapmışlardır. Bu yurdun başına bin türlü bela ve felaket getirmiş olan din istismarcılığı yolunu da kendi bencil çıkarlarına uygun bulmuşlardır. Kendilerini uyaran basının sesine de yumrukla karşılık vermişlerdir.

Artık bir kere daha sabit olmuştur ki, Atatürk'ün ve gençliğin sesine kulak vermeyen iktidarlar devrilmeye mahkûmdur.

Basın, Bir Milletin Umumi Sesidir

"Efendiler, bir içtimai heyetin müşterek ve umumi hisleri ve fikirleri vardır. Cemiyetin kıymetleri, medeniyet dereceleri, arzu ve temayülleri ancak bu umumi his ve fikirlerin belirtilerinin derecesiyle anlaşılır. Bir cemiyeti sevk ve idare eden insanlar için, cemiyetin talihi üzerinde hüküm vermek mevkiinde bulunan dostlar veya düşmanlar için ölçü, bu cemiyetin umumi efkârından anlaşılan kabiliyet ve kıymettir. Binaenaleyh milletler, umumi efkârını dünyaya tanıtmak mecburiyetindedirler. Bütün dünya umumi efkârını öğrenmek ise, esbab-ı hayatın tanzimi için şüphesiz lâzımdır. Bu hususta ise mevcut vasıtaların birincisi ve en mühimi matbuattır. *Matbuat bir milletin umumi sesidir. Bir milleti aydınlatmak ve yol göstermekte, bir millete muhtaç olduğu fikri gıdayı vermekte, hülâsa bir milletin hedefi saadet olan müşterek yolda yürümesini teminde matbuat başlıbaşına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir.* Ehemmiyet ve ulviliği medeniyet dünyasınca bedahet kesbeden matbuata hükümetimizin birinci derecede ehemmiyet atfeylemesi, bu hususta sarfedeceği mesaiyi millete yapmakla mükellef olduğu hayırlı hizmetlerin baş tarafına koyması Yüksek Meclisin katiyetle talep edeceği hususlardandır."

1 Mart 1922'de 3. toplanma yılını açarken, Meclis'te.

İspat Hakkı

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve onun siyaset-i hakikiyesini takip eden taşra memurini, sizin tasvip ettiğiniz zihniyette olmamak lâzımdır. Gazeteler mevcut olan kavanin dairesinde hürdür. Ancak bunun haricine çıktıkları zaman takibe maruz kalır. Gazeteler kanunun ve menafii umumiyenin hilâfına muamelâta şahit ve vâkıf oldukları takdirde neşriyatı lâzımede bulunmalıdırlar."

15.1.1923, İzmir yollarında.

Basın Hürriyetinden Doğacak Sakıncaları Giderme Yolu Yine Basın Hürriyetidir

"...Matbuatın umumi hayatta, siyasi hayatta ve cumhuriyetin gelişip yükselmesinde haiz olduğu yüksek vazifeleri yadetmek isterim: Matbuatın tam ve geniş hürriyeti iyi kullanması, ne derece nazik bir mesele olduğunu da beyana lüzum görmem. Her türlü kanuni kayıtlardan evvel bir kalem sahibinin ilme ihtiyacı kendi siyasi telâkkilerine olduğu kadar vatandaşların hukukuna ve memleketin, her türlü hususi telâkkilerin üstünde olan yüksek menfaatlerine de dikkat ve hürmet etmek gibi manevi mecburiyeti, asıl bu mecburiyettir ki umumi intizamı temin edebilir. Mahaza bu yolda yanlışlık ve kusur olsa bile bu kusuru düzeltecek müessir vasıta, asla mazide olduğu gibi matbuat hürriyetini kayıt altına alan bağlar değildir. *Bilâkis matbuat hürriyetinden doğacak mahzurların izale vasıtası, yine matbuat hürriyetidir, kanaatindeyiz."*

1 Mart 1924'te, 2. dönem 1. toplanma yılını açarken, Meclis'te.

ATATÜRK VE GENÇLİK

Hürriyet ve Gençlik

Tarihte hiçbir devlet reisi, Atatürk'te olduğu kadar ilham ve kuvvetini gençlikten almamış; tarihte hiçbir gençlik zümresi, herhangi devlet reisinin yolunda, Atatürk'e olduğu kadar canını feda etmemiştir. Atatürkçülük, bir fikir ve ideal halinde kafalarda ve gönüllerde yerleşmiş ve kökleşmiştir.

Çok uzaklara gitmeden Abdülaziz'den başlayarak Cumhuriyet'e doğru yakın tarihe göz atalım: Gençlik, Osmanlı tahtını işgal edenlerin korkulu rüyasını teşkil etmiştir. Bilhassa Abdülhamit hürriyetten veba mikrobu gibi korkuyordu. Bu yüzden gençleri ve aydınları susturmak uğrunda hatır ve hayale gelmeyecek tedbirlere başvurmuştur. Onu takip edenler de, Mustafa Kemal'e kadar, aynı yolda yürümüşlerdir.

Tarih göstermiştir ki, toplumun nabzını oluşturan gençliğin haklı sesine kulak vermeyen devlet veya hükümet başkanları devrilmişlerdir.

Abdülhamit devrinde hükümdar yükseköğrenim gençliğinin "hürriyet" diye bağıran sesine kulaklarını tıkamış, fakat ordu bu sese kulak vermişti.

Bayar ve Menderes de öyle yaptılar. O Bayar ki, "İttihat ve Terakki Fırkası"nın içinden yetişmiş, gençliğin sesine kulaklarını tıkayan devlet reislerinin akıbetini gözleriyle görmüştür. Tarihin ne garip bir cilvesidir ki, aynı zat, Devlet Reisi olunca bütün tarihi olayları ve Atatürk'ün direktiflerini unutmuş, gençliğin sesine kulaklarını tıkamış, nefes aldırmaz bir diktatoryanın tatbikçisi olmuştur.

Milletin partilere, parçalara bölündüğü demokrasi rejimlerinde devlet reislerinin bütün partilerin üstünde mutlak tarafsızlığını muhafaza etmesi en asli, en zorunlu şarttır. Ancak bu suretledir ki millet bir "bütün"

halinde temsil edilebilir. Eline, iktidarda bulunan partinin işaretini taşıyan bir baston alıp yurdu karış karış dolaşan bir devlet reisi, bir partiyi, bir zümreyi temsil ettiğini milletine ve bütün dünyaya bu suretle ilan ettikten sonra artık, mensup olduğu milleti temsil etmek hakkından mahrum kalır.

Bu kadar basit bir gerçeği anlayamayacak kadar gözü koltuk ihtirasıyla kararmış olan bu Devlet Reisi, gençliğin uyarmaları karşısında yakın tarihin örneklerinden ders almayacak kadar da hafıza zaafına uğramıştı.

Bunlar, aydınları demir parmaklıklar arkasında en tabii haktan, hürriyetten mahrum ettiler, sonra da "hürriyet" diye sesini yükselten gençlik için "tenkil"* emrini verdiler. Ancak yurda saldırdığı zaman düşmana karşı verilen bu "tenkil"* emrini tatbik edecek kara vicdanlar bulabilseydiler eşi görülmemiş bir katliamın şahidi, belki de kurbanı olacaktık.

"Biz milletin iradesiyle geldik" lafını, engizisyon zulümlerini uygulamak için Demokles'in Kılıcı gibi her an milletin başında salladılar, beynine indirdiler. Sakız gibi ağızlarında çiğnedikleri "millet reyi" ve "Meclis çoğunluğu" hakkında E. Laboulaye şöyle diyor:

> "Milletin reyi ile seçilmiş bir millet meclisinin hükümran olduğunu görmekle her şeyin halledilip bitmiş olduğu fikrinden çekinelim. Vatandaşların hukuku ile halkın nüfuz ve kudretini, hürriyetle hâkimiyetini birbirine karıştırmak inkılâbın en büyük hatalarından biridir. Bir millet, efendilerini kendisi seçiyor diye onu hür zanneylemek doğru değildir. Bir millet meclisine, kendisini idare etmek, yahut kendisine bir hükümet yapmak vazifesini tevdi etmekle de bir millet hür sayılamaz. Convantivn idaresi bize öğretmek icabederdi ki bir kralın yahut imparatorun istibdadından başka istibdat da vardır. Bütün nüfuz ve kudreti yeni ellere verdiğiniz andan itibaren artık hürriyet yoktur. Her halde çürük ve temelsiz bir hürriyetten başka meydanda bir şey kalmaz. Bu hürriyet, birkaç adamın akıl ve kiyasetine yahut keyfine tabi bir hal alır.

* Tenkil: Uzaklaştırma, düşman ya da zararlı kişileri topluca ortadan kaldırma.

Her şeyi altüst etmek için bir keyfi darbe kâfidir. İşte bundan dolayıdır ki şekli yahut ismi ne olursa olsun mutlak nüfuz ve kudretin daima düşmanı olan hakiki bir hürriyetsever, hakiki halk dostu, ferdin ve toplumun hukukunu devlet tecavüzlerine karşı müdafaa eder."

DP yöneticileri bu derece basit gerçeği bilmiyor idiyseler, devleti yönetecek fikri fonksiyondan mahrum oldukları için düşürülmeleri esasen meşru bir hak olurdu. Şayet biliyorlarsa, Anayasa ve insan haklarına en büyük hıyaneti işledikleri için affedilmez bir "vatan ihaneti" töhmetinden kendilerini kurtaramazlar. Çünkü, geçmişin olaylarından ders almamışlar; çünkü, koltuğun sağladığı nimetlerin cazibesi gözlerine perde olmuş; çünkü, gençliğin olumlu ve uyarıcı sesine kulak vermemişlerdir.

Tekrar ediyoruz:

Tarihte hiçbir devlet reisi, Atatürk'te olduğu kadar ilham ve kuvvetini gençlikten almamış; tarihte hiçbir gençlik zümresi, herhangi devlet reisinin yolunda, Atatürk'e olduğu kadar canını feda etmemiştir. Atatürkçülük, bir fikir ve ideal halinde kafalarda ve gönüllerde yerleşmiş ve kökleşmiştir.

Atatürk'ün Emanetleri İçin 22 Yıl Önce İçilen Ant

Atatürk'ün gençliğe öğüt ve direktiflerine geçmeden önce bu bölümde tarihi bir olaya da yer vermek ve bu suretle Ata'nın kutsal emanetleri için 22 yıl önce gençlik tarafından içilen andı bu sayfalarda ebedileştirmek istiyoruz.

Bu heyecanlı ve yüce olayı şimdi hep beraber 14 Kasım 1938 tarihli *Tan* gazetesinden takip edelim:

"Çırpına çırpına ıstırap çeken Türk gençlerinin yaralı yüreklerini tutuşturan heyecan dün, Taksim Meydanınında Cumhuriyet Anıtının taşlarını, tunçlarını bile eritebilecek kadar bir ateş halini aldı.

"Yürekleri paralana paralana nasıl haykırıyorlardı? Gözleri eriye eriye ve içleri yana yana nasıl hıçkırıyorlardı? Ve seslerini Atalarına işittirebilmek ümidiyle nasıl çırpınıyorlardı Yarabbim!

"Dün, Cumhuriyet Anıtına, öksüz kalmanın acısiyle sarılan, yüz süren gençliğin hıçkırırken bile gür çıkan iman dolu sesi, Taksim Meydanının granit parkelerini bile birer yürek gibi sızlattı.

"O daracık meydana, bütün üniversite gençleri, bütün genç mektepliler, ihtiyarlar, çocuklar, hulâsa o müthiş insan seli nasıl sığıştılar? Meydan mı büyüdü, onlar mı küçüldü, bilmiyorum? Fakat biliyorum ki dün sabah Taksim Meydanını kaplayan kalabalığın kesafeti, yeryüzünün hiçbir toplantısında görülmemiştir.

"Gençlerin muazzam ve eşsiz bir koro halinde okudukları İstiklâl Marşı tamamlandığı zaman koca meydanı, o marş kadar müessir bir sükût kapladı. Kendilerini öksüz bırakan Ata'larının mukaddes hatırasını anmak için sükût eden gençler, hıçkırıklarını zorla boğmuşlardı. Ve o anda nefes bile almıyan gençler tıpkı gözlerinden yaş gelen birer heykele dönmüşlerdi.

"Bu hazin vazife tamamlandıktan sonra kürsüye çıkan ilk genç, heyecanlı hitabesini şu sözlerle bitiriyor.

"'Türk gençleri size soruyorum: Atatürk'ün bize bıraktığı inkılâbı ve rejimi, kanımız bahasına olsa da muhafaza edecek misiniz?'

"Bu sualin cevabını binlerce hançere tek sesle ve tek kelimeyle veriyor: 'Edeceğiz.'

"Bu genci takiben kürsüye çıkan Meserret de kalabalığı fırtına haline sokan sözlerini şöyle bitiriyor:

"'Ey milletim! Atatürk, Türklüğe mukaddes bir meşale yaktı. Bu meşaleyi söndürmeye yeltenecek olan eller taş kesilsin.'

"Meydanı dolduranlar son kelimeleri aynı heyecanla tekrar ediyorlar: 'Taş kesilsinler.'

"Meserret'ten sonra kürsüye Berkî, Tarık ve Jale geliyor. Bunları İffet Oruz ve Fahri takip ediyor. Bunlar da heyecanlı birer hi-

tabede bulunduktan sonra kürsüye en son Vedia geliyor. *Tan* gazetesi bu hususta ki havadisine şöyle devam ediyor:

"Tıp Fakültesinden Fahri, Atatürk'ün tarihi hitabesini, ona doğrudan doğruya muhatap olanlara okudu ve yerini Bayan Vedia'ya bıraktı. Bu kara günün kürsüde görünen son hatibi, gençliği and içmeye dâvet etti. Ve bütün gençler onun okuduğu şu cümleleri nihayetsiz bir iman ifade eden gür bir sesle tekrarlıyarak and içtiler.

"'Biz, Türk gençliği, Atamızın bıraktığı mirasa, Atamızın Cumhuriyetine, Atamızın kuvvetli ve kudretli rejimine daima sadık kalacağımıza, yurdumuzun toprağına canımızı, yurdumuzun istiklâline kanımızı vereceğimize şerefimiz, namusumuz ve Türklüğümüz namına bu yüce abidenin altında söz veriyor, and içiyoruz.'

'Abidenin etrafını ve bütün meydanı göz yaşlariyle sulayan gençler, en mesut bayramlarını dibinde duydukları Cumhuriyet Anıtından, on beş yılda ilk defa, hıçkırarak ayrıldılar."

Aydın üniversiteliler, 22 yıl önce, 1938 yılı Kasım'ının 13'ünde işte böyle ant içmişti. Bu ant, o üzüntü anının heyecanı içinde söylenmiş yuvarlak sözler değildi. Atatürk'ün ilkeleri ve devrimleri ruhlara o derece sinmişti ki, kandan kana geçti ve bir bayrak gibi elden ele devredildi. Böyle olmasaydı, o andı içenlerin o tarihte henüz var olmamış çocukları, bugün bu kutsal emanetler uğruna başlarını süvari atlarının çelik nalları altına koymazlar, cop darbeleriyle beyinlerini parçalatmazlar, vicdanını satmış birtakım kara yüreklilerin kurşunlarına göğüslerini açmazlardı.

Şimdi, Türk gençliğinin bu andını nasıl yerine getirdiğini takip etmek için 1960 Nisan olaylarına dönüyoruz.

27 Nisan'dan 27 Mayıs'a

27 Nisan 1960... Bu tarih, Demokrat Parti iktidarının 1951'den beri her gün biraz daha artırdığı baskıların ve kanunsuzlukların Tahkikat Komisyonu Kanunu ile resmi ifadesini bulduğu tarihtir.

Bu tarih, DP iktidarının yıllardır demokrasi namına yaptığı baskı ve yıldırma rejiminin yüzeye çıktığı, despotların canavar dişlerini gösterdiği korkunç bir tarihtir.

Bu tarih, fikirlere ve vicdanlara yapılan siyasi baskının en yüksek seviyesine ulaştığı uğursuz ve kara bir gündür.

16 Mart 1920'de İstanbul düşman tarafından işgal edildiği zaman Türk milletinin duyduğu ıstırap bundan daha az değildi.

Ağır, boğucu, tahammül edilemez istibdat rejimine paralel olarak düzensiz, plansız, metotsuz ve alabildiğine başıboş bir ekonomik tutum maliyemizi iflasa sürüklemiş, orta sınıfı tahammülü güç bir geçim sıkıntısına düşürmüştür. Böylece keyfi, indi, gelişigüzel bir yönetimle Türkiye, tarihimizde eşine az rastlanır bir enflasyona süreklenmiş, paramız kıymetten düşmüş, dış piyasalarda itibarımız kalmamış, borçlarımız Abdülaziz devrine taş çıkartan bir seviyeye yükselmiştir. Bir yandan büyük çapta nüfuz suistimalleri almış yürümüş, Anayasa çiğnenmiş, basın susturulmuş, gericiliğe alabildiğine taviz verilmek suretiyle Atatürk devrimleri temelinden sarsılmıştır.

27 Nisan'da Büyük Millet Meclisi

Tahkikat Komisyonu önergesi müzakere edilirken İnönü kürsüye geliyor, bu önerge kanunlaştığı takdirde doğacak felaketleri hatırlatarak, şu veciz hitabesiyle gözü dönmüş hırslı politikacıları uyarıyor:

> "Bu önerge kabul edildiği andan itibaren siyasî hayatımız tamir ve deva kabul edilmez bir uçuruma yuvarlanacaktır. Milletvekili olarak böyle gayrimeşru bir tasallut kabul etmiyeceğiz. Vatandaşlara, kanunların, adaletin, Anayasanın dışında haksız, kanun dışı, gayrimeşru salâhiyetlerle yapılacak müdahaleleri kabul etmemelerini söyliyeceğiz. Önerge bu Devletle hiçbir müesseseye itimadı olmadığını söylüyor. Devlet memurlarına itimadı yoktur, adalete itimadı yoktur. Hiçbir müesseseye itimadı olmıyan bu otorite, bu idare eşit olmıyan seçimlere kararlı olduğu halde seçime gitmeye bile cesaret edemiyor."

İnönü aynı oturumda ikinci defa söz alarak 12 oturum boyunca Meclis'ten çıkarılmasına sebep olan konuşmayı yapmıştır. İnönü bu konuşmasında şöyle diyordu:

> "Şimdi ihtilâl iktidarı bir defa eline geçirmiş olanlar tarafından yapılıyor. Son zamanların modası budur. Seçimle iktidara geliyor, devletin vasıtalarına el koyuyorlar, seçimle gitmek ihtimali ufukta görüldü mü 'ben buradan gitmem' telâşına düşüyor. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmıyanlar tarafından yapılacaktır. Biz 'demokratik rejim' dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam."

İnönü'yü takiben Bölükbaşı'nın da uyarmaları fayda vermiyor. Vatandaşları tevkif, partilerin siyasi faaliyetleriyle bütün teşekkülleri işlemekten alıkoyma, gazete kapatma, Meclis görüşmelerini halktan gizleme, kısacası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerinin de üstünde geniş bir yetkiyle Tahkikak Komisyonu Kanunu 27 Nisan 1960'ta yürürlüğe giriyor. Bu şekilde Anayasa hükümleri tamamen parçalanmış, Türkiye'de tam ve mutlak bir terör rejimi kurulmuş oluyor. Bu, demokrasi adı altında işlenmiş cinayetlerin en büyüğüdür.

Tarih, çelişkili tekrarlarla devam ediyor. Tarihimizde bir 27 Nisan daha vardır: 27 Nisan 1909... Bu, Abdülhamit'in tahttan indirildiği tarihtir. 51 yıl önce aynı günde, hürriyet istibdada karşı zafer kazanmıştı. Tarihin ne hazin bir cilvesidir ki, tam 51 yıl sonra, aynı ayın aynı gününde hürriyet tamamen boğulmuştur.

Fakat tarihin çarkı durmadan dönmektedir. Ve aynı sosyolojik olaylar, aynı sonuçları doğurmaya devam edecektir.

Şimdi olayların gidişini ve tarihin durmadan dönen çarklarını takip edelim:

28 Nisan 1960

13.11.1938 tarihinde Taksim Meydanı'nda Atatürk devrimleri için ant içmiş olan gençler ve aydınlar, Atatürk devrimlerinin çiğnenmesi ve hürriyetlerin boğulmasının resmi ifadesini aldığı bu "kara gün"ün ağır ıstırabı ve kahrı içindedir.

Kuvvetini gittikçe artıran bir ses, Atatürk'ün gür sesi gençliğin kulaklarında durmadan akisler yapmaktadır:

> "Cesaretimizi takviye ve idame eden sizsiniz. Siz, almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile, insanlık meziyetinin, vatan muhabbetinin, *fikir hürriyetinin* en kıymetli timsali olacaksınız.
> Ey yükselen yeni nesil!
> İstikbal sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk. Onu yükseltecek ve devam ettirecek sizsiniz."

Bu ses, hafiften gelen bu muhteşem ses dalga dalga yayılıyor, gençliğe tarihi görevini işaret ediyordu. Sonra bu ses gittikçe gürleşiyor, daha açık, daha kesin olarak gençliği harekete getiriyordu.

> "Türk genci inkılâpların sahibi ve bekçisidir. Bunları zayıf düşürecek bir hareket, bir kıpırdı duydu mu; bu milletin ordusu vardır, polisi vardır, jandarması vardır, adliyesi vardır demiyecektir; hemen müdahale edecek, elle, taşla, sopa ve silâhla, nesi varsa onunla kendi eserini koruyacaktır."

Ve Türk gençliği kendi eserini korumak üzere 28 Nisan 1960 Perşembe sabahı saat dokuzda Üniversite bahçesinde toplanmaya başlıyor. Gruplar halinde Atatürk'ün heykeli altında, onun mevcudiyetinden aldıkları imanla kara istibdada karşı seslerini yükseltiyorlar. Büyük kurtarıcının ölümünü takip eden günlerde Taksim Meydanı'nda onun emanetleri için ant içmiş olanların bir parçasını ve devamını oluşturan gençlik, andını yerine getirecektir. Çünkü, tahammülleri, sabırlı bekleyişleri ve uyarmaları fayda vermemiştir. "Hürriyet" diye bağıracaklar, Tahkikat Komisyonu'na verilen hudutsuz yetkilerle öldürülen hürriyetler için gür seslerini yükselteceklerdir.

Aradan henüz yarım saat geçmiştir. Bağımsız üniversitenin bahçesine polis cipleri giriyor. Ağır küfürlerle öğrenciler dağıtılmak isteniyor. Rektör Sayın Sıddık Sami Onar ile Profesör Sulhi Dönmezer'i tartaklayıp yerlere yuvarlıyorlar. İlmine, irfanına dünyaca hürmet edilen Sayın Onar'ın alnından kanlar sızıyor. Gözlerini hırs bürümüş, vicdanını satmış, mesleğine midesiyle bağlı birkaç polis, bu kanlı facianın aktörlüğünü yapıyor. Polisler, Sayın Rektörü Müdüriyet'e götürmek için iteleye kakalaya cipe sokmak istiyorlar. Yaşlı Profesör nefretle reddediyor bu teklifi. Fakat polisler "kanun namına" diye direniyor. Evet kanun namına!

Haksızlığın envaını gördük, bu mu kanun?
En gamlı sefaletlere düştük, bu mu devlet?
Devletse de, kanunsa da artık yeter olsun;
Artık yeter olsun bu denî zulm ü cehalet.

Rektörleri polisler tarafından Emniyet Müdürlüğü'ne götürülürken gençlerin kuruyan hançeresinden yükselen sesler Üniversite duvarlarından dışarıya, memleket ufuklarına doğru dalga dalga yayılıyor.

–Hürriyet, hürriyet, hürriyet...

İhtirasları ve çıkarları yüzünden "hürriyet"ten umacı gibi korkan zalim yöneticilerin zalim maşaları, hürriyet isteyen bu ağızlara yumruğunu, copunu ve nihayet tabancalarının çelik namlularını uzatıyor. Fakat hürriyet aşkıyla gerilmiş olan ağızlar susmuyor, ilhamını Atatürk'ten alan gençlerin yürekleri korku nedir bilmiyor.

O ses, binlerce ağızdan çıkan o gür ve heybetli ses, duvarları aşarak bayrak gibi yurdun ufuklarında dalgalanıyor:

–Hürriyet, hürriyet, hürriyet...

Hürriyetten korkanlar atlı polisleri ve takviye ekiplerini imdada çağırıyorlar. Neye karşı? Ellerinde tırnak çakısı bile olmayan, hürriyetsizliğe karşı sadece fikirle mücadele eden bu asil gençliğe karşı!

İlk Ateş

Gençlerin üzerine iki tabanca birden patlıyor... Üç genç kanlar içinde yerlere yuvarlanıyor... Atlı polisler gençlerin üzerine sürülüyor, coplar durmadan işliyor, tabanca mermileri kurşun kusuyor.

Gençliğin asil heyecanından yürekleri korku ile titreyen zalimler, işe orduyu da karıştırmışlar. Beyaz saçlı muhterem bir binbaşı talebeleri ve gençliği yan kapıdan binaya girmeye davet ediyor. Gençlerin orduya güveni vardır. Ona muhabbetle bağlıdırlar. Hep bir ağızdan şanlı Türk ordusunu yüceltiyorlar:

–Ya ya ya şaşaşa, şanlı ordu çok yaşa...

Ordu anlayışlıdır. Ne bir kurşun, ne bir süngü darbesi... Ordu da aydın gençliğin bir parçasıdır. Onlar da hürriyetsizliklerden, zulümlerden, Anayasa'nın çiğnenmesinden aynı ıstırabı duyuyorlar.

Polis, sürekli olarak takviye alıyor, gaz bombaları atıyor. Gençler Merkez Bina'ya çekiliyor. Fakat orada fazla duramıyorlar. Gaz bombaları ve kurşun yağmuru altında İktisat ve Hukuk orta bahçesine çekiliyorlar. Atlı polisler kütüphane tarafında gençlerin etrafını sarıyorlar. Çember gittikçe daralmaktadır. Gençler polisleri ikaz ediyor:

"Siz Türk değil misiniz, bize nasıl ateş ediyorsunuz?"

Cevap veriyorlar:

"Emir aldık, emir kuluyuz."

"Emri dinlemeye mecbur değilsiniz, istifa edin."

Bu sırada iki polis attan yere düşüyor, yaralı gençlerle aralarında boğuşma başlıyor. Hukuk Fakültesi'nden Nuri Yazıcı yerde yatan polislerin üzerine eğilerek herhangi kötü muameleye maruz kalmalarına engel oluyor. Onların gayesi öldürmek değil, onların amacı polis çiğnemek değil, çiğnenen hürriyetleri, çiğnenen Anayasa'yı tecavüzden korumaktır.

Gençler aynı zamanda rektörlerinin akıbetini de merak ediyorlar. Hukuk Fakültesi'nin üst kat pencerelerinden birden bir ses yükseliyor:

> "Arkadaşlar! Roma Üniversitesi'nin altın madalya ile taltif ettiği Türkiye'nin ve dünyanın en büyük hukukçularından rektörümüz Sıddık Sami Onar, Komiser Zeki Şahin tarafından ağır surette yaralanmış, yerlerde sürüklenerek Emniyet'e götürülmüştür. Rektörümüz bize iade edilinceye kadar ve hürriyet şehitlerimiz bize teslim edilinceye kadar, hürriyetimiz verilinceye kadar buradan ayrılmayacağımıza hep beraber yemin edelim."

Namuslar ve şerefler üzerine edilen yemin gürültüsü göklere yükseliyor.

Bu sırada Rektör Merkez Bina'ya giriyor. Başı sarılı, gözleri elemli... Pencereye doğru yaklaşıyor, arkasında profesörler ve memurlar var. Hepsi ağlıyor... Evet, profesörler ağlıyordu. Rektörlerinin patlayan alnı için, çiğnenen haklar ve hürriyetler için, Türkiye'nin içine sürüklendiği felaket için gözyaşı döküyorlardı. Gençler de ağlıyordu. Atatürk'lerinin kutsal emanetleri için ağlaşıyorlardı.

Hürriyet Kervanı

Birden dışarıya fırlayan gençler Vezneciler'den Laleli'ye doğru yürümeye başlıyorlar. Halk, pencerelerden gençlere bayraklar atıyor. Kalabalık dakikadan dakikaya büyüyor. Hürriyet naraları gökleri titretiyor. Gençler Beyazıt'a geldiği zaman atlı polisler yıldırım hızıyla üzerlerine saldırıyor. Düşmana saldırır gibi.

İki yüz kadar polis, Marmara Sineması'nın önünde duran talebe grubuna yaklaşıyor. Aralarında 15-20 metrelik bir mesafe vardır. Birden bir tabanca sesi ve elindeki bayrakla yere yığılan bir insan gövdesi... Çelik namlular, ellerindeki şanlı Türk bayrağını hürriyet sembolü olarak havaya kaldırmış olan diğer gençlerin alnına çevrilmiştir. Tabancalar, hürriyet isteyenlere kurşun yağdırıyor. Gençlik, bu kurşun yağmurundan yılmıyor; bir yandan yaralılarını toplamaya çalışırken, diğer taraftan kendilerini korumak için ellerine ne geçerse zalimlerin kara kuvvetlerine yağdırıyor. Bu arada Turan Emeksiz'i ve henüz isimleri tespit edilememiş olan meçhul kahramanları şehit veriyoruz.

Bu vesile ile şurasını özellikle belirtelim ki, "Kızıl Sultan" dedikleri Abdülhamit bile hürriyet isteyenlere karşı silah kullandırmadı. "Genç Türkler"i midelerinden yakalamakta başarılı olamayınca sınır dışına sürmekle yetiniyordu. O, despottu ve "Kızıl Sultan"dı, bunlar demokrat!

Asker, üniversite içinden çıkarak polislerle gençlerin arasına girmeseydi bu kanlı facia belki de geniş bir katliam halinde genişleyecekti.

Bu müdahale esnasında gençler askerlerle kucaklaşıyor, "bu katilleri korumayın" diye bağırıyor, "Türk askeri çok yaşa" diye haykırıyor. Bir kısım gençler de ellerindeki bayrakları tanklara takıyor, subaylarla öpüşüyor, sarmaş dolaş oluyorlar. Bu, insana sevinç gözyaşları döktüren yüce bir manzaradır.

Bu, ordu ile gençliğin istibdada karşı fikir ve ideal birliğinin bir sembolüdür.

Bu, 1876'ların, 1908'lerin ve 1919'ların tekerrür edeceğinin bir işaretidir; tarihin zalimlere bir ihtarıdır. Fakat bu ihtarı anlayabilmek için mazi kültürü ister, sağgörü ister, gözleri iktidar hırsıyla perdelenmemiş olmak ister.

Şayet biraz sağgörüleri olsaydı ve geçmişten ders alacak kadar mazi ile ilintileri bulunsaydı bütün bu haklı ve meşru istekleri zulmün topu ve güllesiyle ortadan kaldırmaya yeltenemezdi.

Sıkıyönetim

Aynı gün, saat 15'te Ankara ve İstanbul vilayetlerinde sıkıyönetim ilan ediliyor. Bu iki büyük şehir, yurdun beynidir. Örfi idare yurdun beynine indirilmiş yumruktur. Beş duyguyu körleştiren bir yumruk...

28 Nisan'da memleket büsbütün karanlıklara gömülmüştür. Bir yandan sıkıyönetim, bir yandan on beş kişilik bir komisyon, demokrasilerde eşine rastlanmamış bir dikta rejimi ile vatandaşları –hiçbir mercie başvurma hakkı tanımadan– sorguya çekecek, hapsedecek, gazete kapatacak, hatta Meclis görüşmelerini halktan gizleyecek, yurtta olup biten olaylara yayım yasağı koyacaktır. Ve böylece Türk vatandaşı istibdadın karanlık çukurunda hürriyetsizlikten boğulacaktır. Hangi zorunluluk hangi zorlayıcı sebep, hangi mecburiyet uğruna?

Ne uğruna olacak? Biteviye dönen bu istibdat ve zulüm çarkı iktidarının, lezzetine kapılmış olanların şahsi hırsları uğruna... Artık, vatandaş, kendi yurdunda olup bitenlerden habersiz. Meclis'te müzakereler oluyor, muhalefet milletvekilleri bu caniyane hareketlerin tehlikeli sonucundan bahsediyor... Vatandaşın haberi yok. Gençler

kurşun yağmuruna tutuluyor, millet habersiz. Ordunun Kara Kuvvetleri Kumandanı sesini yükseltir, millete duyurulmaz. Kütle halinde tutuklamalar olur sebebi bilinmez.

Bu kör ve sağır karanlığın kuyusunda biraz tarih bilenler, bir ışık, bir kurtuluş ümidi görüyorlar. Bu ışık, aydın zümrenin bir parçası olan ordudan geliyordu. Çünkü, 1876'dan beri istibdadın parmakları ne zaman vatandaşın gırtlağına uzandıysa ordunun çelik kolu daima müdahale etmiştir.

İşte bunun içindir ki, hürriyetsizliğin karanlıkları içinde boğulan ve bunalan vatandaş, ümidini orduya bağlamıştı.

Fakat ille de iktidarda kalmak hırsıyla gözleri ve sağgörüleri bağlanmış Demokrat Parti yöneticileri bu gerçeği göremiyorlar. Şiddet tedbirlerini her gün biraz daha artırıyorlar; vatandaşı en tabii haklarından mahrum ederek her olaya yayım yasağı koyuyorlar, bu yetmiyormuş gibi yayım yasaklarının yayımına da yayım yasağı koyuyorlar.

NATO Vekiller Konsey Toplantısı dolayısıyla İstanbul'a gelmiş olan 50 yabancı gazetecinin Sayın İnönü ile yaptığı basın toplantısına da yayım yasağı koymuş ve bu yayım yasağının yayımını da yasak etmişlerdir.

Şimdiye kadar hiçbir yerde yayımlandığını görmediğimiz bu basın toplantısına ait ayrıntıları, tarihi önemi dolayısıyla okuyucularımızın ibret nazarlarına sunuyoruz:

İnönü'nün Yayım Yasağı Konulmuş Olan Basın Toplantısı

Tarih, 6 Mayıs 1960... Ankara'da K. 555 olaylarının cerayan ettiği günün ertesi. Yabancı 50 gazeteci muhalefet lideri İnönü ile basın toplantısı yapmıştır. CHP merkezinde yapılan bu toplantıda İnönü, Türkiye'nin son siyasi durumu hakkında kısa bir açıklamada bulunmuştur. Daha sonra dış politika üzerinde duran İnönü şunları söylemiştir:

> "Garp demokrasisinin müttefikiyiz, dış politikada beraberiz. D.P. dış politikamızı kabul etti. 15 seneden beri maalesef demokratik rejim bugün tam bir çıkmaza girmiştir. Bu konuda sizlere çok taf-

silât verebilirim. Durumu bu birkaç gün içinde siz de görmüş ve öğrenmişsinizdir. Dün öğleden sonra gösteriler vardı. Siz de gördünüz. En son misali söyliyeyim: Burada bir nümayiş yapıldı. Bugünkü hükümet gazetesi ve radyosu bu nümayişi, hükümeti tasvip eder bir hale getirmiştir. Buna mukabil bugün de bütün gazeteler toplattırıldı. Olaylar halka tek taraflı olarak aksettirildi. İşte bu hal mücadelemizi teşkil etmektedir. Biz, rejimimizi düzeltmek, batıdaki benzerlerinin aynını kurmak istiyoruz. Türk Milleti tek bir ağızdan, antidemokratik yollardan çıkanları tasvip etmemektedir. Halkın reaksiyonu bizim tasvip tarzımızın da ilerisine geçmiştir."

İnönü'nün bu konuşmasından sonra yabancı gazeteciler sorularına başlamışlardır. İlk olarak *London Times* muhabiri David Hotan, suali olduğunu belirtmiş, İnönü de kendisine "geçmiş olsun" diyerek hükümetle olan eski bir tartışmasını ima etmiştir. *Times* muhabiri İnönü'den "Hal-i hazırdaki buhranın izalesi yolunda ne gibi bir çare düşündüğünü" sormuştur.

İnönü: "Böyle buhranların hal çaresini –kanaatim olarak– halkın anlayışında görüyorum. Halk bunu anlamış mıdır, anlamamış mıdır? Üzerinde doğru bir teşhis koymak lâzımdır. Kanaatimce halk bunu anlamıştır? Halk, hakkını koruyacaktır. Bütün politikacıların bu kanaate hizmet eden bir yol aramaları lâzımdır."

Bu sorudan sonra AP muhabiri şu soruyu sormuştur:

"CHP bu sene genel seçimin yapılmasını istiyor mu?"

"Seçimin normal zamanı 1961'dir. Bir aralık öyle gördük ki, seçimler bu yıl yapılacakmış gibi göründü. Hükümetin böyle bir arzuda bulunması için makul sebepler vardır. Hükümet, bu işin aleyhine olduğunu anlayınca seçimden vaz geçmiştir. Biz de hükümetin tatbikına uyarak seçim hazırlığına başladık. Fakat hükümet fevkalâde tedbirlerle muhalefeti tahrip ettikten sonra seçime gitmek niyetindedir.

AP muhabiri ikinci defa şu soruyu sormuştur:

"CHP'nin iktidara geldiği zaman mukabele bilmisil olarak hesap sorma cihetine gidileceği söyleniyor. Acaba yurdda bundan sonra bir sükûn olacak mı?"

"CHP serbest seçimle iktidara gelirse hiçbir şiddet tedbirine başvurmıyacaktır. Eğer seçimle iktidara gelirsek demokrasi bizde o kadar inkişaf edecektir ki halkın demokrasi anlayışı fevkalâde gelişecek ve hiçbir şey olmıyacaktır. Fenalık şuradadır: İktidar anormal yollardadır. Her günleri vukuatla geçmektedir. İktidarı kaybetme korkusu içindedirler."

Bundan sonra BOC muhabiri şu soruyu sormuştur:

"Orduyu muhalefetin kötü maksatlara âlet etmek istediğine dair yorumlar duydum. Ne dersiniz?"

"Bu ve bu gibi birçok ithamlar aleyhimize çok yapılmıştır. Ben size vaziyeti samimiyetle hülâsaten söyliyeceğim. Memleketimizde bugüne yani cumhuriyete kadar birçok askerî ihtilâller çıkmıştır. Bu cumhuriyetin en mühim prensiplerinden birisi ordunun siyasetten uzak olmasıdır. Biz iktidarı terk edinceye kadar bu prensipimize sadakatte devam ettik. Ve böylece ordu hükümetin en şerefli bir vasıtası oldu. Bugün ise aleyhimizde birçok propagandalar yapıyorlar. Çünkü devlet kuvvetlerini aleyhimizde kullanmak istiyorlar. Benim seyahatim için orduyu seferber ederler, orduyu istediği gibi kullanırlar, fakat birçok yerlerde arzu ettikleri gibi kullanamazlar. Demokratik yolları terkedip başka türlü rejime giden hükümetlerin arzusu budur. Haksız idareler daima vicdan muhasebesi içindedirler."

"Ordu ile temasınız var mıdır?"

"Ordu ile hiçbir temasımız yoktur. Tanıdığım bütün eski arkadaşlarımla görüşmüyorum. Ama bilin ki haksız bir idarenin temsilcileri ordudan emin olamıyacaktır. Vaziyeti hulus ile anlatıyorum."

Daha sonra bir İsveçli gazeteci şu soruyu sormuştur:

"Bu basın konferansını yaptığınız takdirde tevkif edileceğiniz yolunda tehditlerle karşılaştınız mı ve buraya gelirken her hangi bir engele rastladınız mı?"

"Ben her gün tevkif haberleri içinde yaşarım. Her nasılsa hiçbir engelle karşılaşmadım."

"CHP programının ana hatlarını kısaca izah eder misiniz?"

"Programımızı açıklamak çok uzun sürer. Program üzerinde en karakteristik bir şey sorunuz, cevap vereyim.

"İç politikada, 'İlk Hedefler Beyannamesi'ni neşrettik. Bu, umumiyetle insan haklarına riayet ve Batı anlamındaki demokratik rejimi benimsemektir. Dış politikada ise Garp âlemi ile kader birliği halindeyiz. Ve bunun icaplarını yerine getireceğiz. İktisadi gelişmeye ve hürriyet içinde yaşamaya taraftarız. Biz, yurdumuzun akıllıca ekonomik prensipler dahilinde idaresine taraftarız."

"Bu duruma Amerika'nın her hangi bir müdahalesi oldu mu?"

"Olmadı. Amerika'dan veya her hangi bir dost memleketten bir müdahaleyi arzu etmem. Yurdumuz hakkında da her hangi bir tavsiyeyi kabul etmem. Hiç bir dost ve müttefik memleketin baskı rejimini teşvik etmesini de hoş görmeyiz."

"Amerika teşvik ediyor mu, teşvik ettiğini duydunuz mu?"

"Amerika teşvik ediyor diyemem. Baskı idareleri her şeyi kendi aleyhlerinde istismar ederler."

"Bu buhrandan çıkış yolunu halkın tayin edeceğini söylediniz. Üniversiteden başka halktan da davranış geldi mi?"

"Açıklamak isterim. Her yerde, her yerde. Halk baskı rejimini istemiyecektir kanaatindeyim. Ona göre iktidar bir yol tutmalıdır. İktidarın kanaati şu: 'Bu olayları bastırırım, bu idare devam eder.' Bu duruma halkın hakkaniyet üzere bir teşhis koyacağına kaniiz.

Daily Expres muhabirinin sorusu:

"Bu rejimi değiştirmek için halkın da zor kullanmasını düşündünüz mü?"

"Şimdiye kadar düşünmedim. Bu kadar işi halkın anlayışı halledecektir. Şimdiye kadar bütün baskılara karşı mücadele ediyoruz ve yolumuzdan dönmüyoruz. Şunu da açıklamak isterim ki –Mecliste de söylediğim gibi– bu iktidar bir ihtilâlle devrilirse gelen iktidarın tekrar ne zaman bir daha demokrasiye döneceğini söyliyemem. Belki de bu, çok zaman ister. Bütün ihtilâfları normal yollarla halletmek başlıca selâmet yolumuzdur."

AP muhabirinin suali:

"Amerika iktisadi yardımının bir baskı rejimi teşvik gayesi güttüğünü sanıyor musunuz? O takdirde yardımın kesilmesini ister misiniz?"

"Bir dost memleketten gelen yardıma 'hoş geldiniz' deriz. Yardım isteriz. Fakat müdahaleyi istemeyiz. Bütün bunların üstünde baskı rejiminin teşvikını ise hiç istemeyiz. Fakat baskı rejimi o vasıtaları baskı yolunda kullanma temayülündedir."

"Bu buhranda bir koalisyon kabinesi kurulmasını ister misiniz?"

"Koalisyondan çoktan vaz geçmiştik. Kendi içlerinde antidemokratik tutumlariyle tanınmış şahısları değiştirsinler, yeter. Bu serbest bir seçimle iktidardan gitmek veya kalmak meselesidir. İktidar bunu kabul etmiyor. Zorla bir idareyi devam ettirmek fikrini takip ederlerse Türk Milleti bunu kabul etmez."

Bu arada İnönü bazı sorulara cevap vermiş ve şöyle demiştir:

"Bu hal ve prensipler üzerinde münakaşalar açmak isterim. Bu krizin halli güç görünüyor. Ama halline karar verdiğimiz anda hallolur."

İnönü, bundan sonra NBC muhabirine hususi bir radyo mülakatı vermiştir:

Filme de alınmış olan bu basın toplantısında memleketin dertlerine, davalarına veciz surette dokunan ve geleceğe ait isabetli sezişleri içine alan bu konuşma –yukarıda da belirttiğimiz gibi– milletten gizlenmiştir.

Fatin Rüştü Zorlu'nun Basın Toplantısı

Aynı gün, sabık ve düşük Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da aynı gazetecilerle bir basın toplantısı yapmıştır. Bu toplantıda gazetecilerin sordukları suallerden anlıyoruz ki, düşük ve sabık Başbakan Menderes gazetecilerin karşısına çıkmak cesaretini gösterememiştir. Yine bu mülakattan anlıyoruz ki, Fatin Rüştü Zorlu, gerçekleri pek gülünç şekilde değiştirmek ve saptırmak istemiştir.

Yabancı gazetecilerin gözleri önünde cerayan etmiş olan olayları bile saptıran ve bu suretle bir devlet adamı için utanç verici olan bu basın toplantısını da hep beraber takip edelim:

Toplantı baştan sona kadar Zorlu'nun yabancı gazetecilerin sorularını cevaplandırması şeklinde geçmiştir. Başbakan Menderes'le mutlaka görüşmek isteyen yabancı gazetecilere Zorlu, Başbakan'ın da kendileriyle görüşmek istediğini, fakat şimdi çok meşgul olduğunu söyle-

miştir. Bunun üzerine yarın bir görüşmenin mümkün olup olmayacağını soran gazetecilere Dışişleri Bakanı, bu konuda da kesin bir şey söyleyemeyeceğini bildirmiştir. Başbakan'ın ne ile meşgul bulunduğu sorusuna ise Zorlu, "İktisadi meselelerle uğraşıyor" cevabını vermiştir.

Yabancı gazeteciler en fazla dün Ankara'da yaşanan olaylar üzerinde durmuşlar ve bu konudaki soruları Zorlu, şu şekilde cevaplandırmıştır:

> "Evet, dün de burada bazı hâdiseler tertiplenmek istendi. Ama bu teşebbüs de fiyasko ile neticelendi. Halk, hayatından memnun olduğu için böyle tahriklere aldırış etmemekte, karışıklık çıkarmak isteyenler aradıkları zemini bulamamaktadırlar. İstanbul'da ise evvelden tedbirli bulunmak için önceden koruyucu tertibat alınmıştır. Sıkı tedbirlerin sebebi, hâdiselere meydan vermemek maksadıdır."

"Başbakan'ın dünkü hadiselerin içine nasıl olup da girdiği" sualine Zorlu şu cevabı vermiştir:

> "Başbakan Meclisten Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanı ile birlikte çıktı. Evlerine dönerlerken nümayişle karşılaştılar. Başbakan arabadan inip halkı selâmlayınca coşkun tezahürat gördü. Bu durum karşısında nümayişçiler* kaçışarak dağıldılar. Hattâ Başbakan talebelere: 'Bu çeşit nümayişlerin doğru olmadığını, kanunlara riayet etmelerini' söyledi.

"Başbakanın bazı nümayişçilerle boğuşma neticesi yaralandığını işittiğini" söyleyen bir gazetecinin "bu hadisenin doğru olup olmadığı" yolundaki sorusuna ise, Dışişleri Bakanı şöyle cevap vermiştir:

> "Başbakan bazı nümayişçilere 'neden nümayiş yaptıklarını' sormuş ve bu arada bazılarını bizzat yakalayıp da polise teslim ettiği için ufak tefek boğuşmalar olmuştur. Fakat Başbakan yaralanmamıştır."

"Nümayişlere katılanların sayısı ve kaç kişinin tutuklandığı" hakkındaki soruya Zorlu:

* Nümayiş: Gösteri.

"Nümayişçilerin 400 kişi civarında, tevkiflerin ise sadece nümayişçilerden olmak üzere elliden ibaret bulunduğu" cevabını vermiştir.

"Bugüne kadar tevkif edilenlerin sayısı ve çarptırılacakları azami cezanın ne olacağı" yolundaki soruyu da Dışişleri Bakanı:

"1 500 kişinin tevkif edildiğini" bildirerek cevaplandırdı. Cezaları için "hiçbir şey söyleyemeyeceğini, bunu Örfi İdare Mahkemeleri'nin tayin edeceğini" belirtmiştir.

İstanbul olayları hakkındaki sorulara da cevabı şudur:

> "Nümayişlere katılanların 5 000 kişi kadar olduğu anlaşılmıştır ki bunların büyük bir kısmının garsonlar olduğu tevkifler neticesinde meydana çıkmıştır. Lokanta ve eğlence yerleri Örfi İdare tarafından kapatıldığı için garsonlar bu hale kızarak nümayişçilere katılmışlardır."

"Bugünkü İstanbul gazetelerinin ne sebeple toplattırıldığı" hakkındaki soruya da "bilmiyorum" diye cevap vermişlerdir.

"Bugünkü şartlar altında Türkiye'de basın hürriyetinin durumu ile ilgili" bir soru da Bakan tarafından şu şekilde cevaplandırılmıştır:

"Evet, hürdür. Sadece tahrik edici yayınlar yasak edilmiştir."

"Yakında bir seçime gidilebilir mi, buna ihtimal veriyor musunuz?" sorusuna Dışişleri Bakanı şu cevabı vermiştir:

"Biz seçimlere gidiyorduk, fakat muhalefet buna mâni oldu. Bundan sonra da bir seçime gitsek ve kazansak, 'halkı dehşetle sindirdiler de baskı ile kazandılar' diyeceklerdir."

Görülüyor ki, milletten hiçbir şeyi gizlemek mümkün değildir, gerçekler er veya geç anlaşılacaktır. Fakat hırslı politikacılar bu gerçeğin gafili oldukları için baskı rejimini her gün biraz daha tahammül edilmez bir hale getiriyorlar. Fakat buna rağmen aydın zümre, durmadan, dinlenmeden mücadele etmiş, göğsünü kurşunlara germiş ve asla yılmamıştır. Hapislere, cenderelere, ölümlere rağmen... Çünkü, gençlik, Atatürk'ün kutsal emanetleri için ant içmişti.

İstanbul, Ankara, İzmir ve yurdun daha birçok yerinde daimi bir kaynaşma ve galeyan halinde olan gençliğin gür sesi susturulamadı. Ta ki 27 Mayıs'a kadar.[1]

1 27 Mayıs olaylarına ve uygulanış şekline bu serinin ikinci kitabı olan *Atatürk Ordu ve İhtilalimiz* adlı eserde yer verilmiştir.

ATATÜRK'ÜN GENÇLİĞE ÖĞÜT VE DİREKTİFLERİ

Geriye Değil, Daha İleriye

"Diyorsunuz ki istibdat fikri ve irtica bir daha yer bulamıyacaktır. Ben de aynı kanatteyim. Bunu sizin gibi gençlerden işitmek mucibi şereftir. Filhakika memlekette istibdat ve irticaın yeri kalmamıştır. Bu fikir değil, temas edilebilecek bir his olsa onun gideceği yerin milletin zaten takibettiği yer olduğuna şüphe yoktur. Bugün milletin üç buçuk seneden beri sonsuz fedakârlıklarla ve milletin fedakâr evlâtlarından mürekkep ordumuzun dereler vücude getirecek kadar döktüğü kanlarla elde ettiği muvaffakıyet iki bakımdan ehemmiyetlidir. Bu ehemmiyetli noktalardan birincisi memleketimizin kıymetli kısımlarını kirli ayaklariyle çiğneyen düşmanını son noktaya kadar tardetmiş olmaktır. Bundan daha mühimi, Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun (Anayasanın) birinci maddesini teşkil eden keyfiyettir. Yani hakimiyet-i milliyenin kayıtsız ve şartsız milletimizin uhdesinde tahakkuk ve teeyyüt etmiş olmasıdır. Bu, tarihimizin ve dünya tarihinin takdirler ve tahsinlerle karşılaşacağı bir muvaffakıyettir. Asırlardan beri 'Osmanlı' namı altında yaşayan milletimiz, binlerce sene muhtelif devletler yapan milletimiz ilk defa olarak bu kadar medeni, bu kadar parlak bir muvaffakıyet elde etmiştir.

"Bu muvaffakıyetin nasıl elde edildiğini düşünürsek onu muhafaza ve devam ettirmek hususunda millete düşen vazifenin

büyüklüğü ve ehemmiyeti kolaylıkla takdir olunur. Bunu yerinde tutmak, Allah göstermesin, geriye değil daha ileriye giderek yükseltmek lâzımdır."

Hâkimiyeti Milliye, 11 Ocak 1923, muhtar seçiminde oy verirken.

İdealleri Bozanlara Çok Şiddetle Hareket Ediniz

"...Gençlerimiz ve münevverlerimiz ne için yürüdüklerini ve ne yapacaklarını evvelâ kendi dimağlarında iyice tekarrür ettirmeli, onları halk tarafından kabule, hazma yarar bir hale getirmeli, onları ancak ondan sonra ortaya atmalıdır. Ben çok ümitliyim ki gençlerimiz bunu yapacak derecede yetişkindir. Biliyorum ki ihtiyarlarımız gibi gençlerimizin de tecrübeleri vardır. Zira milletimizin yakın senelere ait gördüğü elemli dersler, yakın senelerin en yüklü hâdiseleriyle dolu oluşu, devrimizin gençlerini eski devirlerin ihtiyarları kadar, belki onlardan fazla vakaların şahidi, binaenaleyh gençlerimizi ihtiyarlar kadar tecrübe sahibi yaptı. Her hangi gencimiz yaşadığı devrin belki üç misli nisbetinde vakalara şahit olduğu için her gencimizi üç misli yaş sahibi addedebiliir, onları da ihtiyarlar gibi tecrübeli sayabiliriz. Gençlerimizin gördükleri bu tecrübelerden istifade ederek faal, memlekete hizmet eder ve azm-ü imanla mücehhez olarak vazifelerini bihakkın yapacaklarına eminim.

"...Fakat bütün iyi niyete, gösterilen bütün sebata, azim ve metanete, gösterilen bütün birlik ve bağlılığa rağmen yine en güzel, en isabetli, en doğru zihniyetleri ve idealleri bozmaya çalışacak insanlara tesadüf edilecektir. *Öylelerine karşı bütün millet fertleri çok şiddetli mukabelede bulunmalıdır. Hepimiz için öylelerine karşı kahredici bir 'kitleî vahdet' şeklinde tecelli etmekliğimiz en zarurî bir vicdan lâzımesidir. Zira bu hususta müfsitlik yapacak insanlara müsamaha göstermek, ulüvvücenap ibraz etmek terbiye eseri değil, belki bir milletin saadetine, şerefine, namusuna göz*

dikmiş insanlara müsamahadır ki hiçbir vakit hiçbir fert buna müsaade edemez. Hiç kimse buna müsaade etmek hakkına malik değildir. Ve siz de olmamalısınız."

Hâkimiyeti Milliye, 26 Mart 1923; Konya Türk Ocağı'nda verilen çay ziyafetinde, 20.3.1923 tarihinde.

Sizin Gibi Gençlerle Daha Çok Zaferler Kazanırız

"Genç kardeşimizin gençlik adına söylediği bende çok büyük hisler, rikkatler, büyük emniyet ve itimatlar hâsıl etti. Bütün ciddiyetimle arzederim ki bu intıbalar vicdanımda çok büyük saadetlere yol açmıştır. Bende bu hislerin tecellesine sebebiyet verdiklerinden dolayı kendilerine teşekkür ederim.

"Bu dakikada karşılarında bulunmakla mesut olduğum Adana gençlerinin de aynı hisleri taşıdıkları yüzlerinden okunmaktadır. Bu hislere sahip bulunan ve hassasiyetlerini ifadedeki kuvvetlerini gösteren sizin gibi gençlere malik bulundukça bu vatan ve milletin şimdiye kadar elde ettiği zaferlerin üstüne daha azametli zaferler koyabileceğine hiç şüphe etmiyorum.

"Genç arkadaşlarım, ben ve benim gibi sevdiğinize şüphe olmıyan arkadaşlarla beraber vicdanımıza düşen vazifeyi yaptık."

Hâkimiyeti Milliye, 19 Mart 1923, Adana Türk Ocağı'nda konuşma. Ferit Celâl'in (Güven) gençler adına yaptığı konuşmaya cevaben, 15.3.1923.

İcap Ederse Bileklerinize, Pazılarınıza Müracaat Ediniz

"Tarsus gençlerini takdirle selâmlarım. Fertler hayatta üç devre geçirir. Eski Osmanlı Hükümeti bu devirlerin üçünü yaşadıktan

sonra yokluğa karıştı. Onun yerine dünya tarihine bir yeni devlet kaim oldu. Yeni Türkiye Devleti, bütün Türklük seciyelerini, yani onun dinç, azimli, faziletli âmillerini kendisinde toplamıştır.

"Gençler, biz size maziden, mazinin hurafelerinden temizlenmiş bir eser çıkardık. Hâdiselerden, hâdiselerin zaruretinden çıkan bu eser, sizin pek kıymetli iştirakinizle, münevver müzaheretinizle çıktı. Bu eseri büyütüp yükseltmek bizlerden sizlere düşer. Bu vazifede muvaffak olacağınıza gördüğüm deliller sayesinde pek çok kuvvetlerle iman edenlerdenim.

"Muhterem gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır: Galip gelmek, mağlûp olmak. Size, Türk gençliğine tevdi ettiğimiz vicdan emaneti, yalnız ve daima galip olmaktır. Ve eminim daima galip olacaksınız. Milletin yükselme şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda katiyen tereddüt etmeyin. *Milleti yükselme yoluna götürmek için dimağlarınıza, malûmatınıza icabederse bileklerinize, pazılarınıza, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız.*

"Gerek burada ve gerek seyahat ettiğim bütün yerlerde genç arkadaşlarınız hep sizler gibi hisli, azimkâr ve cesurdur. Binaenaleyh şimdiden geleceğin parlak ufuklarını görmekle mesuttur. Bu millet sizin gibi evlâtlariyle lâyık olduğu kemal mertebesini bulacaktır. Beni çok memnun ettiniz. Huzurunuzla ve bilhassa azimkâr sözlerinizle mesudum."

Hâkimiyeti Milliye, 23 Mart 1923; 18.3.1923 tarihinde Tarsus Gençlik Yurdu'nda verilen nutka cevaben.

Işık Arayan Gençlik

"Her şeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim

hakkındaki payansız muhabbetim değil; bugünün karanlıkları, ahlâksızlıkları, şarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkıyle ışık serpmiye ve aramıya çalışan bir gençlik gördüğümdendir."

1918, R.E. Ünaydın'a verdiği resmin altında.

"İstikbal Sizsiniz"

"Gençler! Cesaretimizi takviye ve idame eden sizsiniz. Siz, almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan muhabbetinin, fikir hürriyetinin en kıymetli timsali olacaksınız.

"Ey yüksek yeni nesil! İstikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz kurduk. Onu yükseltecek ve devam ettirecek sizsiniz."

Ağustos 1924, *S.D.*, c.II.

Rejimin Sahibi ve Bekçisi: Türk Gençliği

Bursa'da Ulucami'de namaz kılan yüz kadar insan aralarında konuşmuşlar: "Neden İstanbul'da ezan Arapça okunurken, Bursa'da Türkçe okunuyor" diye dedikodu yaptıktan sonra işi Vali'ye sormaya karar vermişler ve topluca vilayete gitmişler. Vali, öğle yemeğinde olduğu için merdivenlere oturarak beklemeye başlamışlar.

Mesele emniyete ve askeri makamlara aksedince tertibat alınıyor ve Ankara'ya da "Bursa'da irtica var" diye telgraf çekiliyor. Haberi İzmir yolunda alan Atatürk derhal Bursa'ya geliyor. İşi bizzat inceledikten sonra kararını Anadolu Ajansı'na kısa bir tebliğ ile bildiriyor. "Bu din meselesi değil, dil meselesidir."

O akşam Çekirge yolundaki köşkte Atatürk'e bir yemek veriliyor. O günkü hadiseden dolayı misafirlerden biri:

–Efendim, Bursa gençliği bu hâdiseyi hemen bastıracaktı, diye devam ederken Atatürk bir el işaretiyle susturuyor ve sert sert soruyor:

"Bursa gençliği de ne demek? Bu memlekette parça parça, yer yer gençlik yoktur, sadece ve toplu olarak Türk gençliği vardır. Türk genci inkılapların, rejimin sahibi ve bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır. Rejimi ve inkılapları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek bir kıpırtı, bir hareket duydu mu 'bu milletin ordusu vardır, polisi vardır, jandarması vardır, adliyesi vardır' demeyecektir. Hemen müdahale edecek, elle, taşla, sopa ve silahla, nesi varsa onunla, kendi eserini koruyacaktır. Polis gelecektir, asıl suçluları bırakıp suçlu diye onu yakalayacaktır. Genç, 'polis henüz inkılap ve cumhuriyetin polisi değildir' diye düşünecek fakat asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Yine düşünecek 'demek adliyeyi de ıslah etmek, rejime göre düzenlemek lazım'. Onu hapse atacaklar. Kanun yolundan itirazlarını yapmakla beraber bana, İsmet Paşaya, Meclise telgraflar yağdırıp haksız ve suçsuz olduğu için tahliyesine çalışılmasını, kayırılmasını istemeyecek. Diyecek ki: 'Ben inanç ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimde haklıyım. Eğer buraya haksız olarak gelmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve âmilleri düzeltmek de benim vazifemdir.' İşte benim anladığım Türk genci ve Türk gençliği..."

Rıza Ruşen'den naklen. *Nükte Fıkra ve Çizgilerle Atatürk*, c.1, s.26.

Gençliğe Hitabe

"Ey Türk gençliği!

"Birinci vazifen Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

"Mevcudiyetinin ve istiklâlinin yegâne temeli budur. Bu temel senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi seni bu hazinenden mahrum etmek isteyecek dahilî ve haricî bedbahtlar olacaktır. Bir gün istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şartlarını düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait çok namüsait bir mahiyette

tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş ve memleketin her köşesi işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle birleştirebilirler. Millet yoksulluk içinde, zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir. Ey Türk istikbalinin evladı. İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâlini ve Türk Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur."

Gençler! Cumhuriyet Prensiplerini Sevdiriniz

"Son seyahatimde ziyaret ettiğim bütün ocaklarda beni çok memnun eden bir faaliyete, canlılığa şahit oldum. Bilhassa Türk ocaklarının bulundukları merkezlerde faydalı birtakım hizmetlerle halk üzerinde çok müsati tesir bıraktıklarına şahit oldum. Şimdi burada gördüğüm gibi milletin birçok güzide münevverleri Türk ocaklarında toplanmıştır. Sizi böyle karşımda gördüğüm bu anda, son seyahatimin son hatıralarını da zihnimde uyandırarak ve Türk ocaklarının faaliyetinden duyduğum derin memnuniyeti ifade etmekle çok mütehassisim.

"Siz milliyetçi zümre, halk ile konuştuğunuz zaman yüksek sesle söylemeyi unutmayınız. Yüksek ses, imanın ifadesi olduğu vakit tesir yapmaktan hâli kalmaz.

"Yolunda çalıştığımız büyük ideali halkın kalbinde bir fikir halinden bir his haline geçirmelisiniz.

"Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir. Birtakım kelimeler vardır ki sık sık söylendiği halde, hattâ münevverlerimiz arasında, onu tamamiyle anlayan çok değildir. Halkçılığımızın ne olduğunu, esaslarının neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler yüklenmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lâzımdır.

"Cumhuriyeti, onun icaplarını yüksek sesle anlatınız. Cumhuriyet prensiplerini sevdiriniz. Bunu kalblere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz.

"Ayrılmadan evvel bir defa daha tekrar ediyorum. Sizin gibi birtakım ihtısas şubelerine mensup güzide münevverlerimizi karşımda görmekten ziyadesiyle memnunum. Size, kalbimde bu hisle memnuniyetle veda ediyorum."

Hâkimiyeti Milliye, 20 Aralık 1930.

15 Aralık 1930'da Atatürk sabah saat 10'da Üniversite'yi ziyaret etmişti. Ata'nın gençlik tarafından coşkun tezahüratla karşılandığı bu ziyarette Ata sınıflara girerek derslerde bulunmuş, talebeleri imtihan etmiş ve hocalarla çeşitli konularda görüşmüştür.

Dersten sonra eminlik odasına gelen Ata'ya, burada bütün profesörler takdim edildi. Gençlerin durumu, derslerin içeriği konuşuldu.

Ata bir aralık kalkmak istedi, sonra:

"Bu sıcak muhitten insan kolay kolay ayrılamıyor. Biraz daha oturalım" dedi.

O zaman Darülfünun emini bulunan Muammer Raşit:

"Onun içindir ki biz burada ölmek istiyoruz" diye mukabelede bulundu.

Ata derhal:

"Hayır" dedi; "burada ölmek değil, yaşamak isteyiniz. Şimdiki mefkûrede asker bile ölmiyerek harbi kazanmak için çalışır."

Gençlik ve Öğretmenler

"Arkadaşlar, ordudan bahsederken bu memleketin hakiki sahibi olan Türk Milletinin münevver evlâtlarından bahsediyorum. Bu evlâtlar içinde şüphe yok ki yarının kahramanlarını yetiştiren mürebbilerimiz dâhildir. İcabında derhal kisvesini değiştirerek icabeden yerde başını veren ve ordu ile beraber yürüyen muallim arkadaşlarımız da dahildir.

"Ben, yüksek ordumuzun zabitlerinden ve onlarla Türkün münevver evlâtlarından bahsettiğim zaman onlarla beraber olan fikren, vicdanen, ilmen millî kahramanlığa iştirake müheyya Türk gençlerinden bahsediyorum.

"Bu geceki manzara bana, yüksek gençliği temsil ettiği için ne kadar mütehassis olduğumu anlarsınız. Kalbimde dolan saadeti ve düşündüklerimi nazarlarım size ulaştırmaktadır. Sözlerime nihayet verirken şunu açık olarak söylemek isterim ki Türk Milleti ordusunu çok sever. Onu kendi idealinin hâmisi telâkki eder."

Hâkimiyeti Milliye, 24 Şubat 1931.

Halka Yaklaşın

"Halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak daha çok ve daha ziyade münevverlere düşen bir vazifedir."

Bristoll'le bir kon[illegible]masından.

Ufukların Ötesi

Atatürk bir gün (1932) gençleri Ankara Halkevi'nde topladı. Yüzlerine manalı manalı baktıktan sonra, "Çocuklar" dedi; "şu karşımızdaki ufku görebiliyoruz. Fakat bu ufukların daha ötesini görmeye çalışınız."

Bu, Ata'nın gençliğe yeni bir direktifiydi: Ufukların ötesini görmek.

Nükte Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, c.1, s.1.

Kırşehir Gençleriyle Konuşma

"Milletimiz teşkilât fikrini henüz zihnine sokmamıştır. Ekseriya bunu hükümete terkeder. Bu, milletimizin öteden beri itiyat ettiği bir ahlâktır. Fakat zaman, hâdiseler ve tecrübeler göstermiştir ki

bizatihi milletin mütehassis ve mütefekkir olması lâzım. Her ne şekil ve vasıfta olursa olsun başkalarına terketmemek lâzımdır, ederse bugünkü netice hâsıl olur.

"Bakışlarımızı tarihe çevirecek olursak hakimiyet derecesinden aşağı doğru inmeye başlamıştır. Fakat düşününüz! Milletimizin her ferdi mütefekkir ve duygulu bir tarzda yetiştirilmiş olsaydı muhakkak bu hale gelmiyecekti. Memleket ve milletin idaresini üzerine almış olanlar, içtihatlarında hata etmiş olur, fakat bu hataların üzücü neticelerinden millet zarar görmüştür.

"Mütarekeden sonra milletimiz, teessüfle söylenir, mukadderatının müsamahakârı bir halde bulunuyor. Varlığımızı yoketmeye can atan düşmanlar acı darbeler indiriyorlar, memleketimizi parçalamaya namzet bulunuyordu. Teşekküre şayandır ki bazı haller, kıymeti haiz olan milletimizi uyandırdı. Milletimiz fertleri yer yer birbirini aramaya, bulmaya başladı. Bunun neticesi olarak teşkilât meydana geldi. Devletimizin istiklâlini mahvetmeye çalışan yabancılar, milletimizden böyle bir ruhun tecelli edeceğini beklemiyorlardı. Burada yaşayan insanları hissiz birer yaratık sanıyorlardı. 'Böyle bir milletin yaşama hakkı olamaz!' kararlarını alırken bir milletin mevcudiyeti dikkat nazarına alınmadı. Milletimizin, hâdiseler ve darbeler neticesinde yer yer teşkilâtlanmasına ehemmiyet vermemişlerdir. Bu ehemmiyet verilmek istenmiyen parçaların müdafaa etmek istedikleri ve verdikleri karar ve bütün milletin kabul ettiği esas nokta ve bu teşkilâtın ruhu budur. Bu maksatla teşkilât genişletilmeye başlandığı zaman yabancılar dikkatlerini Türkiye'ye çevirmeye başladı, işin asıl mahiyetine inanmadı. Muhtelif memurlar, heyetler gönderdiler. Bizde bir hayat hissi keşfettiler ve yakından temas ile onu tetkika başladılar. Ve binaenaleyh anladılar ki miskin bir millet değildir. Altı yüz sene ve daha evvelden beri hâkimiyetini isbat etmiş, efendilik yapmış bir millet onların tasavvur ettiği gibi esir bir millet değildir. Binaenaleyh yabancılar tamamen inanmalıdırlar ki Türkiye ve Türkiye'de yaşayan millet, bütün dünya milletleri içinde başlıbaşına müessir bir varlığa sahiptir. Bu, yok edilemez.

"İstiklâlimize her surette hürmet edilmesi tahakkuk etmiştir. Bu bizim için kâfi değildir. Bu, maksat ve gayemizi temin edemez, maddeten tekerrürünü görmek mecburiyetindeyiz. Tamamen tatmin edilmek, gelecekteki medenileşmeyi bihakkın temin edebilmek için vatan sahibi olarak görüşmeliyiz.

"Müstakil yaşamak için feyizli vatanın teminine muhtacız. Çizdiğimiz bir hudut vardır. Bu hududu yabancıların eline bırakmıyacağız, emniyetimiz pek kuvvetlidir.

"Bu teşkilât henüz bir şekilden ibarettir. Bugün yarın buna bir hendesi şekil gibi bakamayız. Buna ruh verebilmek için de milletimizin her ferdinin dimağını açmak, toplumun mukadderatına yapılacak taarruz ve tecavüzden kendilerini muhafaza edebilmek için teşkilâta hep birden başlamak lâzımdır.

"Vatan bütünlüğüne ait fikirlerimiz kısa oluyor, diğer vatandaşlarımıza vuku bulacak zarardan müteessir oluyoruz. Bütün millet tek vücut hale getirilmelidir. Her millette olduğu gibi bizde de her işe teşebbüs sahipleri başlar, en son ferde ve yukarıya doğru sirayet ettirir.

"Az zamanda arzu edilen hakiki yola sevk edebilmek için münevverler çok vazifelidir. Münevverlerin vazifeleri gayet büyüktür. Hiçbir millet yoktur ki ahlâk esaslarına dayanmadan feyz alabilsin. Münevverlerimiz vatan ve millet fikirlerini vermekle beraber rakîp milletlere karşı mevcudiyetlerini koruyabilmek için lâzım olan hususları temin ederlerse vazifelerini daha geniş surette yapmış olurlar."

Kırşehir gazetesi, 30 Ağustos 1936.

Yorulsanız Bile Beni Takip Ediniz

"Yorulmadan beni takibedeceğinizi söylüyorsunuz. Fakat arkadaşlar, yorulmadan ne demek? Yorulmamak olur mu? Elbette yo-

rulacaksınız. Benim sizden istediğim şey yorulmamak değil, yorulduğunuz zaman dahi durmadan yürümek, yorulduğunuz dakikada da dinlenmeden beni takip etmektir. Yorgunluk her insan, her mahlûk için tabiî bir haldir, fakat insandâ yorgunluğu yenebilecek manevi bir kuvvet vardır ki işte bu kuvvet yorulanları dinlendirmeden yürütür.

"Sizler, yani yeni Türkiye'nin genç evlâtları! Yorulsanız dahi beni takibedeceksiniz. Ben bu akşam buraya yalnız bunu anlatmak için gelmiş bulunuyorum. Dinlenmek üzere yürümeye karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği, bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir. Biz de bunu görmekle bahtiyar olacağız. Şimdi çocuklar eğleniniz."

Atatürk'ün bu hitabesinden sonra gençler "Dağ Başını Duman Almış" marşını söylediler. Ata, bunun üzerine şu hatırasını anlattı:

"Arkadaşlar, ben 1919 senesi mayısı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk Milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk Milletine güvenerek işe başladım. Samsun'dan Anadolu içlerine kırık bir otomobille gidiyordum. Yanımda öteden beri yaverliğimi yapan Salih ve Cevat Abbas'tan biri bulunuyordu. O kırık otomobil Anadolu yollarında ilerlerken ben daima düşünür ve yaverime şimdi sizin okuduğunuz marşı söyletirdim. Ben, Türk ufuklarından bir gün behemehal bir güneş doğacağına, bunun hararet ve kuvvetinin bizi ısıtacağına, bundan bize bir güç çıkacağına o kadar emindim ki bunu âdeta gözlerimle görüyordum. O marşı okutup tekrar ettirmekten maksadım Türk'ün bu güneşi doğunca muvaffak olacağını anlatmaktı. Bu sebepledir ki demin söylenen marş benim on sekiz senelik bir hatıramı tazeledi. Bu marşı söyletmeye önayak olan genç bayana teşekkür ederim."

Ankara'da öğrenim gören gençlerin düzenlediği Uludağ gecesinde.

Ponçet'le Görüşme

Bir akşam ani olarak Ankara Palas'ın altındaki pavyona gitmeye karar verdiler. O günlerde Ankara'ya gelmiş olan Fransa'nın Fevkalâde Komiseri Ponçet'in de pavyonda olduğunu haber aldı. Bu haberi alınca kendisi için hazırlanan masaya oturmadı. Salonun ortasına doğru yeni bir masa hazırlanmasını emretti. Bu masaya Ponçet'i de davet etti. O tarihlerde Hatay meselesinde Fransa hükümeti bazı zorluklar çıkarıyordu. Atatürk, Fevkalâde Komisere bunlardan bahsetti ve sonunda:

"Hatay işi benim şahsî dâvamdır" dedikten sonra biraz şiddetlice bir tavırla:

"Beni üzüyorsunuz. Korkarım ki beni, meseleyi başka türlü halle mecbur bırakacaksınız" diye ilave etti. Atatürk bu sözleri yüksek sesle Türkçe olarak söylüyor, etraftakiler de duyuyordu. Sofrada bulunanlardan –zannederim– Kâzım Paşa Atatürk'ün sözlerini Fransızcaya tercüme ediyordu. Atatürk'ün "beni üzüyorsunuz" sözü salonda akseder etmez orada bulunan bir genç ayağa kalkarak gür ve yüksek bir sesle:

"Atatürk! Üzülme, arkanda biz varız" diye bağırdı. Atatürk, başını sesin geldiği tarafa çevirdi. Kaşları kalkmış, yüzü mehip bir hal almıştı. Bu genç tarafından yapılan müdahaleye Atatürk'ün sinirlendiğini sanıyorduk. Salon derin bir sessizlik içinde kaldı. Bu esnada Atatürk, gencin gözlerinin içine baka baka şöyle cevap verdi:

"Biliyorum çocuğum. Onu bildiğim içindir ki böyle konuşuyorum."

BAĞIMSIZLIK VE HÜRRİYET MÜCADELESİNİN 440 GÜNÜ

19 Mayıs 1919	Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basışı.
	General Milne'in, "Mustafa Kemal'in niçin büyük bir karargâhla Sivas'a gönderildiği hakkında" Harbiye Nezareti'ne yazısı.
20 Mayıs 1919	Mustafa Kemal'in Sivas Valisi Reşit Paşa'ya: "Bendeniz ne Fransızların ve ne herhangi bir yabancı devletin himayesine tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük sıyanet noktası ve şefaat membaı milletimin sinesidir" diye cevabi telgraf çekmesi.
21 Mayıs 1919	Bir İtalyan müfrezesinin Samsun'a gelişi.
	Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun bölgesindeki durum hakkında hükümete raporu.
	Torbalı'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması)
	Seydiköy'ün Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması 9 Eylül 1922.)
22 Mayıs 1919	Menemen'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması 9 Eylül 1922.)
23 Mayıs 1919	Foça'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması 12 Eylül 1922.)
25 Mayıs 1919	Bayındır'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması 6 Eylül 1922.)

Manisa'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması 8 Eylül 1922.)

Ali Galip'in Vahdeddin tarafından kabulü.

Karabağ'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınması 7 Eylül 1338.)

Bekirağa Bölüğü'nde (Harbiye Nezareti'ndeki Harbiye Nezareti'nin adı) tutuklu İttihatçıların İngilizler tarafından Malta'ya sevki.

Mustafa Kemal'in Havza'ya gidişi.

26 Mayıs 1919 Damat Ferit başkanlığında Yıldız'da toplanan "Saltanat Şûrası"nın İngiltere mandasını istemeye karar vermesi.

27 Mayıs 1919 Aydın'ın Yunanlılar tarafından birinci işgali. (İkinci işgali 4 Temmuz 1919, birinci geri alınışı 30 Haziran 1919, ikinci geri alınışı 7 Eylül 1922.)

Bir İtalyan müfrezesi Malkara'da.

28 Mayıs 1919 Ayvalık'ı işgal eden Yunanlılara 172. Alay Kumandanı Ali Bey'in (Çetinkaya) ateşle mukabelesi.

Mustafa Kemal Paşa'nın; İzmir'in, Manisa ve Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgalinin halk tarafından mitinglerle protesto edilmesi için valilere, mutasarrıflara ve askeri komutanlıklara tamimi.

Tire'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 6 Eylül 1922.)

1 Haziran Ödemiş'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 5 Eylül 1922.)

4 Haziran 1919 Nazilli'nin birinci işgali. (İkincisi 3 Temmuz 1920, birinci geri alınışı 12-20 Haziran 1919, ikincisi 4-5 Eylül 1922.)

5 Haziran 1919	Akhisar'ın birinci işgali. (İkincisi 22 Haziran 1920, birinci geri alınışı 9-10 Haziran 1919, ikinci geri alınışı 6 Eylül 1922.)
	İtalyanların Çine'yi işgali.
	Nif'in (Mustafakemalpaşa) Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 8 Eylül 1922.)
6 Haziran 1919	General Milne, Harbiye Nezareti'nden Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını istiyor.
8 Haziran 1919	Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti tarafından geri çağrılıyor, fakat gitmiyor.
11 Haziran 1919	Mustafa Kemal Paşa Havza'da.
12 Haziran 1919	Mustafa Kemal Paşa, Amasya'da.
	Bergama'nın birinci işgali (ikinci işgali 19 Haziran 1919, birinci geri alınışı 15 Haziran 1919, ikinci geri alınışı 14 Eylül 1922.)
13 Haziran 1919	Dikili'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 14 Eylül 1922.)
17 Haziran 1919	Yunanlıların Menemen'de büyük katliamı.
	Amiral Galthorpe'un, Hariciye Nezareti'nden, Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını istemesi.
25 Haziran 1919	Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'dan Sivas'a hareketi.
27 Haziran 1919	Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a gelişi.
	Ali Galip'in, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamaya uğraşması.
28 Haziran 1919	Burdur'un İtalyanlar tarafından işgali.

2 Temmuz 1919	Galthorpe'un, Hariciye Nezareti'nden, Mustafa Kemal Paşa'nın "kanun dışı" muamelesi görmesini istemesi.
3 Temmuz 1919	Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişi.
5-6 Temmuz 1919	Mustafa Kemal Paşa'nın "resmi makam ve üniformaya sığınarak el altından hareket etmek kabil olamayacağından alenen ortaya çıkmak, milletin hukuku namına yüksek sesle bağırmak ve bütün milleti bu sese iştirak ettirmek için" arkadaşlarına fikir danışması ve kendisinin baş olarak seçilmesi.
8 Temmuz 1919	Mustafa Kemal'in askerlikten istifa etmesi.
13 Temmuz 1919	Gebze'nin işgali. (Geri alınışı 17 Ekim 1922.)
21 Temmuz 1919	Üçüncü Damat Ferit Paşa kabinesinin kurulması.
23 Temmuz 1919	"Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti"nin Erzurum şubesinin toplanması ve başkanlığa Mustafa Kemal'in seçilmesi.
30 Temmuz 1919	Osmanlı Dahiliye ve Harbiye nazırlarının, Mustafa Kemal'in yakalanması için 15. Kolordu Komutanlığı'na emir vermesi.
4 Ağustos 1919	Albay İsmet'in (İnönü), kolordu kumandanı muhassesat ve yetkisiyle Şûray-i Askerî Muamelât-ı Umumiye Müdürlüğü'ne tayini.
	Ödemiş civarında muharebeler.
7 Ağustos 1919	Erzurum Kongresi'nin kapanması.
	Şarkî Anadolu'nun haklarının savunulması için verilen birleşme kararının kabulü.
	"Misak-ı Milli" Beyannamesi.

10 Ağustos 1919	Halide Edip'in (Adıvar), Amerika'nın mandaterliği taraftarı olduğunu Mustafa Kemal'e mektupla bildirmesi.
29 Ağustos 1919	Mustafa Kemal'in Erzurum'dan ayrılışı.
2 Eylül 1919	Mustafa Kemal'in Sivas'a varışı.
3-10 Eylül 1919	Mustafa Kemal'e karşı Ali Galip –Bedirhaniler– Noel suikast komplosu.
4 Eylül 1919	Mustafa Kemal'in Sivas'ta, *İradei Milliye* gazetesini kurması, Sivas Kongresi'nin açılışı ve başkanlığa Mustafa Kemal'in seçilişi.
7 Eylül 1919	Sivas Kongresi'nde çoğunluk "manda" lehinde olmak üzere görüşmelerin devamı. Mustafa Kemal "manda" aleyhindedir.
12 Eylül 1919	Anadolu ile Damat Ferit arasındaki ilişkilerin kesilmesi.
21 Eylül 1919	Çerkes Anzavur'la "Kuvay-ı İnzibatiye"sinin Anadolu milli hareketine karşı mücadeleye geçmesi.
22 Eylül 1919	General Harbord'un Sivas'ta Mustafa Kemal'le görüşmesi.
18 Ekim 1919	Sivas'ta Milli Mücadele aleyhinde "Şeyh Recep Vakası".
20 Ekim 1919	Talus'tan, Bekir, Beslân adındaki şahısların Adapazarı mıntıkasında milli kuvvetler aleyhine çeteler oluşturması.
24 Ekim 1919	İtalya ile Çarlık Rusya arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşümüne dair bir anlaşma imzalanması.
25 Ekim 1919	Anzavur'un Bandırma ve çevresinde fiilen isyanı.

1 Kasım 1919	Fransızların, Antep, Maraş ve Urfa'yı İngilizlerden devralarak işgal etmeleri.
17 Ocak 1920	Urfa'da Fransızlara karşı halkın silahlı mücadelesinin başlaması.
21 Ocak 1920	Maraş savaşlarının başlaması.
	Adana savaşlarının başlaması.
16 Şubat 1920	Balıkesir kuzey mıntıkasında ikinci Anzavur isyanının başlaması.
3 Mart 1920	İzmir cephesinde Yunanlıların taarruza geçmesi.
16 Mart 1920	İstanbul'un İtilaf Kuvvetleri tarafından işgali.
19 Mart 1920	Albay İsmet Bey'in (İnönü) Anadolu'ya geçişi.
8 Nisan 1920	Adapazarı'nda Kuvayi Milliye aleyhinde tezahürat.
9 Nisan 1920	Çatalköprü ve Mudurnusuyu köprülerinin asiler tarafından tahribi.
11 Nisan 1920	Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının kapatılması.
	Mustafa Kemal ve arkadaşlarının katline dair fermanın çıkarılması.
13 Nisan 1920	Bolu ve Düzce havalisinin isyanı.
19 Nisan 1920	Düzce isyanının Beypazarı'na kadar yayılması.
23 Nisan 1920	Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması.
	Hendek isyanı.
24 Nisan 1920	Mustafa Kemal'in TBMM Reisliği'ne seçilmesi.
29 Nisan 1920	TBMM'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun kabulü.
5 Mayıs 1920	Konya'da bir fesat cemiyetinin silahlı isyanı.
11 Mayıs 1920	Anzavur'un üçüncü defa olarak milli kuvvetlere saldırması.

14 Mayıs 1920	Postacı Nazım ve Çerkes Kara Mustafa'nın Yenihan'da isyanı.
20 Mayıs 1920	Anzavur'un Geyve Boğazı'nda mağlup ve firara mecbur edilmesi.
24 Mayıs 1920	Mustafa Kemal'in idama mahkûm edildiği hakkındaki 11 Mayıs tarihli Divanı Harb kararının Vahdeddin tarafından onaylanması.
29 Mayıs 1920	Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 15 Eylül 1922.)
6-7 Haziran 1920	Asilerin Zile'yi işgali.
9 Haziran 1920	Kuvayi Milliyecilerin erzak ve cephaneleri bittiği için asilere teslim olması.
13 Haziran 1920	Çapanoğulları isyanı ve Köhne nahiye merkezini işgali.
14 Haziran 1920	Çapanoğulları'nın Yozgat'ı işgali.
18 Haziran 1920	Zonguldak'ın Fransızlar tarafından işgali.
19 Haziran 1920	Milli asi aşiretinin Siverek istikametinde ilerlemesi.
21 Haziran 1920	Çopur Musa'nın Çivril'i basması.
	Zonguldak'ın geri alınması.
22 Haziran 1920	Batı Anadolu'da Yunanlıların Milne hattından taarruza geçmeleri.
23-24 Haziran 1920	Asilerin Boğazlıyan'daki milli müfrezeleri dağıtması.
23 Haziran 1920	Yunanlıların Salihli'yi işgali.
	Soma'nın Yunanlılar tarafından işgali.
25 Haziran 1920	İngilizlerin Mudanya'ya bir müfreze çıkarması.

	Bigadiç'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 3 Eylül 1922.)
26 Haziran 1920	Alaşehir'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 4 Eylül 1922.)
28 Haziran 1920	Kula'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 4 Eylül 1922.)
29 Haziran 1920	Sındırgı'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 3 Eylül 1922.)
	Eşme'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 6 Eylül 1922.)
30 Haziran 1920	Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 6 Eylül 1922.)
1 Temmuz 1920	Edremit'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 15 Eylül 1922.)
2 Temmuz 1920	Bandırma'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 16 Eylül 1922.)
	Susığırlık'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 19 Eylül 1922.)
	Mudanya'ya İngilizlerin bir müfzere asker çıkarmaları.
3 Temmuz 1920	Kirmasti'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 15 Eylül 1922.)
4 Temmuz 1920	Karacabey'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 13 Eylül 1922.)
	Bayramiç'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 20 Eylül 1922.)
	Lâpseki'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 23 Eylül 1922.)

	Ezine'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 22 Eylül 1922.)
	Ayvacık'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 20-21 Eylül 1922.)
	Biga'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 18 Eylül 1922.)
	Erdek'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 18 Eylül 1922.)
6 Temmuz 1920	Mudanya'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 12 Eylül 1922.)
	Gönen'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 19 Eylül 1922.)
	Gemlik'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 10-11 Eylül 1922.)
	İzmit'in İngiliz ve Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 27-28 Haziran 1921.)
	Buldan'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 4 Eylül 1922.)
7 Temmuz 1920	Balya'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 15 Eylül 1922.)
	Buldan'ın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 4 Eylül 1922.)
8 Temmuz 1920	Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 10 Eylül 1922.)
12 Temmuz 1920	İznik'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 26 Ağustos 1922.)
15 Temmuz 1920	Gördes'in Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 30 Ağustos 1922.)

20 Temmuz 1920	TBMM üyelerinin Misakı Milli üzerine yemin etmeleri.
	Yunanlıların bir fırka askerle Tekirdağ'a asker ihracı.
21 Temmuz 1920	Demirci'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 30 Ağustos 1922.)
22 Temmuz 1920	Lüleburgaz'ın Yunanlılar tarafından işgali.
24 Temmuz 1920	Babaeski'nin Yunanlılar tarafından işgali.
25 Temmuz 1920	Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgali.
26 Temmuz 1920	Kırklareli'nin Yunanlılar tarafından işgali.
29 Temmuz 1920	Bolu, Düzce, Adapazarı ve İzmit havalisinde isyanın tekrar başlaması.
30 Temmuz 1920	Burhaniye'nin Yunanlılar tarafından işgali. (Geri alınışı 15 Eylül 1922.)
31 Temmuz 1920	Kandıran'ın düşman tarafından işgali.*

* Sadi Borak tarafından, hazırlamış olduğu *Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi Kronolojisi'nin fişlerinden seçilerek derlenmiştir.*

SON SÖZ

Kronolojinin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, tarihte hiçbir kumandan ve devlet adamı, Atatürk'ün milli mücadele döneminde içinde bulunduğu çok güç koşullarla asla yüz yüze gelmemiştir. Bir yandan Batı Anadolu'da durmadan ilerleyen Yunanlılar, diğer yandan Ankara varoşlarına kadar dayanan isyan dalgaları, tehlike çemberini o derece daraltmış, vatanı öyle kritik durumlara düşürmüştür ki, bir anlık kararsızlık ve zaaf, giderilmesi imkânsız ağır sonuçlar doğurabilirdi.

Bu tehlikelere paralel olarak Vahdeddin'in idam fermanları ve Birinci Meclis'teki bazı grupların yıkıcı muhalefeti de bunlara eklenecek olursa, Mustafa Kemal'in içinde bulunduğu zorlukların ağırlığı daha iyi anlaşılır.

Fakat bütün bunlara rağmen, Mustafa Kemal, demokrasiyi bu koşullar içinde dahi aynı hizada yürütebilmiş, hatta "hürriyet"ten kuvvet almıştır. Nitekim Atatürk, düzenlenen harp oyunları nedeniyle İzmir'de toplanan gazete başyazarlarına 5.2.1924 tarihinde verdiği ziyafette, "Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek sayesinde düşman ordularını imha etti" demiştir.

Atatürk, bu şekilde, bütün zorlukların ortadan kaldırılmasında demokrasinin rolüne ve etkisine işaret etmiştir. Halbuki Demokrat Parti hükümeti, "Muhalefet rahat bırakmıyor ki, iş yapalım" bahanesiyle hür fikri boğmuş, Anayasayı çiğnemiş, insan hak ve hürriyetlerini ayaklar altına almıştır.

Netice

Atatürk'ün kutsal emanetlerine açıkça tecavüz edilmiştir. Cumhuriyet'in korunması ve sürdürülmesi görevi kendilerine emanet edilmiş olan aydın gençlik, cop darbelerine ve kurşun yağmuruna rağmen gür sesini yükseltmiş, diktatörleri kınamış, hürriyeti istemiştir.

Ve gençliğin bir parçasını oluşturan ordu, tehlikeye düşmüş olan demokrasiyi kurtarmıştır.

Sadi Borak
Ortaköy, 24 Eylül 1960

SADİ BORAK

Atatürk Gençlik ve Hürriyet

Sadi Borak, bu eserinde, Atatürk'ün bağımsızlık, ordu, hürriyet, gençlik, devrimler, basın ve milli eğitim konularındaki çeşitli öğüt ve düşüncelerini gençliğe sunmaktadır.

Atatürk, Gençlik ve Hürriyet'i hazırlamak için yüzlerce belge ve kaynağı inceleyen Borak, ulaştığı bilgileri, kronolojik olarak bir araya getirmektedir.

İlk basımı 1960 yılında yapılan Borak'ın bu eserinin ikinci basımını, 38 yıl sonra yeniden okura sunuyoruz.

800000

ISBN 975343237-2